

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

кафедра кримінального права

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
до самостійної роботи та практичних занять
і поради до їх виконання
з НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ.
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА»**

**для студентів II курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»**

4-те видання, перероблене і доповнене

**Харків
2020**

З М І С Т

Вступ.....	4
Критерії оцінювання рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни «Кримінальне право України. Загальна частина» при поточному контролі знань	7
Критерії оцінювання рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни «Кримінальне право України. Загальна частина» при підсумковому контролі знань.....	8
Програма навчальної дисципліни «Кримінальне право України. Загальна частина»	10
Плани, завдання і методичні рекомендації до практичних занять, колоквиумів і самостійної роботи	22
Загальні положення	22
Тема 1. Поняття, ознаки, система й функції кримінального права. Наука кримінального права.	24
Тема 2. Закон про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі і просторі.....	26
Тема 3. Кримінальне правопорушення та його види.....	33
Теми 4, 5, 6. Кримінальна відповідальність та її підстава. Склад кримінального правопорушення. Об'єкт кримінального правопорушення	38
Тема 7. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення	47
Тема 8. Суб'єкт кримінального правопорушення.....	57
Тема 9. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення.....	63
Тема 10. Стадії вчинення кримінального правопорушення.....	70
Тема 11. Співучасть у кримінальному правопорушенні	79
Тема 12. Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень.....	87
Тема 13. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння.....	91
Тема 14. Звільнення від кримінальної відповідальності	96
Теми 15,16. Поняття покарання. Класифікація видів покарань	102
Тема 17. Призначення покарання.....	108
Тема 18. Звільнення від покарання та його відбування.....	119
Тема 19. Судимість.....	130
Тема 20. Інші заходи кримінально-правового характеру.....	134
Тема 21. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх	141
Програмні питання	146

ВСТУП

Кримінальне право України є однією з фундаментальних навчальних дисциплін при підготовці фахівців за спеціальністю «Правознавство», а метою її вивчення є засвоєння основних положень про злочин і відповідальність за нього.

У процесі викладання Загальної частини кримінального права студенти II курсу матимуть змогу опанувати основні положення й терміни, а саме: поняття «кримінальне право», його система і функції; поняття «закон про кримінальну відповідальність», його ознак і значення; підстави кримінальної відповідальності; поняття «кримінальне правопорушення» і «склад кримінального правопорушення», їх співвідношення; поняття і значення стадій вчинення кримінального правопорушення, співучасті у кримінальному правопорушенні; поняття системи і видів покарань, загальних засад і спеціальних правил призначення покарання; звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та інших заходів кримінально-правового характеру тощо.

При вивченні Загальної частини кримінального права застосовуються такі форми навчальної роботи, як: лекції, практичні заняття, колоквіуми, самостійна й індивідуальна робота студентів, проведення яких відбувається відповідно до програми. Крім того, студентам пропонуються завдання до них, викладені у даному виданні, інші дидактичні матеріали кафедри, тести і тощо.

Самостійна робота передбачас:

- виконання домашніх завдань згідно з навчальним планом, підготовку до практичних занять і колоквіумів;
- доопрацювання матеріалів лекцій;
- самостійне вивчення тем, що лише опорно згадуються в лекційному курсі;
- роботу в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової літератури (наводиться після кожної теми);
- роботу над рекомендованими матеріалами юридичної практики.

Індивідуальна робота студента може включати:

- підготовку есе, рефератів, наукових доповідей, інших аналітичних матеріалів та їх презентацію;
- участь у роботі наукових гуртків і студентських наукових конференцій, інших навчальних і наукових заходів із кримінально-правової тематики;
- узагальнення матеріалів судової практики;
- роботу в студентських дослідницьких мікрогрупах із розробки запропонованих навчальних проєктів;
- отримання консультацій у викладачів кафедри;

- стажування в правоохоронних органах, адвокатських установах із кримінально-правовою спеціалізацією;
- консалтинг у «Юридичній клініці» з кримінально-правової проблематики;
- участь у просвітницьких проєктах із кримінального права для школярів;
- інші форми індивідуальної роботи (за погодженням з викладачем).

*Об'єктами контролю рівня підготовки студентів є такі **блоки компетенцій**:*

- *знання* законодавства (основних положень Загальної частини Кримінального кодексу України 2001 р., його інститутів, категорій та понять, інших нормативно-правових актів, необхідних для засвоєння змісту Загальної частини кримінального права); орієнтування в ключових рішеннях Конституційного Суду України й положеннях міжнародних договорів України, що стосуються Загальної частини кримінального права (особливо Європейської конвенції з прав людини 1950 р. і протоколів до неї), практиці ЄСПЛ (зокрема, «модельних рішеннях»), рішеннях Верховного Суду і постановах Пленуму Верховного Суду; швидкість й оперативність у пошуку необхідної інформації; відстеження змін у законодавстві; здатність висловлювати обґрунтоване судження стосовно актуальних правових питань; знайомство з кримінально-правовою літературою, періодичними виданнями; моніторинг юридичного інформаційного простору;

- *уміння* тлумачити чинне кримінальне законодавство України і правильно його застосовувати, розуміти його функції та значення; правильно, з неухильним дотриманням правових засад, вирішувати питання щодо ознак кримінального правопорушення, підстав і меж кримінальної відповідальності, призначення покарання, застосування інших заходів кримінально-правового характеру; визначати підстави й умови різних видів звільнення від кримінальної відповідальності й покарання; аналізувати тенденції юридичної теорії та практики, оцінювати кримінально-правову реальність з урахуванням правових принципів;

- *робота з текстом* (ясність і логічність у письмовому викладенні своїх думок; дотримання смислової структури тексту; аргументація власної точки зору; врахування цільової аудиторії документа; відсутність помилок у письмі, дотримання загальнописьмових стандартів);

- *стратегічне та критичне мислення* (здатність виявляти причинно-наслідкові зв'язки, закономірності й ризики при розгляді конкретних кейсів; аналіз усіх альтернативних варіантів їх вирішення; системне бачення пропонуваніх рішень; оцінка роботи по завершеному проєкті);

– *ефективні комунікації* (володіння грамотним юридичним мовленням і багатою лексикою; вміння виділити головне, цікаво і доступно представити інформацію аудиторії; здатність правильно ставити уточнюючі питання для успішного виконання завдання; вміння відстоювати власну позицію, не завдаючи шкоди опонентові, не губитися під час «провокативних» запитань; спокійна, впевнена і ввічлива манера спілкування; толерантність до партнера по співбесіді чи проєкту; здатність навчатися новому, амбіційність у постановці цілей; намагання отримати «зворотний зв'язок» по завершенню дискусії; підтримка колег і обмін отриманим досвідом, здатність працювати в командних проєктах);

– *проактивність* (ініціативність, системність і своєчасність у підготовці всіх форм навчальної роботи; застосування елементів ефективного планування власної навчальної підготовки; лояльність до цінностей Університету в цілому й університетської кримінально-правової школи зокрема; висловлення ідей по оптимізації навчального курсу; готовність працювати для подолання дефіциту компетенцій).

Оцінка блоків компетенцій здійснюється протягом усього навчального року (III–IV семестри) і з урахуванням результатів підсумкових контрольних робіт, що проводяться наприкінці кожного семестру в тестовому вигляді. Загальний підсумковий контроль знань знаходить відображення у результатах семестрового заліку й курсового іспиту.

КРИТЕРІЇ
оцінювання рівня підготовки студентів
з навчальної дисципліни
«Кримінальне право України. Загальна частина»
при поточному контролі знань

Вид контролю	Загальна кількість балів у семестрі	Зміст оцінювання	Підсумкові бали допуску до іспиту за III, IV семестри
Підсумковий III семестр досесійний залік	Max – 20 Балів Min – 10 балів	10 балів – підсумкова контрольна робота (позитивними є бали від 3 до 10, бали 0–1–2 – перескладаються) 10 балів – загальна відповідність заявленим компетенціям	
Підсумковий IV семестр Допуск до іспиту	Max – 20 балів Min – 10 балів	10 балів – підсумкова контрольна робота (позитивними є бали від 3 до 10, бали 0–1–2 – перескладаються) 10 балів – загальна відповідність заявленим компетенціям	
			Max – 40 балів 20 балів – підсумкові контрольні роботи в III і IV семестрах 20 балів – загальна відповідність заявленим компетенціям за два семестри Min – 20 балів обов'язковим при мінімальній кількості балів є виконання у кожному семестрі підсумкової контрольної роботи з одержанням позитивних балів (3 та вище)

КРИТЕРІЇ
оцінювання рівня підготовки студентів
з навчальної дисципліни
«Кримінальне право України. Загальна частина»
при підсумковому контролі знань

Вид контролю	Кількість балів	Критерії
Іспит	<p>Мах – 60 балів («відмінно» за національною шкалою)</p>	<p>Оцінку «5» – «відмінно» заслуговує студент, який виявляє всебічне, систематичне і глибоке знання програмного матеріалу, бездоганно засвоїв основну літературу і знайомий з додатковою літературою з предмета, продемонстрував здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни і використання отриманих знань у практичній роботі, вміння ілюструвати теоретичні знання положеннями законодавчих актів, прикладами із судової практики, всі питання розкрив повно, без помилок і похибок. Також оцінку «5» заслуговує студент, який всі питання розкрив досить повно, хоча з незначною кількістю несуттєвих (технічних) помилок у відповіді.</p> <p>За шкалою ECTS:</p> <p>A – загальна кількість – 90–100 балів (відмінно) – відмінне засвоєння викладеного програмного матеріалу, лише з незначною кількістю помилок.</p> <p>Оцінку «4» – «добре» заслуговує студент, який виявив у достатній мірі повне знання основного програмного матеріалу, засвоїв навчальну літературу з предмета, продемонстрував вміння орієнтуватися в ній, показав системний характер знань при викладенні програмного матеріалу, проявив належні навички в ілюструванні теоретичних знань положеннями законодавчих актів, прикладами з практики, всі питання розкрив без помилок, однак є незначна неповнота у відповіді на питання.</p> <p>Також «4» заслуговує студент, який всі питання розкрив досить повно, однак у відповіді є неточності, неповнота.</p> <p>За шкалою ECTS:</p> <p>B – загальна кількість – 80–89 балів (дуже добре) –</p>

	<p>Min – 35 балів («задовільно» за національною шкалою)</p> <p>0 балів</p>	<p>вище середнього рівня, достатнє ґрунтовне знання матеріалу за відсутності суттєвих помилок, але є певна неповнота і неточності у відповіді.</p> <p>С – загальна кількість – 75–79 балів (добре) – у цілому вірна відповідь на запитання, але з певною кількістю незначних помилок.</p> <p>Оцінку «3» – «задовільно» заслуговує студент, який виявив певні (мінімальні) необхідні знання матеріалу, але допустив помилки, суттєві неточності й похибки у своїй відповіді, розкрив питання неповно, припустився суттєвих неточностей у відповіді. Оцінку «3» – задовільно» заслуговує також студент, який не зміг відповісти на одне з питань екзаменаційного білета, але відповів на додаткові запитання з програмного матеріалу.</p> <p>За шкалою ECTS:</p> <p>D – загальна кількість – 70–74 бали (задовільно) – непогано, але зі значною кількістю недоліків.</p> <p>E – загальна кількість – 60–69 балів (достатньо) – підготовка задовольняє мінімальним критеріям.</p> <p>Оцінку «2» – «незадовільно» заслуговує студент, який виявив відсутність знань значної частини основного програмного матеріалу, допустив істотні помилки у своїй відповіді, значну неповноту в розкритті питань. Також «2» заслуговує студент, який не зумів відповісти на питання, виявив повне незнання програмного матеріалу.</p> <p>За шкалою ECTS:</p> <p>FX – загальна кількість – 20–59 балів – (незадовільно) – суттєві прогалини в знаннях по значній кількості програмного матеріалу, наявність істотних помилок при відповіді на іспиті, потрібна додаткова підготовка для засвоєння дисципліни і перескладання іспиту.</p> <p>F – 1–19 балів (дуже незадовільно) – відсутність знань по значній частині основного програмного матеріалу, неможливість продовження навчання без проходження повторного курсу з дисципліни</p>
--	--	--

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА»

Розділ I. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ, ДЖЕРЕЛА, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ ТА СИСТЕМА. НАУКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Кримінальне право: його поняття та ознаки як самостійної галузі права.

Предмет, метод, завдання, функції та принципи кримінального права.

Джерела кримінального права та його система.

Кримінальне право і суміжні галузі права.

Наука кримінального права, її предмет, метод, завдання.

Розділ II. ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Закон про кримінальну відповідальність: поняття, ознаки, функції, специфічні риси й значення.

Структура Кримінального кодексу України. Диспозиції, санкції статей, примітки до статей Особливої частини КК: поняття та види.

Тлумачення закону про кримінальну відповідальність.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та просторі.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Визначення часу вчинення кримінального правопорушення. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі. Конституція України про зворотню дію закону. Проблема застосування проміжного закону про кримінальну відповідальність.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі. Зміст територіального принципу. Поняття місця вчинення кримінального правопорушення. Зміст принципів громадянства, універсального (космополітичного) і реального.

Правові наслідки засудження особи за межами України.

Видача (екстрадиція) особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення; передача особи, яка засуджена за вчинення кримінального правопорушення; перейняття кримінального провадження іноземної держави; виконання вироків, винесених іноземними судами чи міжнародними судовими установами.

Розділ III. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЙОГО ВИДИ

Соціальна природа кримінального правопорушення. Історично мінливий характер поняття кримінального правопорушення. Криміналізація і декриміналізація суспільно небезпечних діянь.

Кримінальне правопорушення: поняття, ознаки, види. Неприпусти-

мість застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією.

Малозначне діяння: поняття, ознаки, правові наслідки, значення для поняття кримінального правопорушення.

Місце кримінального правопорушення в системі правопорушень.

Відмежування кримінального правопорушення від інших правопорушень.

Класифікація кримінальних правопорушень за їх тяжкістю. Кримінальний проступок та злочин, їх співвідношення. Види злочинів. Значення класифікації кримінальних правопорушень для кримінальної відповідальності та покарання.

Розділ IV. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кримінальна відповідальність як вид юридичної відповідальності: поняття й ознаки. Момент виникнення і припинення кримінальної відповідальності. Підстава кримінальної відповідальності та форми її реалізації.

Розділ V. СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Складу кримінального правопорушення: поняття, функції та значення. Співвідношення понять кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення.

Елементи та ознаки складу кримінального правопорушення, їх зміст і органічна єдність. Види складів кримінального правопорушення.

Поняття кваліфікації кримінального правопорушення та її значення.

Розділ VI. ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Об'єкт кримінального правопорушення: поняття і значення.

Класифікація (види) об'єктів кримінального правопорушення, їх значення. Види безпосереднього об'єкта.

Предмет кримінального правопорушення: його поняття і місце у структурі складу кримінального правопорушення. Відмінність предмета від об'єкта кримінального правопорушення.

Потерпілий від кримінального правопорушення.

Розділ VII. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення: поняття, обов'язкові й факультативні ознаки, значення.

Діяння: поняття, ознаки, форми і види. Умови кримінальної відповідальності за кримінально протиправну бездіяльність.

Значення непереборної сили, фізичного і психічного примусу для вирішення питання про кримінальну відповідальність за суспільно небезпечне діяння (дію чи бездіяльність).

Суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони

кримінального правопорушення: поняття, види, значення. Кримінальні правопорушення з матеріальним, формальним і усіченим складами, значення такого поділу.

Причинний зв'язок у кримінальному праві: поняття, види, порядок (умови) встановлення й значення.

Спосіб, засоби (знаряддя), обстановка, місце, час вчинення кримінального правопорушення як факультативні ознаки, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення: поняття, кримінально-правове значення.

Розділ VIII. СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єкт кримінального правопорушення: поняття й ознаки. Фізична особа як обов'язкова ознака суб'єкта. Проблема визнання юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення в науці кримінального права та її вирішення в законі про кримінальну відповідальність.

Осудність як обов'язкова ознака суб'єкта кримінального правопорушення: поняття й критерії.

Неосудність: поняття й критерії. Формула неосудності. Правові наслідки визнання особи неосудною. Питання про кримінальну відповідальність особи, яка захворіла на психічну хворобу після вчинення кримінального правопорушення.

Обмежена осудність: поняття, значення, правові наслідки визнання особи обмежено осудною.

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Загальний та знижений вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Критерії, покладені в основу зниження віку кримінальної відповідальності. Особливості встановлення віку особи за відсутності документів, що його підтверджують.

Види суб'єкта кримінального правопорушення: загальний і спеціальний суб'єкт. Службова особа як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення: поняття, ознаки, види.

Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені у стані сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Обґрунтування відповідальності за вчинення кримінального правопорушення в такому стані.

Розділ IX. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення: поняття, її обов'язкові й факультативні ознаки, значення.

Вина: поняття і значення.

Форми вини в кримінальному праві, їх значення для кваліфікації кримінального правопорушення і призначення покарання.

Умисел та його види. Інтелектуальні й вольові ознаки (моменти)

прямого й непрямого умислу. Відмежування прямого умислу від непрямого. Спеціальні види умислу та їх значення для кваліфікації кримінального правопорушення.

Необережність та її види. Кримінально протиправна самовпевненість: її інтелектуальні й вольові ознаки. Відмежування самовпевненості від непрямого умислу. Кримінально протиправна недбалість: її об'єктивний та суб'єктивний критерії, відмежування від кримінально протиправної самовпевненості.

Випадок (казус), його відмежування від кримінально протиправної недбалості.

Змішана (подвійна, складна) форма вини: її поняття і значення для кваліфікації кримінального правопорушення.

Мотив і мета як факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення: їх поняття й значення для кваліфікації.

Фактична та юридична помилки у кримінальному праві: поняття, види помилок і їх значення для кримінальної відповідальності.

Розділ X. СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стадії вчинення кримінального правопорушення за КК України: поняття й види.

Закінчене й незакінчене кримінальне правопорушення. Момент закінчення кримінальних правопорушень із матеріальним, формальним й усіченим складом.

Незакінчене кримінальне правопорушення та його види.

Готування до кримінального правопорушення: поняття, ознаки, види, відмежування готування до кримінального правопорушення від виявлення наміру й від замаху на кримінальне правопорушення. Особливості вирішення питання в КК України щодо відповідальності за готування до кримінального проступку й до деяких нетяжких злочинів.

Замах на кримінальне правопорушення: поняття, ознаки, види, відмежування замаху від готування до кримінального правопорушення і від закінченого кримінального правопорушення. Особливості замаху при вчиненні кримінальних правопорушень із формальним й усіченим складом.

Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення: її підстава й кваліфікація готування до кримінального правопорушення й замаху на кримінальне правопорушення.

Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні: поняття, ознаки, правові наслідки.

Дійове каяття: поняття, ознаки, правові наслідки та відмінність від добровільної відмови.

Розділ XI. СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ

Співучасть у кримінальному правопорушенні: поняття, об'єктивні й суб'єктивні ознаки.

Види співучасників: об'єктивні й суб'єктивні ознаки діяльності виконавця (співвиконавця), організатора, підбурювача й пособника.

Форми співучасті: критерії, покладені в основу поділу співучасті на форми, характеристика форм співучасті.

Кримінальна відповідальність співучасників: її підстава й межі. Кваліфікація діянь співучасників й особливості їх відповідальності за різних форм співучасті.

Спеціальні питання відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні.

Поняття посередньої винності (посереднього виконання, заподіяння). Особливості відповідальності за співучасть у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом. Відповідальність за провокацію кримінального правопорушення. Екссес виконавця (співучасника), його види та значення для кримінальної відповідальності. Невдале підбурювання та пособництво. Особливості добровільної відмова співучасників

Причетність до кримінального правопорушення: поняття, види, ознаки, відмежування причетності від співучасті.

Розділ XII. ПОВТОРНІСТЬ, СУКУПНІСТЬ І РЕЦИДИВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Соціальна й юридична характеристика повторності, сукупності й рецидиву кримінальних правопорушень як видів їх множинності.

Одиничне кримінальне правопорушення: поняття, ознаки, види. Особливості триваючого, продовжуваного, складного (складеного) кримінальних правопорушень і кримінального правопорушення, кваліфіковано-го за наслідками.

Повторність кримінальних правопорушень: поняття, ознаки, види, кваліфікація, правові наслідки й відмежування від суміжних понять.

Сукупність кримінальних правопорушень: поняття, ознаки, види, кваліфікація, правові наслідки й відмежування від суміжних понять.

Рецидив кримінальних правопорушень: поняття, ознаки, види, кваліфікація, правові наслідки й відмежування від суміжних понять.

Розділ XIII. ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння: поняття, ознаки, види.

Необхідна оборона. Конституція України про право кожного громадянина на захист від протиправних посягань. Поняття необхідної оборони, її підстави, ознаки й правові наслідки.

Перевищення меж необхідної оборони: поняття, ознаки, види і відповідальність.

Спеціальні види необхідної оборони, передбачені КК України.

Уявна оборона: поняття, ознаки, відповідальність за шкоду, заподіяну в стані уявної оборони.

Затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення: поняття, підстава, мета й ознаки. Межі заподіяння шкоди при затриманні особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Кримінальна відповідальність за перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Крайня необхідність: поняття, підстава, ознаки правомірності і правові наслідки.

Перевищення меж крайньої необхідності: поняття, ознаки й відповідальність.

Відмежування крайньої необхідності від необхідної оборони.

Фізичний або психічний примус: поняття, ознаки та значення для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Виконання наказу або розпорядження. Поняття законного наказу або розпорядження та значення їх виконання для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Поняття явно кримінально протиправного наказу або розпорядження. Кримінально-правові наслідки виконання або відмови особи від виконання явно кримінально протиправного наказу чи розпорядження.

Діяння, пов'язане з ризиком. Підстава вчинення діяння, пов'язаного з ризиком. Умови виправданого ризику. Кримінальна відповідальність за невиправданий ризик.

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації: поняття, ознаки й значення для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Розділ XIV. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Звільнення від кримінальної відповідальності: поняття, передумови, підстави, види, порядок і наслідки звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: передумови, підстава й наслідки звільнення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: передумови, підстава й наслідки звільнення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки: передумови, підстава й умова звільнення, кримінально-правові наслідки.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки: передумови, підстава й наслідки звільнення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Поняття давності та її строки. Передумови й підстава звільнення. Зупинення перебігу строків давності: умови й наслідки. Переривання перебігу строків давності: умови й наслідки.

Особливості застосування давності у разі вчинення кримінального проступку й при вчиненні особливо тяжкого злочину, за який може бути призначено довічне позбавлення волі.

Злочини, у разі вчинення яких давність не застосовується.

Розділ XV. ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА

Значення Конституції України для визначення соціальної природи покарання і його поняття.

Покарання: поняття, ознаки, мета та їх визначення за КК України.

Розділ XVI. СИСТЕМА І ВИДИ ПОКАРАНЬ

Система покарань: поняття, ознаки, значення.

Класифікація видів покарань та її критерії: основні й додаткові покарання; покарання, що можуть призначатися як основні і як додаткові; строкові й безстрокові, загальні й спеціальні покарання.

Особливості порядку (правил) призначення основних і додаткових покарань. Правові наслідки ухилення від покарання.

Види покарань.

Штраф: поняття, зміст, підстави й порядок його призначення. Законодавчі межі й критерії визначення розміру штрафу, особливості порядку його призначення як основного й додаткового покарання.

Призначення штрафу з розстрочкою його виплати.

Правові наслідки несплати штрафу. Умови й порядок заміни штрафу громадськими чи виправними роботами або позбавленням волі.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу: поняття, зміст, підстави, порядок і правові наслідки його призначення.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: поняття, зміст, підстави, порядок та наслідки його призначення як основного і як додаткового покарання. Строки цього виду покарання й особливості їх обчислення при призначенні цього покарання як додаткового.

Громадські роботи: поняття, зміст підстави, порядок, строки їх призначення й особливості відбування цього виду покарання. Органи, які визначають вид громадських робіт та категорії осіб, яким вони не можуть бути призначені.

Виправні роботи: поняття, зміст, підстави, порядок і строки призначення цього виду покарання. Розміри відрахувань із заробітку засудженого до виправних робіт. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання. Підстави й порядок заміни виправних робіт штрафом.

Службові обмеження для військовослужбовців: поняття, зміст, підстави, порядок і строки призначення цього виду покарання. Особи, яким може бути призначений цей вид покарання. Розміри відрахувань із грошового забезпечення засудженого до цього виду покарання. Умови й порядок призначення службових обмежень шляхом заміни обмеження чи позбавлення волі.

Конфіскація майна. Конституція України про умови й порядок застосування конфіскації майна. Поняття, зміст, підстави, види й порядок

призначення конфіскації майна. Майно, що не підлягає конфіскації за вироком суду. Відмінність конфіскації майна як виду покарання від спеціальної конфіскації та конфіскації майна юридичної особи як інших заходів кримінально-правового характеру.

Арешт: поняття, зміст, підстави, порядок і строки призначення цього виду покарання. Особливості відбування арешту військовослужбовцями. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання.

Обмеження волі: поняття, зміст, підстави, порядок і строки призначення цього виду покарання. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання.

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: поняття, зміст, підстави, порядок і строки призначення цього виду покарання. Умови й порядок призначення цього виду покарання шляхом заміни позбавлення волі. Категорії осіб, яким може бути призначений цей вид покарання і до яких він не може застосовуватися.

Позбавлення волі на певний строк: поняття, зміст, підстави, порядок і строки призначення цього виду покарання.

Довічне позбавлення волі. Проблема довічного позбавлення волі та смертної кари в історії та сучасному кримінальному праві. Поняття, зміст, підстави та порядок призначення цього виду покарання. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання.

Розділ XVII. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Принципи призначення покарання за кримінальне правопорушення, їх закріплення в Конституції України і в КК України.

Загальні засади призначення покарання: поняття, характеристика і значення. Співвідношення принципів призначення покарання й загальних засад його призначення. Межі призначення покарання. Підстави виходу за мінімальні й максимальні межі санкції статті Особливої частини КК України. Значення положень Загальної частини КК України для призначення судом певного виду і міри покарання. Індивідуалізація покарання та її значення.

Особливості призначення покарання на підставі угод про примирення або про визнання винуватості.

Обставини, які пом'якшують чи обтяжують покарання: поняття, види, загальна характеристика і значення цих обставин. Особливості їх урахування при призначенні покарання.

Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення і за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті: обставини, які повинен врахувати суд при призначенні покарання в цих випадках. Межі призначення покарання за готування до кримінального правопорушення й за замах на нього.

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Підстава й порядок призначення судом більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: призначення основного покарання нижче від найнижчої межі або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання.

Особливості призначення більш м'якого покарання за вчинення кри-

мінального правопорушення, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу. Вирішення питання про додаткові покарання при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Особливості призначення покарання за наявності таких пом'якшуючих покарання обставин, як з'явлення із зізнанням, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування завданого збитку, усунення заподіяної шкоди.

Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень. Поняття сукупності кримінальних правопорушень. Порядок (правила) призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень та межі визначення судом остаточного покарання. Особливості визначення остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у випадках: призначення різних видів (різновидних) покарань за окремими кримінальними правопорушеннями; вчинення хоча б одного умисного тяжкого чи особливо тяжкого злочину; призначення хоча б за один із злочинів довічного позбавлення волі.

Порядок призначення додаткових покарань за сукупністю кримінальних правопорушень.

Особливості призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у разі виявлення кримінального правопорушення, вчиненого до постановлення попереднього вироку.

Призначення покарання за сукупністю вироків. Поняття «сукупність вироків». Порядок (правила) призначення покарання за сукупністю вироків і межі визначення судом остаточного покарання. Особливості визначення остаточного покарання за сукупністю вироків у випадках: призначення різних видів (різновидних) покарань за окремими вироками; вчинення хоча б одного особливо тяжкого злочину; призначення хоча б за одним із вироків довічного позбавлення волі.

Порядок призначення додаткових покарань за сукупністю вироків. Особливості призначення покарання при збігу сукупності кримінальних правопорушень і сукупності вироків.

Відмінність порядку призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень і за сукупністю вироків.

Правила складання покарань і зарахування строку попереднього ув'язнення. Співвідношення різних видів покарань за ступенем їх суворості. Особливості призначення за сукупністю кримінальних правопорушень і сукупністю вироків основних покарань у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців та додаткових покарань.

Порядок зарахування в призначене судом покарання попереднього ув'язнення.

Обчислення строків покарання.

Розділ XVIII. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ

Звільнення від покарання та його відбування: поняття, види, передумо-

ви, підстави, порядок застосування і правові наслідки звільнення від покарання та його відбування. Умовне й безумовне, обов'язкове і факультативне, повне й часткове звільнення від покарання та його відбування. Відмінність звільнення від покарання від звільнення від кримінальної відповідальності.

Звільнення від покарання та його відбування у зв'язку з набранням чинності нового закону, який усуває караність вчиненого діяння чи встановлює за нього більш м'яке покарання: передумови, підстава, порядок застосування і правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від покарання у зв'язку із втратою особою суспільної небезпечності: передумови, підстава, порядок застосування і правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням: передумови, підстава, порядок застосування, види такого звільнення і правові наслідки.

Іспитовий строк при звільненні від покарання з випробуванням: його тривалість і значення. Особливості застосування додаткових покарань при звільненні від відбування основного покарання з випробуванням. Обов'язки, які суд зобов'язаний і може покласти на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням.

Особливості звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угод про примирення або про визнання винуватості.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років: передумови, підстава, порядок застосування і правові наслідки такого звільнення. Іспитовий строк: його тривалість і значення.

Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Поняття «давність», її строки. Передумови й підстава звільнення від відбування покарання за давністю. Зупинення й переривання перебігу строків давності: умови і правові наслідки.

Особливості застосування давності до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

Злочини, при засудженні за які давність не застосовується.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: поняття, передумови, підстава, порядок застосування і правові наслідки такого звільнення. Особливості умовно-дострокового звільнення від додаткового покарання.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким: поняття, передумови, підстава, порядок застосування і правові наслідки такої заміни. Поняття «більш м'яке покарання», визначення його видів і строків у разі застосування при заміні. Особливості звільнення від додаткового покарання при заміні невідбутої частини основного. Відмежування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким від умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років: передумови, підстава, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від покарання за хворобою: передумови, підстава, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування. Конституція України про амністію та помилування.

Амністія. Закон України «Про застосування амністії в Україні». Поняття «амністія», її зміст, підстави, види, порядок застосування і правові наслідки. Категорії осіб, щодо яких не допускається застосування амністії.

Помилування. «Положення про порядок здійснення помилування». Поняття «помилування»: його зміст, підстави, види, порядок застосування і правові наслідки. Особливості застосування помилування до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Відмежування помилування від амністії.

Розділ XIX. СУДИМІСТЬ

Судимість: поняття, підстава виникнення судимості, строки, протягом яких особа визнається такою, що має судимість, правові наслідки судимості.

Категорії засуджених осіб, які визнаються такими, що не мають судимості.

Погашення судимості: передумови, підстава, строки, порядок погашення судимості, обчислення строків судимості, правове значення погашення судимості.

Зняття судимості: передумови, підстава, строки, порядок зняття судимості, правове значення зняття судимості.

Відмінність зняття судимості від її погашення.

Розділ XX. ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття, види, підстави, порядок і правові наслідки їх застосування.

Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильств: поняття, мета, види, підстава, порядок і правові наслідки їх застосування. Категорії осіб, до яких застосовуються обмежувальні заходи. Відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників.

Примусові заходи медичного характеру: поняття, мета, види, підстава, порядок і правові наслідки їх застосування. Категорії осіб, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру.

Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру.

Примусове лікування: підстава, порядок і правові наслідки його застосування. Категорії осіб, до яких застосовується примусове лікування.

Спеціальна конфіскація: поняття, підстава й порядок застосування, відмінність від конфіскації майна як виду покарання.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: поняття, види, підстава, порядок і правові наслідки їх застосування. Юри-

дичні особи, до яких можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю кримінальних правопорушень. Підстави звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.

Розділ XXI. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх як прояв гуманізму кримінального законодавства України.

Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру: передумови, підстава, порядок застосування й правові наслідки такого звільнення. Поняття й види примусових заходів виховного характеру. Відмінність примусових заходів виховного характеру від покарання.

Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх, особливості їх призначення. Особливості призначення неповнолітнім покарання за сукупністю кримінальних правопорушень і сукупністю вироків.

Звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням: передумови, підстава, порядок застосування, правові наслідки й особливості його застосування до неповнолітніх.

Звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру: передумови, підстава, порядок застосування й правові наслідки такого звільнення. Відмінність звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виправного характеру від звільнення від кримінального відповідальності із застосуванням таких заходів.

Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності й відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності: поняття, види, передумови, підстава звільнення і строки давності. Зупинення й переривання перебігу давності: поняття, умови та правові наслідки. Особливості застосування звільнення за давністю до неповнолітніх.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: поняття, передумови, підстава, порядок застосування та правові наслідки. Особливості застосування умовно-дострокового звільнення до неповнолітніх.

Погашення та зняття судимості: передумови, підстава погашення та зняття судимості. Особливості погашення та зняття судимості щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення до досягнення вісімнадцятирічного віку.

ПЛАНИ, ЗАВДАННЯ І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, КОЛОКВІУМІВ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Загальні положення

Підготовка до практичних занять і колоквіумів сприяє набуттю студентами названих вище компетенцій, якими повинен володіти здобувач вищої освіти, який опановує дисципліну «Кримінальне право України. Загальна частина». Виконання поданих нижче завдань має забезпечити не лише поглиблене вивчення норм кримінального права, теоретичного матеріалу лекційного курсу, матеріалів судової практик, а й сприяти набуттю навичок правильного тлумачення й застосування норм кримінального права, формулюванню й відстоюванню позицій у кримінальному провадженні.

В основу практичних завдань, як правило, покладені конкретні кримінальні провадження з практики Верховного Суду. У тих випадках, де це було необхідно, провадження модифіковані для того, щоб охопити потрібні питання навчального курсу чи акцентувати на них.

Для вивчення питань кожної теми і правильного вирішення запропонованих практичних завдань слід брати до уваги такі методичні поради. У першу чергу, варто проаналізувати відповідні статті Загальної частини КК України, а де це потрібно, звернутися також і до положень його Особливої частини, нормативно-правових актів іншої галузевої належності; вивчити певні розділи підручника та іншу рекомендовану літературу; опрацювати конспект лекції з відповідної теми. Працюючи з нормативно-правовими актами, слід щоразу ретельно перевіряти їх актуальну редакцію, використовуючи, зокрема, електронні інформаційно-пошукові системи «Законодавство», «Ліга» та інші електронні бази даних. Знайомлячись з матеріалами судової практики, варто враховувати можливі зміни правових позицій Верховного Суду.

Вирішуючи конкретне завдання, слід уважно вивчити його фактичні обставини, з'ясувати сутність поставлених питань, знайти конкретні приписи кримінального закону, на підставі яких потрібно дати відповідь. Якщо умови завдання передбачають можливість альтернативного рішення, їх обов'язково необхідно навести для обговорення. Відповідь треба викласти в письмовій формі з належною аргументацією і обов'язковим посиланням на джерела. У проєкті рішення доцільно залишати поля для внесення можливих виправлень і уточнень під час проведення практичних занять.

На практичних заняттях студент коротко резюмує фабулу завдання і детально презентує своє рішення. Також він може брати участь в обговоренні результатів, представлених колегами по навчальній аудиторії, пропонувати альтернативні шляхи вирішення завдання, надавати додаткові аргументи, контраргументи й пропозиції. Наприкінці заняття викладач робить остаточний висновок, аналізуючи результати дискусії, розглядаючи допущені помилки й пропонуючи шляхи їх усунення.

Необхідно готуватися і брати активну участь у колоквіумах, які

проводяться за графіком, під час яких важливо: ознайомитися з програмою курсу, питаннями, які входять до теми колоквиуму; вивчити відповідний законодавчий матеріал, конспект лекцій, а також точки зору, викладені у підручниках, науково-практичних коментарях, монографічній літературі; розглянути й проаналізувати нормативно-правові акти, матеріали судової практики (правові позиції Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, Верховного Суду).

Участь у колоквиумі передбачає: аналіз питань, які стосуються теми заняття; підтвердження знання чинного кримінального законодавства; теоретичних положень науки кримінального права, дефініцій кримінального права, розуміння й використання у відповіді прикладів судової практики, уміння аргументовано викласти певний матеріал, підготувати презентацію власних навчальних пошуків, коментувати відповіді інших студентів, доповнювати їх, знаходити помилки і давати правильну відповідь.

Присутність на практичних заняттях і колоквиумах обов'язкова. Крім того, важливою є також участь в обговоренні усіх питань. Пропущені заняття мають відпрацьовуватись у дні чергування викладача на кафедрі або в інший погоджений спосіб. Це ж стосується і студентів, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. З усіх незрозумілих питань можна звернутися за консультацією на кафедрі.

Список рекомендованої літератури до всіх тем

Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; за ред.: В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.

Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. 376 с.

Питання кримінального права у рішеннях Конституційного Суду України: навч. посібник / упоряд.: Л.П. Брич, О.І. Денькович, Л.В. Курило, В.С. Ясеницький; вид. друге, допов. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 264 с.

Правові позиції Європейського суду з прав людини: аналітичний огляд / О.М. Дроздов, О.В. Дроздова; за заг. ред. О.М. Дроздова, М.С. Ковтун, В.І. Ковтуна. Харків: Фактор, 2018. 624 с.

Рішення Європейського суду з прав людини в кримінальних справах. Захист життя, здоров'я, честі та гідності / за заг. ред. В.С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 296 с.

Практика судів України з кримінальних справ (2001–2005) / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса ; уклад.: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 464 с.

Практика судів України з кримінальних справ (2006–2007) / за заг. ред. В. В. Сташиса ; уклад.: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 880 с.

Кримінальний кодекс України. Практика судів України з кримінальних справ (2007–2008) / за заг. ред. В. В. Сташиса ; уклад.: В. В. Сташис,

В. І. Тютюгін. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 384 с.

Практика судів України з кримінальних справ (2008–2011) / уклад. В. І. Тютюгін ; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Одиссей, 2011. 568 с.

Практика судів України з кримінальних справ (2009–2011) / уклад. В. І. Тютюгін ; за заг. ред. В. Я. Тація. Вид. 2-ге, допов. Харків : Одиссей, 2012. 504 с.

Практика судів України з кримінальних справ (2012–2013) / уклад. В. І. Тютюгін ; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2014. 704 с.

Практика судів України з кримінальних справ (2014–2015 рр.) / за заг. ред. В. Я. Тація ; уклад. В. І. Тютюгін. Харків : Право, 2016. 800 с.

Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України / уклад. О. П. Горох ; за заг. ред. А. А. Музики. Київ : Центр учбов. л-ри, 2017. 524 с.

Правові висновки Верховного Суду України щодо застосування норм кримінального права (2011–2017 роки) / уклад. О. П. Горох, А. А. Музики ; за заг. ред. А. А. Музики. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 845 с.

Правові висновки Верховного Суду (кримінальна юрисдикція) за 2018 рік / упоряд.: Н. О. Антонюк, П. П. Андрушко. Київ : Правова єдність : Алерта, 2019. 342 с.

Т е м а 1. Поняття, ознаки, система й функції кримінального права. Наука кримінального права (колоквиум (2 год.))

П л а н

1. Поняття «кримінальне право». Предмет і метод кримінального права.
2. Завдання, функції та принципи кримінального права.
3. Система кримінального права.
4. Кримінальне право і суміжні галузі права.
5. Загальна характеристика чинного Кримінального кодексу України.
6. Наука кримінального права, її предмет та метод.
7. Основні сучасні тенденції розвитку кримінально-правової науки.

Методичні рекомендації. Під час підготовки до колоквиуму слід звернути увагу на багатоманітність підходів до поняття «кримінальне право», зосередившись, зокрема, на таких його значеннях: 1) як галузь права; 2) як галузь законодавства; 3) як наука; 4) як навчальна дисципліна.

Дослідивши поділ системи права на публічне і приватне, треба підкреслити значення імперативного методу праворегулювання для

розуміння публічно-правової природи кримінального права.

Після цього слід з'ясувати, у чому проявляється специфіка предмета правового регулювання в галузі кримінального права, простежити сучасну тенденцію до його розширення, окреслити коло учасників кримінально-правових відносин, звернути увагу на проблему кризи у сучасному кримінальному праві і актуалізацію явища конвергенції. Вказане дасть змогу закріпити розуміння кримінального права як самостійної матеріальної охоронювальної галузі права, яка водночас взаємодіє з іншими суміжними галузями і виконує самостійні функції та завдання. Як галузь права кримінальне право являє собою систему правових норм, кожна з яких володіє відповідною структурою. Вся будова кримінально-правової системи підкоряється певним принципам, фундаментальним вимогам, що визначають її основний зміст.

Кримінально-правові норми отримують свій вираз у приписах кримінального законодавства України. Виходячи з цього, вивчення загальної характеристики Кримінального кодексу України 2001 р. має супроводжуватися ознайомленням зі змістом цього нормативно-правового акта в чинній редакції, засвоєнням його основних концептуальних положень і завдань.

Важливими питаннями теми є знайомство з ключовими сучасними наукознавчими підходами до поняття науки кримінального права, її взаємодії з правотворчою й правозастосовною практикою, сучасними тенденціями й головними методологічними трендами розвитку кримінально-правової науки.

Принципове значення у пропонованому навчальному курсі має також і розуміння поняття «кримінальне право як навчальна дисципліна» як системи структурованих, науково обґрунтованих базових знань кримінального права.

Список додаткової літератури

Баулін Ю. В. Сучасне кримінальне право України: підсумки, тенденції, перспективи розвитку. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / ред. кол.: В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2012. Вип. 23. С. 29–42.

Баулін Ю., Тацій В. Завдання вітчизняної кримінально-правової науки в умовах реформування кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 17–30.

Галабала М. В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 240 с.

Гацелюк В. А. Реалізація принципів уголовного права України: проблеми и перспективи : монографія. Луганск :РІО ЛАВД, 2003. 152 с.

Гришук В. К. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права : навч. посібник. Львів: Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 112 с.

Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія. Харків : Одісей, 2013. 376 с.

Концепція реформування Кримінального кодексу України та інших актів чинного законодавства про відповідальність за правопорушення у публічній сфері. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. С. 21–28.

Наден О. В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні : монографія. Харків : Право, 2012. 272 с.

Панов М. І. Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України» : лекція. – Київ : Ін Юре, 2015. 104 с.

Письменський Є. О. Про міжгалузеву взаємодію норм кримінального та адміністративного права (деякі теоретико-прикладні аспекти). *Адвокат*. 2010. № 1. С. 34–39.

Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи / Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. В. Голіна та ін.; за заг. ред. Ю. В. Бауліна. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.

Шевченко Є. В. До питання про структуру кримінально-правової норми. *Проблеми законності* : акад. зб. наук. пр. 2012. Вип. 118. С. 125–133.

Тема 2. Закон про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі і просторі

Практичне заняття (4 год.)

Методичні рекомендації. При підготовці до практичних занять із цих тем слід передусім ретельно вивчити теоретичний і законодавчий матеріал щодо поняття й ознак закону про кримінальну відповідальність. Починати треба з ознайомлення зі змістом чинного Кримінального кодексу України, його структурою, тобто дослідити систему Загальної та Особливої частин, їх поділ на розділи і статті. Необхідно засвоїти структурні елементи статті КК України, якими є: її назва, частини, пункти, примітки; вивчити структуру кримінально-правових норм, що сформульовані у статтях (їх частинах) Загальної та Особливої частин КК України, і розкрити співвідношення між струк-

турою кримінально-правової норми і статті кримінального закону. При цьому слід ознайомитися зі ст. 8 і п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України і ст. 3 КК України.

Розглядаючи питання про чинність закону про кримінальну відповідальність у часі, необхідно зупинитися на змісті ч. 2 і 3 ст. 57, ст. 58, 94, ч. 2 ст. 152 Конституції України; ст. 4 і 5 КК України; ст. 139 Регламенту Верховної Ради України (затв. Законом України від 10.02.2010 р. № 1861 - VI); ст. 22 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 р. №539/97-ВР; рішеннями Конституційного Суду України від 07.07.1998 р. (справа щодо порядку голосування й повторного розгляду законів Верховною Радою України), від 09.02.1999 р. (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів), від 19.04.2000 р. (справа про зворотну дію кримінального закону в часі), від 26.01.2011 р. (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) та ін. При цьому слід з'ясувати порядок і час набуття чинності законом про кримінальну відповідальність, підстави втрати ним чинності і порядок визначення часу вчинення кримінального правопорушення. Особливу увагу варто звернути на вивчення випадків, коли закон про кримінальну відповідальність має зворотну дію. Треба встановити суть поняття «зворотна дія закону про кримінальну відповідальність»; підстави, межі і кримінально-правові наслідки зворотної дії цього закону, особливості зворотної дії в часі, т. зв. «проміжного» закону про кримінальну відповідальність.

Вивчаючи питання про чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі, слід ознайомитися зі змістом ч. 1 ст. 2, ст.18, ч. 1 ст. 26 Конституції України, ст. 6–10 КК України, законами України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р. №1777- XII, «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994 р. № 3929- XII, а також міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері протидії злочинності. Особливо слід зупинитися на проблемах визначення місця вчинення кримінального правопорушення, меж території України, а також випадків, коли КК України застосовується до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за межами України. Після цього можна приступати до вирішення практичних завдань згідно з графіком.

З а в д а н н я

1. На одному з пунктів митного контролю 15.07.2017 р. при в'їзді до України був затриманий А., який намагався увезти з приховуванням від митного контролю частини вогнепальної нарізної зброї. За даним фактом було відкрите кримінальне провадження і А. повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого

ч. 1 ст. 201 КК України. Захисник А. подав клопотання про закриття цього провадження, посилаючись на те, що кримінальна відповідальність за контрабанду частин вогнепальної зброї була встановлена лише Законом України від 18.05.2017 р. «Про внесення зміни до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї». Відповідно до п. 1 Прикінцевих положень цей Закон набував чинності через тридцять днів із дня його опублікування, а опублікований він був в «Офіційному віснику України» лише 23.06.2017 р.

Як регулюється порядок набрання чинності законами про внесення змін до КК України? З якого часу набрав чинності закон України від 18.05.2017 р. «Про внесення зміни до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї»? Якою редакцією ст. 201 КК України визначається кримінальна протиправність учиненого А. діяння?

2. У січні 2019 р. В., будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави, набув у власність активи у значному розмірі, законність підстав для цього не підтверджувалася доказами. Як наслідок за цим фактом стосовно нього було відкрите кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368² КК України. Рішенням Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 статтю 368² КК України було визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною). Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31.10.2019 КК України доповнено статтею 368⁵, якою передбачена відповідальність за «набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи».

Які правові наслідки тягне за собою визнання Конституційним Судом України положень КК України такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними)? З якого часу втратила чинність стаття 368² і набрала чинності стаття 368⁵ КК України? За якою редакцією КК України визначається кримінальна протиправність учиненого В. діяння?

3. Протягом 31.12.2018 р. і 01.01.2019 р. А. систематично наносив побій та вчиняв інші насильницькі дії стосовно своєї дружини з метою її залякування. Ці діяння кваліфіковані за ч. 2 ст. 126 КК України. Після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до

Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» прокурор перекваліфікував діяння А. за статтею 126¹ КК України і поставив перед судом питання про застосування до нього обмежувальних заходів, передбачених статтею 91¹ КК України.

З якого часу набули чинності зміни, внесені до КК України Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»? Чи мають статті 91¹ і 126¹ зворотню дію в часі? Чи підлягають вони застосуванню до А.?

4. У серпні 2019 р. С. ухилився від сплати податків на суму 3.000.000 грн і за цим фактом було відкрите кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків у великому розмірі). Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» від 18.09.2019 р. до ст. 212 КК були внесені зміни, зокрема, підвищено значний, великий та особливо великий розміри суми несплачених податків і змінено санкції частин 1 і 2 названої статті.

З якого часу набрала чинності нова редакція ст. 212 КК України? Чи має вона зворотню дію в часі? За якою редакцією ст. 212 КК України має бути кваліфіковане діяння, вчинене А.?

5. У 2015 році П. вніс завідомо недостовірні відомості до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави, чим учинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366¹ КК України. Санкція цієї статті на той час передбачала покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей подання службовими особами декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у 2016 році» від 15.03.2016 р. вказана санкція викладена в такій редакції: «караються штрафом від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

З якого часу набрала чинності нова редакція ст. 366¹ КК

України? Чи має вона зворотню дію в часі? Чи підлягає вона застосуванню до П.?

6. За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 164 КК України, Ф. засуджено до одного року виправних робіт, строк відбування яких почався 1 червня 2016 року. Санкція статті, за якою Ф. засуджений, Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. була викладена в такій редакції: «карається громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до двох років».

З якого часу набула чинності нова редакція санкції ч. 1 ст. 164 КК України? Чи має вона зворотню дію в часі? Якими є кримінально-правові наслідки зворотної дії закону в часі для Ф.?

7. У липні 2015 р. А. вчинив умисне вбивство, а 01.08.2015 р. був узятий під варту за підозрою в його вчиненні. На той час ч. 5 ст. 72 КК України передбачала, що попереднє ув'язнення зараховується до строку призначеного судом позбавлення волі з розрахунку день за день. Законом України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26.11.2015 р. було встановлено, що зарахування строку попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі «провадиться з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі». Згодом Законом України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення» від 18.05.2017 р. ч. 5 ст. 72 КК України знову була викладена в редакції, яка передбачає, що «Попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день...». Таким чином, А. знаходився у попередньому ув'язненні до 01.08.2017 р., коли набув законної сили вирок суду, яким йому призначено 12 років позбавлення волі.

За якою редакцією ч. 5 ст. 72 КК України суд має зарахувати А. до строку призначеного покарання строк перебування його під попереднім ув'язненням? Аргументуйте відповідь.

8. Громадянин Туреччини В., що постійно проживає у Харкові, вступив у змову з громадянином України Б., що постійно проживає у Стамбулі, щодо втягнення у заняття проституцією невизначеного кола жінок. Із цією метою В. дав оголошення у харківських газетах про набір дівчат на роботу покоївками у турецьких готелях. На це оголошення відгукнулися А., Г. і Д., яким В. купив квитки на літак рейсом Харків-Стамбул і забезпечив їх відліт. У Стамбулі дівчат зустрів Б., який відібрав у них до-

кументи і передав потерпілих до публічного дому.

На території якої країни вчинено кримінальне правопорушення? Чи підлягають В. і Б. кримінальній відповідальності за КК України? Аргументуйте відповідь.

9. Маючи намір помститися, А. подарував Б. у Харкові пляшку горілки, в яку заздалегідь була додана отрута. Цю пляшку Б. узяв з собою в закордонну поїздку, і на території Білорусі розпив її з громадянами цієї країни В. і Г. Від отруєння Б., В. і Г. померли у білоруських лікарнях.

На території якої країни вчинено кримінальне правопорушення? За законодавством якої країни А. підлягає кримінальній відповідальності? Аргументуйте відповідь.

10. Перебуваючи в Києві, А. з використанням мережі Інтернет вступив у змову з Б., який знаходився у Таджикистані, щодо продажу ним наркотичних засобів В., який був у Грузії. На виконання досягнутої між ними домовленості Б. у поштовому відправленні надіслав наркотичні засоби В., який їх отримав. Поштове відправлення не проходило через територію України.

Чи може дане кримінальне правопорушення вважатися таким, що вчинене А., Б. і В. на території України? Чи підлягають вони кримінальній відповідальності за КК України? Аргументуйте відповідь.

11. Знаходячись на відпочинку в одній із іноземних держав, громадянин України С. продав місцевим жителям алкогольні напої, які привіз із собою. За законодавством тієї країни ці дії визнаються кримінальним правопорушенням, як наслідок, він був засуджений місцевим судом за їх вчинення до штрафу, частину з якого сплатив, а від частини ухилився і повернувся в Україну, де вчинив нове кримінальне правопорушення, під час розслідування якого стало відомо про несплачену частину штрафу за вироком іноземного суду.

Які правові наслідки має засудження особи за межами України? Чи підлягає врахуванню судом України вирок суду іноземної держави? Аргументуйте відповідь.

12. Громадяни Сербії А., Б. і В. на території Аргентини виготовляли підроблені долари США, які потім перевозили до Єгипту і там збували. Під час транзитного рейсу їх було затримано в аеропорту Борніспіль відповідно до інформації, наданої Інтерполом.

Чи може дане кримінальне правопорушення вважатися таким, що вчинене А., Б. і В. на території України? Чи підлягають вони кримінальній відповідальності за КК України? Аргументуйте відповідь.

13. Консул іноземної держави, керуючи автомобілем на вулиці м. Харків, порушив правила дорожнього руху, унаслідок чого спричинив тяжке тілесне ушкодження потерпілому.

Чи вчинив він кримінальне правопорушення на території України? Як вирішується питання про його кримінальну відповідальність? Чи може він підлягати кримінальній відповідальності за КК України?

14. Після окупації Криму Російською Федерацією у 2014 році громадянин України А. спалив свій український паспорт і прийняв російське громадянство. У 2016 році в Сімферополі він вчинив крадіжку, за яку був засуджений на підставі КК РФ до двох років позбавлення волі, які повністю відбув. У 2019 році А. вчинив у Сімферополі умисне вбивство, після чого намагався втекти на підконтрольну Україні територію, але був затриманий при перетині адміністративного кордону у Херсонській області.

Чи підлягає А. відповідальності за КК України за вчинення крадіжки і вбивства у Сімферополі? Яке значення має факт засудження його на підставі КК РФ?

15. Громадянка України Р., працюючи у Варшаві, вчинила крадіжку, за яку була засуджена місцевим судом до штрафу, який повністю сплатила. Після повернення до України Р. знову вчинила крадіжку у Харкові.

Чи підлягає Р. кримінальній відповідальності в Україні за крадіжку, вчинену у Варшаві? Яке правове значення має вирок іноземного суду при притягненні Р. до відповідальності за крадіжку, вчинену у Харкові?

Список додаткової літератури

Аналіз судової практики застосування зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 9. С. 33–40.

Берзін П. С. Особливості передбачених Кримінальним кодексом України ситуацій поєднання дії кримінального закону в просторі та за колом осіб. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 103–115.

Гришук В. К. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права : навч. посібник. Львів: Львівськ. держ.ун-т внутр. справ, 2009. 112 с.

Загинеї З. А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ : АртЕк, 2015. 380 с.

Ковальова Т. І. Екстериторіальна дія закону України про кримі-

нальну відповідальність у просторі. *Юридична наука*. 2017. № 7. С. 4–24.

Ковальова Т. І. Територіальна дія Закону України про кримінальну відповідальність у просторі. *Юридична наука*. 2017. № 5. С. 65–94.

Куцевич М. П. Деякі питання застосування Кримінального кодексу України у разі зміни необхідних умов реалізації принципів його чинності. *Адвокат*. 2014. № 7. С. 33–36.

Навроцький В. О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.). Київ : Атіка, 2001. 272 с.

Нестеренко С. С. Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції : монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 192 с.

Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія. Київ : Атіка, 2005. 288 с.

Свистуленко М. П. Екстрадиція (видача злочинців) як правова категорія. *Вісник Київського національного університету. Юридичні науки*. 2004. Вип. 57. С. 86–89.

Шаблістий В. В. Нові виклики зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. пр. 2017. № 1 (15). С. 159–166.

Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України : монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 432 с.

Т е м а 3. Кримінальне правопорушення та його види

Методичні рекомендації. Вивчення цієї теми передбачає засвоєння поняття «кримінальне правопорушення», яке наводиться в ч. 1 ст. 11 КК України, усвідомлення процесів доктринальної та законодавчої еволюції даного поняття, з'ясування його історично мінливої та соціально обумовленої природи, ознайомлення з різними підходами до визначення об'єктів кримінально-правового регулювання (моністичним і бінарним), типами (способами) трактування поняття «злочин» як виду кримінального правопорушення у кримінальному праві (формальним, матеріальним й формально-матеріальним).

Важливим моментом при розгляді даної теми є знання студентами змісту дискусії навколо проблеми кримінального правопорушення та його поділу на злочин і кримінальний проступок, аналіз законодавчих трансформацій, результатом яких стала поява у кримінальному законодавстві інституту кримінального правопорушення.

Студенти повинні знати ознаки кримінального правопорушення, вміти розкрити їх зміст, для чого варто проаналізувати положення ч. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 11 КК України. Особливу увагу необхідно приділити

такій матеріальній ознаці кримінального правопорушення, як суспільна небезпечність і тому семантичному полю, яке стоїть за даним поняттям. Для більш глибокого розуміння змісту суспільної небезпечності слід зупинитися на юридичній природі положення ч. 2 ст. 11 КК України щодо малозначності діяння і його значенні для правозастосування, розглянути критичні концепції щодо суспільної небезпечності. Досліджуючи протиправність як ознаку кримінального правопорушення, необхідно зосередитися на її співвідношенні із передбаченістю діяння кримінальним законом, підкреслити роль заборони аналогії у кримінальному праві, у зв'язку з чим необхідно вивчити ч. 4 ст. 3 КК України.

Крім того, бажано зробити акцент на проблемі криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь, напрямах кримінально-правової політики сучасної України. Окремо варто зупинитися на питанні співвідношення кримінальних правопорушень з іншими видами правопорушень, з'ясуванні їх спільних ознак і відмінностей.

Треба з'ясувати і усвідомити суть і значення поняття «кримінальне правопорушення», його види в національному законодавстві. До того ж варто розібратися зі змістом мінімальних міжнародних стандартів прав людини, що гарантуються державами – учасницями Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. і розвиваються в практиці Європейського суду з прав людини щодо автономного тлумачення Судом кримінального обвинувачення (ст. 6 Конвенції), зокрема, «Engel-критеріями» щодо визнання правопорушення кримінальним, їх змістом і значення.

Досліджуючи питання класифікації кримінальних правопорушень, необхідно з'ясувати матеріальний і формальний критерії поділу кримінальних правопорушень на кримінальні проступки і злочини, а також, звернувшись до положень ст. 12 КК України, детально проаналізувати класифікацію злочинів на нетяжкі, тяжкі й особливо тяжкі, визначити зміст критеріїв класифікації та її кримінально-правове значення.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

16. Гравер, бажаючи похизуватися власною майстерністю, підробив печатку закладу вищої юридичної освіти. Показавши її друзям та знайомим, він згодом передав її як експонат до музею криміналістики.

Ознайомтеся із розділом XV Особливої частини КК України. Чи є вчинене гравером діяння кримінальним правопорушенням? Розтлумачте вислів: «передбаченість кримінальним законом як кримінального правопорушення»? Як вона співвідноситься з ознакою протиправності?

17. У фіналі міжнародного пісенного конкурсу під час виступу учасниці від України на сцену вискочив С., який презентує себе як «пранкер», що на молодіжному слензі означає особу, яка є автором численних розіграшів, і на хвилю оголив сідниці, після чого охорона затримала його і вивела із зали. Співачка не звернула уваги на інцидент і продовжила виступ.

Ознайомтеся із розділом XII Особливої частини КК. Дайте правову оцінку вчиненого діяння з точки зору можливості визнання його кримінальним правопорушенням. Що таке суспільна небезпечність як ознака кримінального правопорушення? Якими є ознаки малозначного діяння?

18. Подружжя С. виховувало донечку; у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку перебувала мати дитини. У жовтні 2014 р., коли дівчинці виповнилося три роки, батько дитини, дізнавшись про чергову хвилю мобілізації, звернувся із заявою про надання йому відпустки до досягнення дитиною шести років, оскільки дитина потребувала домашнього догляду за станом здоров'я.

Ознайомившись зі ст. 336 КК України, дайте висновок, чи є вчинене батьком дитини діяння кримінальним правопорушенням. Якими є межі кримінально-правового регулювання? Як співвідносяться публічно-правова і приватно-правова сфери праворегулювання?

19. У січні 2015 р. на своєму YouTube-каналі блогер К. опублікував відеозвернення, де назвав себе пацифістом, засудив бойові дії на сході України і зазначив, що «не збирається брати участі в цій братовбивчій війні». Він повідомив, що починає інтернет-акцію «Я відмовляюся від мобілізації», закликавши Президента України припинити мобілізацію, адже «в Україні не проголошений правовий режим воєнного стану, а антитерористична операція не може бути підставою для мобілізації».

На початку лютого 2015 р. Служба безпеки України затримала блогера за підозрою в державній зраді (ч. 1 ст. 111 КК України) і перешкоджанні діяльності Збройних Сил України (ст. 114¹ КК України).

Проаналізуйте вчинене блогером діяння на предмет наявності в ньому ознак кримінального правопорушення. Зверніть увагу на право на свободу самовираження, що захищається ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Якими є межі кримінально-правового регулювання? Які критерії обмеження прав особи встановлює Європейський суд з прав людини у своїй практиці? Чи дотриманий тест на пропорційність втручання держави у право особи в даній справі?

20. Із торгового центру В. намагався непомітно винести чоловічий станок для гоління вартістю 230 грн, але був затриманий охороною.

Чи є вчинене ним діяння кримінальним правопорушенням? Що таке суспільна небезпечність і протиправність як ознаки кримінального правопорушення? Як розмежувати кримінальне правопорушення з іншими видами правопорушень?

21. Під час перебування в художньому музеї С. викрав картину, вважаючи її шедевром Пабло Пікассо, який він продасть на чорному арт-ринку за шалені гроші. Насправді робота виявилася репродукцією вартістю 300 грн.

Дайте правову оцінку вчиненого С. діяння. Що таке малозначне діяння? Чим воно відрізняється від кримінального правопорушення?

22. Пенсіонерка Ш., яка ніколи не вчиняла жодних правопорушень, зрізала частину стрічки з надписом «Президент України В.Ф. Янукович» з вінка, покладеного ним до пам'ятника Тарасу Шевченку, висловлюючи у такий спосіб свій політичний протест проти його президентства під час публічного заходу до Дня Незалежності України.

Дайте правову оцінку діянню Ш., ознайомившись зі ст. 296 КК України, ст. 173 КУпАП, рішенням ЄСПЛ «Швидка проти України» від 30.10.2014 р., заява № 17888/12. Що таке кримінальне правопорушення в розумінні права Конвенції 1950 р.? Якою є автономна концепція кримінального правопорушення і які критерії визнання діяння кримінальним правопорушенням вироблені у практиці ЄСПЛ? Чи є пропорційним застосування адміністративної санкції у виді тримання під вартою як міри відповідальності за політичні висловлювання, захищені положеннями ст. 10 Конвенції 1950 р.?

23. На своїй сторінці в соціальній мережі М. опублікувала фото подруги, коли та відпочивала на пляжі топлес, без згоди останньої. Подруга заявила, що це порушення недоторканності її приватного життя, і звернулася із заявою до поліції.

Ознайомтеся зі ст. 182 КК України і дайте висновок, чи є вчинене М. діяння кримінальним правопорушенням. Що таке суспільна небезпечність як ознака кримінального правопорушення? Які критерії визнання діяння малозначним відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України?

24. До квартири відомого артиста С. і Б. проникли з метою «добряче поживитися». Проте виявилось, що всі коштовності й гроші артист зберігає в банку, тому викрасти злодіям нічого не вдалося. Образившись за «невдачу», С. і Б. потрошили в квартирі меблі й покинули приміщення.

Ознайомившись зі змістом розділу VI Особливої частини КК, дайте правову оцінку діянням даних осіб. Які критерії визнання діяння малозначним? Чим малозначне діяння відрізняється від кримінального правопорушення?

25. Дівчині відмовили у прийнятті документів до аспірантури закладу вищої освіти, пояснивши це тим, що чоловіки більш схильні до заняття наукою, а дівчата «виходять заміж і перестають цікавитися науковими дослідженнями».

Проаналізуйте розділ V Особливої частини КК України 2001 р. та зробіть правовий висновок у даній справі, чи містить така відмова ознаки кримінального правопорушення. Як розмежувати кримінальне правопорушення з іншими видами правопорушень?

Ознайомтеся із ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» в редакції від 30.05.2014 р. Зробіть у даній справі тест на дискримінацію: 1) чи мала місце різниця у поводженні/ставленні (чи зазнала б особа менш сприятливого ставлення, якби вона була іншої статі?); 2) чи мала різниця у поводженні об'єктивне й розумне обґрунтування (чи переслідується при цьому правомірною метою); 3) чи є заходи, які використовуються, пропорційними досягненню цієї правомірної мети?

Які можливості й особливості кримінально-правових інструментів у захисті від дискримінації?

26. Обвинувальним вироком суду К. було визнано винним у доведенні до самогубства особи, яка перебувала у службовій залежності від нього. На це особа пішла через жорстоке поводження. Суд визначив дане кримінальне правопорушення як тяжкий злочин, аргументувавши своє рішення тим, що винний характеризувався за місцем роботи вкрай негативно.

Вкажіть, які формальні критерії покладено в основу класифікації кримінальних правопорушень і злочинів. Чи можна визнати тяжким злочин, передбачений ч. 2 ст. 120 КК України? Яке значення має законодавча класифікація кримінальних правопорушень/злочинів?

27. Б. вчинив умисне вбивство, за яке його на підставі ч. 1 ст. 115 КК України було засуджено до 8 років позбавлення волі.

Визначте, до категорії яких злочинів належить злочин, вчинений винним? Яку класифікацію кримінальних правопорушень і злочинів передбачає КК України? Які критерії покладені в основу класифікації?

Список додаткової літератури

Азаров Д.С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми. *Наукові записки НАУКМА*. Т. 144–145. Юридичні науки. С. 129–133

Гуцало О.Н. Противоправность и категория «деяние» в узком и широком смыслах. *Проблемы законности*. 2000. Вип. 41. С. 157–163

Киричко В.Н. Некоторые методологические предпосылки исследования общественной опасности в науке уголовного права. *Проблемы законности*. 1998. Вип. 33. С. 118–124.

Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві / авт. кол.: В. О. Туляков, Г. П. Пімонов, Н.І. Мітрицан [та ін.] ; за заг. ред. В. О. Тулякова. Одеса: Юрид. літ-ра, 2012. 424 с.

Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінального проступку / за заг. ред. С.В. Кивалова, В.О. Тулякова; НУ ОЮА. Одеса: Юрид. лит., 2014. 176 с.

Панов М. І., Тихий В. П. Актуальні дослідження проблем вчення про злочин. *Кримінальне право України*. 2006. № 3.

Панов М. І., Тихий В. П. Поняття злочину. *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 1.

Тихий В. П., Панов М. І. Злочин, його види та стадії: наук.-практ. коментар. Київ: Видавничий дім «Промінь», 2007. 40 с.

Турлова Ю.А. Деякі питання визначення кримінального проступку та його видів// Актуальні проблеми сучасної юриспруденції. № 6. 2019. С. 175–180.

Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посібник для суддів. 2-ге вид. виправ., допов. Київ, 2015. 208 с.

Хавронюк М.І. Проступок, його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду: новітні середньоазійські підходи порівняно з уже відомими. *Право України*. 2020. № 2. С. 119–137.

Т е м и 4, 5, 6. Кримінальна відповідальність та її підстава.

Склад кримінального правопорушення.

Об'єкт кримінального правопорушення

Методичні рекомендації. При вивченні теми 5 необхідно за своїти такі питання: кримінальна відповідальність як вид юридичної відповідальності, її поняття й ознаки; види кримінальної відповідаль-

ності; момент виникнення і припинення кримінальної відповідальності; підстава кримінальної відповідальності; форми реалізації кримінальної відповідальності. При цьому слід звернути увагу на те, що поняття «кримінальна відповідальність» є одним із фундаментальних у кримінальному праві, але його визначення досі відсутнє в законодавстві України про кримінальну відповідальність. Немає також загальноновизнаного розуміння цього поняття і в науці кримінального права: одні автори ототожнюють кримінальну відповідальність із кримінальним покаранням; інші визнають її певного роду обов'язком особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (злочин або кримінальний проступок); треті вважають реалізацією санкції кримінально-правової норми; четверті розглядають як конкретні кримінально-правові відносини; п'яті – як осуд із боку держави винної особи обвинувальним вироком суду. У зв'язку з цим доцільно, по-перше, ознайомитися з рішенням Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 27 жовтня 1999 року № 9 рп/99 (справа № 1–15/99), де, зокрема, зазначено, що кримінальну відповідальність слід розглядати як «особливий правовий інститут, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин», а також у цьому рішенні Суд визначає, що кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. По-друге, слід критично розглянути найбільш поширені наукові дефініції поняття «кримінальна відповідальність», виокремити загальне й докладно проаналізувати його суттєві ознаки.

Вивчення питання про види кримінальної відповідальності слід почати з ознайомлення із запропонованими на теоретичному рівні різними видами кримінальної відповідальності, як-от: позитивна і негативна; перспективна і ретроспективна; потенційна і реальна.

Приступаючи до питання про підставу кримінальної відповідальності, необхідно насамперед розглянути ч. 1 ст. 2 КК України, а також положення зазначеного рішення КСУ, де йдеться про це питання.

Для того, щоб висвітлити тему 6, варто розібратися з такими питаннями: поняття й значення складу кримінального правопорушення; елементи складу кримінального правопорушення; ознаки елементів складу кримінального правопорушення, їх поділ на обов'язкові й факультативні; співвідношення понять «склад кримінального правопорушення» і «кримінальне правопорушення»; класифікації складів кримінального правопорушення, їх значення; кваліфікація кримінального правопорушення; поняття, структура і значення об'єкта кримінального правопорушення; потерпілий від кримінального правопорушення, його місце у структурі об'єкта кримінального правопорушення і кримінально-правове значення; поняття і значення предмета кримінального протиправного впливу; класифікації об'єктів кримінального правопорушення та їх значення; поняття і значення предмета криміна-

льного правопорушення, його відмежування від об'єкта кримінального правопорушення і засобів вчинення кримінального правопорушення. Розглядаючи їх, особливу увагу варто приділити значенню складу кримінального правопорушення для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення нею суспільно небезпечного діяння, а також співвідношенню понять «кримінальне правопорушення» і «склад кримінального правопорушення».

Важливо не тільки з'ясувати елементи складу кримінального правопорушення (його об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону і суб'єкт), а встановити обов'язкові й факультативні ознаки кожного з них.

При вивченні питання про кваліфікацію кримінального правопорушення необхідно зупинитися на значенні складу кримінального правопорушення для кваліфікації вчиненого діяння як кримінального правопорушення, а також засвоїти, що склад кримінального правопорушення визнано юридичною моделлю кваліфікації кримінального правопорушення. Отже, при кваліфікації кримінального правопорушення встановлюється стаття (або її частина) Особливої частини КК України, в якій містяться ключові ознаки вчиненого особою діяння. При правильній кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого особою, надається його повна юридична характеристика з точним відмежуванням від інших таких правопорушень.

При вивченні та засвоєнні теми 7 необхідно: з'ясувати особливості такого елемента складу кримінального правопорушення, як об'єкт кримінального правопорушення; зрозуміти його структуру, кожен її елемент, зокрема, той, що визнається предметом кримінального протиправного впливу, та їх значення; звернутися до класифікацій об'єкта кримінального правопорушення «за вертикаллю» і «за горизонталлю». Крім того, слід встановити зміст поняття «предмет кримінального правопорушення», його співвідношення з об'єктом кримінального правопорушення, засобами вчинення кримінального правопорушення.

Заняття може бути проведене як у формі колоквиуму, так і у формі виконання практичних завдань, також можливий комбінований підхід.

Колоквиум (2 год.)

П л а н

1. Поняття, ознаки кримінальної відповідальності. Форми її реалізації.
2. Підстава кримінальної відповідальності. Склад кримінального правопорушення: поняття й функції.
3. Співвідношення понять «кримінальне правопорушення» і «склад кримінального правопорушення».

4. Елементи складу кримінального правопорушення: поняття і значення.
5. Ознаки (обов'язкові й факультативні) елементів складу кримінального правопорушення: поняття й значення.
6. Класифікації складів кримінальних правопорушень, їх значення.
7. Кваліфікація кримінального правопорушення: поняття і значення.
8. Об'єкт кримінального правопорушення: поняття, структура, значення.
9. Потерпілий від кримінального правопорушення, його місце у структурі об'єкта кримінального правопорушення і кримінально-правове значення.
10. Предмет кримінального протиправного впливу, його значення.
11. Класифікації об'єктів кримінального правопорушення, їх значення.
12. Предмет кримінального правопорушення: поняття і значення. Розмежування предмета й об'єкта кримінального правопорушення, а також засобів вчинення кримінального правопорушення.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

28. Ж. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 358 КК.

До якого виду належить склад кримінального правопорушення, ознаки якого передбачені ч. 4 ст. 358 КК України за ступенем суспільної небезпечності? До якого виду відносять склад цього кримінального правопорушення за способом опису його ознак в законі? Вкажіть, до якого виду зараховують склад цього правопорушення за конструкцією об'єктивної сторони? Що є об'єктом цього кримінального правопорушення, а що його предметом?

29. Д. викрав велосипед. Судом дії Д. кваліфіковані за ч. 1 ст. 289 КК України як незаконне заволодіння транспортним засобом.

Ознайомившись зі змістом статей 185 та 289 КК України, а також постановами Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 р. № 10 і «Про практику застосування судами України законодавства про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також адміністративні правопорушення на транспорті» зі змінами, внесеними постановою від 19.12.2008 р. № 18, встановіть, чи правильно суд визначив об'єкт і предмет вчиненого Д. кримінального правопорушення? Аргументуйте свою відповідь.

30. Встановлено, Г. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 185 КК України (крадіжка, поєднана із проникненням у житло), Д. – передбачене ч. 2 ст. 186 КК України (грабіж, вчинений повторно), а Б. – передбачене ч. 1 ст. 187 КК України (розбій).

До яких видів складів кримінального правопорушення відносять склади кримінальних правопорушень, ознаки яких передбачені ч. 3 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 1 ст. 187 КК України, за ступенем суспільної небезпечності? До яких видів належать склади цих кримінальних правопорушень за способом опису їх ознак у законі, а до яких видів – за конструкцією об'єктивної сторони? Надайте характеристику об'єкта й предмета кожного з цих кримінальних правопорушень.

31. Пострілом із пістолета І. заподіяв К. тяжкі тілесні ушкодження. Того ж дня В. із пістолета вбив Д. Суд кваліфікував дії І. за ч. 1 ст. 121 КК України, а дії В. – за ч. 1 ст. 115 КК України. Обвинувальні вироки, якими І. й В. були визнані винними у вчиненні цих кримінальних правопорушень, набули законної сили.

Що в наведеній фабулі можна назвати кримінальним правопорушенням, а що складом кримінального правопорушення? Використовуючи ст. 2 КК України і рішення КСУ від 27.10.1999 р. № 9 рп/99 (справа № 1–15/99), визначте, чи настала кримінальна відповідальність І. й В.? З якого моменту виникає і припиняється кримінальна відповідальність? Хто є потерпілим від вчинених кримінальних правопорушень?

32. Пострілом із гладкоствольної мисливської рушниці К. необережно вбив Н. Слідчий кваліфікував дії К. за ч. 1 ст. 119 КК України. Обвинувальним вироком, яким К. був визнаний винним у вчиненні необережного вбивства, не набув законної сили.

Що в наведеній фабулі можна назвати кримінальним правопорушенням, а що складом кримінального правопорушення? Використовуючи ст. 2 КК України і рішення КСУ від 27.10.1999 р. № 9 рп/99 (справа № 1–15/99), визначте, чи настала кримінальна відповідальність К.? З якого моменту виникає та припиняється кримінальна відповідальність? Хто є потерпілим від вчиненого кримінального правопорушення?

33. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 195 КК України, вчинив О. Згідно з даною нормою відповідальність настає за погрозу знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози.

Використовуючи ст. 2 КК України і рішення КСУ від

27.10.1999 р. № 9 рп/99 (справа № 1–15/99), надайте аргументовану відповідь, чи настала кримінальна відповідальність О.? Визначте матеріальний та процесуальний елементи підстави притягнення О. до кримінальної відповідальності. З якого моменту виникне й припиниться кримінальна відповідальність О.? До яких видів складів кримінального правопорушення відносять склад правопорушення, ознаки якого передбачені ст. 195 КК України, з урахуванням різних класифікаційних критеріїв? Надайте характеристику об'єкта (родового й безпосереднього) і предмета цього кримінального правопорушення.

34. Ш. вчинив розбій. Суд кваліфікував його дії за ч. 1 ст. 187 КК України. Обвинувальний вирок, яким Ш. було визнано винним у вчиненні цього кримінального правопорушення, не набув законної сили.

Із урахуванням різних класифікаційних критеріїв слід визначити, до яких видів складів кримінального правопорушення належить склад кримінального правопорушення, ознаки якого передбачено ч. 1 ст. 187 КК України? Надайте характеристику об'єкта (родового й безпосереднього) цього кримінального правопорушення. Використовуючи ст. 2 КК України і рішення КСУ від 27.10.1999 р. № 9 рп/99 (справа № 1–15/99), надайте аргументовану відповідь, чи настала кримінальна відповідальність Ш.? З якого моменту виникає й припиняється кримінальна відповідальність?

Варіант 2: Надайте аргументовані відповіді на поставлені запитання, урахуовуючи, що обвинувальний вирок, яким Ш. було визнано винним у вчиненні цього кримінального правопорушення, не набув законної сили.

35. Д. придбав саморобний стартовий пістолет і носив його при собі. Суд кваліфікував дії Д. за ч. 1 ст. 263 КК України.

Використайте постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про викрадення та інші незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26.2002 р. № 3. Ознайомтеся з правовою позицією, яка міститься у постанові ККС ВС від 29.03.2018 р. у справі № 398/4375/14-к (провадження № 51-133км18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73157268?fbclid=IwAR28hURT6PymXzY0SC-XrshYXGH6OnmFpT6KfR85CP8wCcbchniuYeIVOd8>. Чи може бути цей предмет предметом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України? Охарактеризуйте об'єкт цього кримінального правопорушення.

Варіант 2: Надайте аргументовані відповіді на поставлені запитання, урахуовуючи, що Д. придбав і носив при собі пістолет Glock 19.

36. Суд засудив працівника правоохоронного органу Р. за ч. 3 ст. 371 КК України за завідомо незаконне тримання під вартою, вчинене з корисливих мотивів.

Із урахуванням різних класифікаційних критеріїв необхідно визначити, до яких видів складів кримінального правопорушення належить той, ознаки якого передбачені ч. 3 ст. 371 КК України? Охарактеризуйте об'єкт й об'єктивну сторону вчиненого кримінального правопорушення. Надайте аналіз ознак суб'єктивної сторони?

Варіант 2: *Надайте аргументовані відповіді на поставлені запитання, урахуовуючи, що Р. було засуджено за ч. 3 ст. 371 КК України за завідомо незаконне тримання під вартою, яке спричинило тяжкі наслідки.*

37. Лікаря С. було засуджено за ч. 1 ст. 139 КК України за те, що він не надав без поважних причин допомогу хворому.

Із урахуванням різних класифікаційних критеріїв необхідно визначити, до яких видів складів кримінального правопорушення відносять той, ознаки якого передбачені у ч. 1 ст. 139 КК України? Охарактеризуйте об'єкт й об'єктивну сторону вчиненого кримінального правопорушення. Хто може бути суб'єктом цього кримінального правопорушення?

Варіант 2: *Надайте аргументовані відповіді на поставлені запитання, беручи до уваги, що лікар С. було засуджено за ч. 2 ст. 139 КК України за те, що він не надав без поважних причин допомогу хворому, внаслідок чого той помер.*

38. Н. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене п. 5,6 ч. 2 ст. 115 КК України.

Із урахуванням різних класифікаційних критеріїв визначте, до яких видів складів кримінального правопорушення належить той, ознаки якого передбачені п. 5, 6 ч. 2 ст. 115 КК України? Охарактеризуйте обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення. Що є об'єктом цього кримінального правопорушення?

Варіант 2: *Надайте аргументовані відповіді на поставлені запитання, урахуовуючи, що Н. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 116 КК України.*

39. Військовослужбовець Т. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 408 КК.

Із урахуванням різних класифікаційних критеріїв надайте аргументовані відповіді на такі запитання: до яких видів складів кримінального правопорушення відносять той, ознаки якого передбачені у зазначеній частині ст. 408 КК України; чи є місце й обстановка вчинення

обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення; що є об'єктом даного кримінального правопорушення; хто може бути його суб'єктом.

Варіант 2: Надайте аргументовані відповіді на поставлені запитання, якщо дії Т. було кваліфіковано за ч. 4 ст. 408 КК України.

Список додаткової літератури

Антипов В. І., Антипов В. В. Кримінально-правова кваліфікація: навч. посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 120 с.

Бажанов М. И. О функциях состава преступления (процессуальная функция). Проблемы законности. 1995. С. 96–102.

Брайнін Я. М. Основні питання загального вчення про склад злочину. Київ: Вид. КГУ, 1964. 189 с.

Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 712 с.

Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник. Київ: Атіка, 2006. 740 с.

Гришук В. К. Поняття, види, підстави і форми реалізації кримінальної відповідальності. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1 (1). С. 50–65. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_4.pdf.

Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2012. 736 с.

Кваліфікація злочинів: навч. посібник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ: Істина, 2010. 430 с.

Коломієць Ю. Ю. Кримінальний закон та позитивна кримінальна відповідальність. Актуальні проблеми держави і права. 2005. Вип. 25. С. 457–460. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_25_107.

Красницький І. В. Поняття та форми кримінальної відповідальності за чинним Кримінальним кодексом України. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2003. № 3–4. С. 219–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_3-4_41.

Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз: монографія. Львів: Львівск. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 232 с.

Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник / за заг. ред. В. І. Шакуна. 5-е вид., перероб. Київ: Алерта, 2013. 320 с.

Куц В. М. Теорія кримінальної відповідальності [Електронний ресурс] : навч. посібник. URL: <https://law.wikireading.ru/8067>.

Литвинов О. М., Митрофанов І. І. Концептуальна модель механізму реалізації кримінальної відповідальності : монографія. Харків:

Золота миля, 2017. 180 с.

Мирошниченко Н. А. Состав преступления: Текст лекций. Одесса: Одесс. нац. юрид. акад., 2006. 74 с.

Музыка А. А., Лауцук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.

Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

Основи кваліфікація злочинів : навч. посібник / за ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2019. 378 с.

Панов М.І. Кримінальна відповідальність: поняття, принципи, підстава. *Право України*. 2012. № 8. С. 249–259.

Панов М. І. Загальні засади кваліфікації злочинів : лекція. Харків : Право, 2016. 104 с.

Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. Авторів; за заг. ред. Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова. Харків Кроссруд, 2008. 364 с.

Правила кримінально-правової кваліфікації у постановках Пленуму Верховного Суду України: практ. посібник. Харків: Вид-во «Фінарт», 2012. 196 с.

Проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / М. Г. Арманов, О. О. Книженко, Н. М. Ярмиш та ін. Київ: Нац. акад. прок-ри України, 2017. 392 с.

Строган А. Ю. Склад злочину як підстава кримінальної відповідальності : навч. посібник. Київ : Атіка, 2007. 424 с.

Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія / В. В. Сухонос, В. В. Сухонос (мол.). Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.

Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.) Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.

Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

Тихий В. П. Підстава кримінальної відповідальності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 244, 245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_1_40.

Тихий В. П. Підстава кримінальної відповідальності за новим Кримінальним кодексом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 3.

Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.

Тема 7. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення

Методичні рекомендації. При ознайомленні з даною темою необхідно засвоїти питання «значення і змісту» об'єктивної сторони кримінального правопорушення, усвідомити ті з ознак складу кримінального правопорушення, що характеризують його зовнішній бік, з'ясувати, які з них є обов'язковими, а які належать до факультативних. Вивчаючи поняття «суспільно небезпечне діяння» (дії та бездіяльності) як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, треба звернути увагу на характеристику активної й пасивної форм поведінки особи та їх зміст, а також врахувати особливості умов кримінальної відповідальності при бездіяльності. Крім того, слід встановити значення впливу непереборної сили, фізичного і психічного примусу на вирішення питання про кримінальну відповідальність. Окремо варто зупинитися на характеристиці суспільно небезпечних наслідків як однієї з ознак об'єктивної сторони, звертаючи при цьому увагу на їх види. При висвітленні питання про необхідність встановлення суспільно небезпечних наслідків для констатації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, треба пам'ятати, що таке рішення завжди залежить від способу конструювання за об'єктивними ознаками того чи іншого складу кримінального правопорушення. Так, кримінальні правопорушення з матеріальним складом – це діяння, в яких суспільно небезпечні наслідки є ознакою об'єктивної сторони і підлягають обов'язковому їх встановленню.

Що стосується кримінальних правопорушень з формальним та усіченим складами, то в них вони винесені за межі складів, тому для констатації наявності об'єктивної сторони останніх, їхнє встановлення не потребується. Розв'язуючи питання про необхідний причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю) і суспільно небезпечними наслідками, слід виходити з того, що його встановлення є обов'язковим лише в кримінальних правопорушеннях з матеріальним складом і що його відсутність у таких деліктах свідчить про відсутність об'єктивної сторони в цілому. При вивченні таких ознак об'єктивної сторони, як спосіб, місце, час, обстановка і заборони вчинення кримінального правопорушення, необхідно враховувати, що всі ці ознаки впливають на кваліфікацію і потребують свого обов'язкового встановлення лише в тих випадках, коли вони безпосередньо вказані (або впливають із сутності термінологічних оборотів, використаних законодавцем) у диспозиції статей Особливої частини КК України.

Практичні заняття (4 год.)

Завдання

40. Вагітна Л. через запаморочення впала і спричинила середньої тяжкості тілесні ушкодження своїй малолітній донці, яку тримала на руках.

Які ознаки притаманні суспільно небезпечному діянню? Чи наявні вони у поведінці Л.? Ознайомтеся зі ст. 128 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення в поведінці Л.?

41. В. їхав автівкою зі своєю дружиною до батьків. На дорозі була ожеледиця, погана видимість і сильний вітер з дощем. Незважаючи на невелику швидкість та відсутність порушень правил дорожнього руху, В. не впорався з керуванням і в'їхав в огорожу траси. Внаслідок цього дружина В. отримала тяжкі тілесні ушкодження.

Які ознаки притаманні суспільно небезпечному діянню? Чи наявні вони у поведінці В.? Ознайомтеся зі ст. 128 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення в поведінці В.?

42. Пізно увечері наркозалежний С. вчинив розбійний напад на перехожого. Проте в потерпілого при собі готівки й цінних речей не виявилось, а банківські картки й недорогий мобільний телефон С. забирати не став.

Ознайомтеся із змістом ст. 187 КК України. До якого за конструкцією складу віднесено це кримінальне правопорушення. Вирішіть, чи є об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення в поведінці С.

43. Судом П. і Р. були засуджені за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною, що спричинило тяжкі наслідки (ст. 166 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України) та катування (ст. 127 КК України).

Вирішіть питання про об'єктивну сторону П. і Р. Які склади кримінальних правопорушень передбачені ст. 121, 127, 166 КК України? Надайте аргументовану відповідь.

44. Сержант строкової служби Г. для демонстрації своїх переконань як пацифіста відмовився виконувати наказ полковника здати обов'язковий норматив по збірці автомата. Жодних наслідків поведінка Г. не спричинила.

Ознайомтеся зі змістом ст. 402 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Г.?

Яке значення мають наслідки для наявності об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення?

45. Бажаючи ухилитися від призову, Д. зламав собі руку. Згодом він намагався виїхати за кордон начебто для лікування. Проте його наміри було викрито.

Ознайомтеся зі змістом ст. 335 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Д.? Яке значення для об'єктивної сторони має активна поведінка Д.?

46. Із метою ухилення від сплати аліментів Ж. виїхав в іншу країну, приховавши місце свого перебування.

Ознайомтеся зі змістом ст. 164 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Ж.? Яке значення для об'єктивної сторони має активна поведінка Ж.?

47. На автотрасі водій легкового автомобіля з двома пасажирами не впорався з керуванням і врізався в дерево на узбіччі. Автомобілісти Р. і Д., які у цей час проїжджали повз місце пригоди, бачили розбиту автівку і закривавлених людей, але не зупинилися. Через їх байдужість загинуло три особи.

Ознайомтеся зі змістом ст. 136 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Р. і Д.? Які умови кримінальної відповідальності за бездіяльність?

48. Бригадир Д. у маршрутці перевозив пляшку з небезпечним хімічним розчинником. Пляшку він закрив погано, і при різкій зупинці маршрутки частина речовини вилілася на О., який сидів поруч, спричинивши йому середньої тяжкості тілесні ушкодження у вигляді важких хімічних опіків ніг.

Ознайомтеся зі змістом ст. 128 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Д.? Чи зміниться рішення, якщо буде встановлено, що хімічний розчинник вилився через брак заводської упаковки, про який Д. не знав?

49. Завідувач хімічної лабораторії підприємства по випуску піротехніки К. дав завдання двом лаборантам провести досліди по одержанню похідних вибухонебезпечної сполуки. Порушуючи правила безпеки, К. не попередив підлеглих про необхідність одягнути захисні окуляри й не синтезувати сполуку великими порціями. Наступного дня лаборанти розпочали роботу без засобів захисту і з великою кількістю речовини. Внаслідок цього стався вибух – і лаборанти отримали тяжкі тілесні ушкодження, втративши зір.

Ознайомтеся зі змістом ст. ч. 2 ст. 273 КК України. Чи наявна

об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці К.? Які умови кримінальної відповідальності за бездіяльність?

50. Взимку двірник Ш. не очищував дах будинків від снігу й льоду. Внаслідок цього велика бурулька впала і заподіяла смерть перехожому.

Ознайомтеся із змістом ст. 119 КК України. Чи є в поведінці Ш. об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення? Які умови кримінальної відповідальності за бездіяльність? Чи змінилося б рішення, якщо до обов'язків Ш. не входило очищення даху?

51. У новій квартирі З. прокладав електропроводку Л. Наприкінці робочого дня він поспішав і не заізюлював дроти, плануючи зробити це зранку. Власник квартири З. приїхав пізно ввечері перевірити стан ремонтних робіт і доторкнувся до оголеного дроту, внаслідок чого помер.

Ознайомтеся із змістом ст. 119 КК України. Чи є в поведінці Л. об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення? Які умови кримінальної відповідальності за бездіяльність?

52. У сільській місцевості малолітня дитина серйозно травмувалася і потребувала негайного оперативного втручання. Місцевий лікар О., надавши необхідну допомогу, викликав реанімобіль із міста, але, враховуючи тяжкий стан пацієнта, щоб не втрачати часу, звернувся до Ж., який мав авто, з проханням відвезти потерпілу у лікарню. Проте Ж. відмовив фельдшеру. Інших машин поруч не було. Дитина померла через годину після отримання травми у машині швидкої медичної допомоги по дорозі до лікарні.

Ознайомтеся зі змістом ст. 136 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Ж.? Ознайомтеся зі змістом ст. 140 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці О.? Які умови кримінальної відповідальності за бездіяльність?

53. Завідувач господарства лікарні С. повинен був перевіряти запасні генератори один раз на тиждень. Він не виконував свої обов'язки тривалий час. Коли через грозу вимкнулося світло, генератори виявилися несправними, унаслідок чого два пацієнти, які знаходилися у реанімації, померли.

Ознайомтеся зі змістом ст. 367 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці С.? Які умови кримінальної відповідальності за бездіяльність? Чи змінилося б рішення, якщо генератори не запустилися через те, що санітар Л. викрав деталі з них, а С. цього не помітив, тому що давно не виконував перевірку?

54. Фотограф З. пропонував клієнтам фотосесії в цікавих, але небезпечних місцях. Одна із замовниць забажала мати фото в екстремальній обстановці. Під час зйомки на даху високоповерхівки вона не втримала рівноваги і впала з 16-го поверху.

Чи містяться в поведінці З. ознаки кримінально караного діяння? Які умови притягнення до кримінальної відповідальності за бездіяльність? Аргументуйте свою відповідь.

55. Лікар О. призначив пацієнту Д. пігулки від високого тиску, попередивши, що приймати їх потрібно, суворо дотримуючись інструкції. Д. вирішив приймати подвійну дозу цих ліків для того, що скоріше одужати і виписатися із лікарні. Через передозування Д. помер. Лікаря О. звинувачено в неналежному виконанні його медичних обов'язків, що спричинило тяжкі наслідки.

Ознайомтеся із змістом ст. 140 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці О.? Які умови притягнення до кримінальної відповідальності за бездіяльність?

56. Неповнолітня О. дізналася, що вагітна, і тривалий час вмоляла батька дитини К. на ній одружитися. Згодом, отримавши від нього рішучу відмову, О. з розпачу вчинила самогубство, сплигнувши з даху високоповерхівки. У соціальних мережах вона написала повідомлення, в якому в усьому звинуватила К.

Ознайомтеся зі змістом ст. 120 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці К.? Встановіть усі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення.

57. Підліток Ж. вчинив самогубство. Як з'ясували представники кіберполіції, Ж. був учасником групи «Синій кит», яка вела активну діяльність у соціальних мережах. Підліток отримував від куратора групи Л. різні завдання, одне з яких було вчинити самогубство і зняти цей процес на відео. У разі відмови Л. погрожував вбити батьків і сестру Ж.

Ознайомтеся зі змістом ст. 120 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Л.? Встановіть усі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення.

58. К. вкривав дах нового триповерхового будинку. Раптом один лист покрівельного матеріалу, який він погано закріпив, впав вниз, внаслідок чого було заподіяно смерть Х., який проходив біля будівництва. Згодом з'ясувалося, що К. не огородив небезпечну зону навколо будинку задля економії.

Ознайомтеся зі змістом ст. 272 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці К.? Які ознаки є обов'язковими для об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення? Які умови кримінальної відповідальності за бездіяльність?

59. Під час проведення військових змагань сержант Б. залишив поле учбового бою, щоб побачитися з коханою дівчиною. Його дії були кваліфіковані як самовільне залишення поля бою.

Ознайомтеся зі змістом ст. 429 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Б.? Які ознаки є обов'язковими для об'єктивної сторони даного кримінального правопорушення?

60. На вулиці циганка Ж. запропонувала за винагороду поворожити О. Остання погодилася і заплатила. Але результати гадання не задовольнили жінку і вона викликала поліцію, звинувативши Ж. у шахрайстві.

Ознайомтеся зі змістом ст. 190 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Ж.? Які ознаки є обов'язковими для об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення?

61. Двоє підлітків підійшли до службової автомашини і зажадали від водія Д. звільнити салон. Коли той відмовився, вони вдарили його декілька разів по обличчю кулаками, витягнули з салону й забрали автівку. Як з'ясувалося, Д. мав розряд по самбо і цілком міг чинити опір нападникам. Діяння Д. було кваліфіковане як розтрата ввіреного йому майна.

Ознайомтеся зі змістом ст. 191 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Д.? Яке значення має наявність фізичного або психічного примусу для вирішення цього питання? Чи змінилося б рішення, якщо б при нападі Д. заподіяли важке поранення?

62. Охоронець складу комп'ютерної техніки Б. бачив, як до приміщення під'їхала автівка й декілька осіб, зламавши двері, почали виносити й завантажувати техніку в авто. Б. злякався і жодних заходів не вжив.

Ознайомтеся зі змістом ст. 197 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Б.? Яке значення має наявність фізичного або психічного примусу для вирішення цього питання? Які різновиди фізичного й психічного примусу виокремлюють і яке вони мають значення для кваліфікації?

63. Водій Л. перевозив цінний вантаж за дорученням фірми. Невідомі особи зупинили автомобіль, витягли з кабіни водія, побили його та, погрожуючи вбивством, змусили відвезти вантаж в інше місце. Внаслідок цього фірма зазнала значних фінансових втрат. Водія було звинувачено в розтраті ввіреного йому майна.

Ознайомтеся зі змістом ст. 191 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Л.? Яке значення має наявність фізичного або психічного примусу для вирішення цього питання? Чи змінилося б рішення, якщо б нападники не застосовували фізичну силу до водія, а змусили його перевезти вантаж шляхом погрози розповісти його дружині про подружню зраду?

64. Слідчий Н. безпідставно закрив провадження по кримінальній справі через те, що впливові родичі підозрюваного погрожували йому влаштувати «неприємності по службі», і Н. мав підстави побоюватися, що ці погрози є реальними. Вчинене Н. діяння кваліфіковано як службове кримінальне правопорушення.

Чи наявна об'єктивна сторона службового кримінального правопорушення в поведінці Н.? Яке значення має наявність фізичного або психічного примусу для вирішення цього питання? Чи змінилося б рішення, якщо б родичі підозрюваного погрожували вбити всю сім'ю Н.?

65. Під час надання туристам оплатних послуг з морської прогулянки та риболовлі Ф. перевантажив судно великою кількістю пасажирів. Через деякий час погодні умови різко погіршилися і через високі хвилі й шквальний вітер перевантажений катер втратив керованість. Проте Ф. вдалося повернути контроль над судном і повернутися в порт.

Ознайомтеся зі змістом ст. 276 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення в поведінці Ф.? У чому полягає особливість конструкції об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення?

66. Помічник машиніста Р. залишив двигун тепловоза у робочому стані, не закріпивши його ручним гальмом, відлучився з кабіни управління поїзда у приміщення оператора для занесення відомостей до добового журналу поїзда. Ніким не керований дизель-поїзд почав рухатися і прослідував 270 м, в'їхав у тупикову колію і там зупинився. Ніхто із працівників і пасажирів не постраждав.

Ознайомтеся зі змістом ст. 276 КК України. Чи наявна об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення у поведінці Р.? У чому полягає особливість конструкції об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення?

67. До свого роботодавця А. певні претензії мав С. Перебуваючи через це у стані сильного душевного хвилювання, він із метою помститися останньому рано вранці підпалив готель, у якому на той момент проживав А. та інші особи. Однак підпал було вчасно виявлено, проте в його результаті один із відвідувачів готелю Д. надихався чадним газом і через деякий час помер.

Чи знаходяться дії С. в причинному зв'язку з фактом смерті Д.? За якими правилами встановлюється наявність або відсутність причинного зв'язку? Проаналізуйте види причинного зв'язку і їх значення.

68. Під час бійки А. було нанесено два поранення. Про одне, а саме про проникаюче в легені, ніхто не знав. Однак унаслідок цього поранення відкрилася внутрішня кровотеча. Лікар через відсутність необхідного обладнання не зміг оцінити всю складність стану хворого і призначив процедури, які згодом виявилися несумісні з таким станом, згодом А. помер.

Чи знаходяться дії лікаря в причинному зв'язку з фактом смерті А.? За якими правилами встановлюється наявність або відсутність причинного зв'язку? Проаналізуйте види причинного зв'язку й їх значення.

69. Між М. і В., які перебували у стані алкогольного сп'яніння, виникла бійка. Через декілька хвилин після того, як почався конфлікт, вони опинилися біля берегової лінії пляжу. Згодом М. наніс В. декілька ударів, від яких той втратив свідомість і залишився лежати на беревій лінії пляжу, торкаючись стопами води. М. залишив В. на березі, а коли через деякий час повернувся, то побачив, що потерпілий плаває мертвий у воді. Було встановлено, що в той час, як М. перебував в іншому місці, В. потонув через те, що рівень припливу піднявся і накрив потерпілого.

Вирішіть питання про об'єктивну сторону М., зокрема, чи перебувають суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини у причинному зв'язку з діями М. Який вид причинного зв'язку тут має місце? Аргументуйте свою відповідь.

70. К. вирішила вбити свого співмешканця Л. Вона нанесла йому чотири удари сокирою по голові, після цього, вважаючи, що він помер, облила бензином підлогу кімнати і постіль, на якій лежав Л., і підпалила. Експертиза вставила, що смерть Л. настала від отруєння димом, який утворився під час пожежі.

Чи є причинний зв'язок між діями К. і смертю Л.? За якими правилами встановлюється наявність або відсутність причинного зв'язку? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

71. Х. мала важкохвору мати, якій лікарі прогнозували тільки 2 місяці життя. Із метою позбавити мати страждань Х. вирішила не давати їй їжі й води, щоб раніше припинити її страждання. Через тиждень жінка померла. Експертиза встановила, що смерть настала через хворобу, а не через відсутність харчування.

Чи є причинний зв'язок між діями Х. і смертю матері? За якими правилами встановлюється наявність або відсутність причинного зв'язку? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

72. У ході сварки С., рятуючись від А., вибігла на дорогу, де на неї був здійснений наїзд автотранспортом, унаслідок якого їй спричинені тілесні ушкодження.

Чи є причинний зв'язок між діями А. і тілесними ушкодженнями потерпілої? Які правила встановлення причинного зв'язку у кримінальному праві? Аргументуйте свою відповідь.

73. Напад на Л., унаслідок якого їй заподіяні тілесні ушкодження, здійснив К. Потерпілу було доставлено до лікарні, де їй повинні були зробити операцію, необхідну в таких випадках. Проте перед операцією виникла необхідність у переливанні крові – процедурі, яка суперечила релігійним поглядам потерпілої. Як наслідок, Л. відмовилася від призначеної процедури й померла наступного дня.

Чи є причинний зв'язок між діями К. і смертю Л.? За якими правилами встановлюється наявність або відсутність причинного зв'язку? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

74. Під час бійки Б. наніс Т. ножове проникаюче поранення в передню стінку шлунка. У лікарні лікар Л. констатував стан сильного алкогольного сп'яніння пораненого, але був змушений дати йому наркоз, щоб провести необхідну операцію. Під час операції Т. помер через асфіксію блювотними масами.

Визначте правила встановлення причинного зв'язку у кримінальному праві? Чи наявний необхідний причинний зв'язок між діями Б. і смертю Т.? Чи знаходяться дії лікаря Л. у причинному зв'язку зі смертю Т.?

75. Поліцейський В. при затримці небезпечного А. отримав вогнепальне поранення у живіт і був терміново доставлений у лікарню. Черговий хірург Т., який проводив операцію, забув зашити травмовану аорту, що спричинило сильну внутрішню кровотечу, від якої В. помер.

Чи є причинний зв'язок між діями А. і смертю В.? Які правила встановлення причинного зв'язку у кримінальному праві? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

76. Під час бійки К. наніс ножове поранення в плече М. Злякавшись відповідальності, К. помирився з М. і вмовив його не звертатися до поліції і лікарні, сам перев'язав його рану. Через деякий час М. помер від зараження крові.

Визначте правила встановлення причинного зв'язку у кримінальному праві? Чи наявний необхідний причинний зв'язок між діянням К. і смертю М.? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

77. Порушуючи правила безпеки руху, Г. посадив у свою п'ятимісну автівку 8 осіб. Під час руху автівка злетіла в кювет, як наслідок, усі пасажирів отримали тілесні ушкодження. Експертиза встановила, що транспортна пригода сталася через заводський дефект, через який кермо заклинило і Г. втратив можливість керувати автівкою.

Визначте правила встановлення причинного зв'язку у кримінальному праві? Чи наявний необхідний причинний зв'язок між діянням Г. і тілесними ушкодженнями пасажирів? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

78. Узимку в безлюдному місці М. напав на Д., роздягнув і згвалтував її, залишивши її після цього непритомну на морозі. Унаслідок переохолодження Д. застудилася і згодом отримала інвалідність.

Чи є причинний зв'язок між діями М. та інвалідністю Д.? Чи має значення той факт, що Д. мала слабе здоров'я? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

79. До Н. грубо чіплявся Ш. Дівчина у відповідь дала йому ляпаса. Внаслідок цього у Ш. відкрилася носова кровотеча і він помер до приїзду швидкої допомоги. Виявилось, що Ш. страждав на гемофілію і мав аномальну побудову носоглотки, через що і захлинувся кров'ю.

Чи є причинний зв'язок між діями Н. і смертю Ш.? Чи має значення той факт, що Ш. мав гемофілію й аномалію носоглотки? Який вид причинного зв'язку наявний у цій ситуації?

80. 93-річна пенсіонерка З. була у приятельських стосунках із Н. Одного разу З. позичила їй 50 тис. грн, які та мала повернути через рік, про що зазначила в розписці. Проте по закінченню вказаного строку гроші так і не були повернуті, через що З. звернулася до суду із позовною заявою про стягнення боргу. Після цього Н. почала по декілька разів на тиждень телефонувати З. й ображати її, лякати й погрожувати. З урахуванням похилого віку й ішемічної хвороби серця постійне хвилювання призвело до суттєвого погіршення стану здоров'я З. Після одного з таких дзвінків у З. стався серцевий напад, який призвів до її смерті.

Чи є причинний зв'язок між діями Н. і смертю З.? Яке значен-

ня мають особливі умови на боці потерпілого? Чи зміниться рішення, якщо буде встановлено, що Н. знала про ішемічну хворобу серця у З.?

Список додаткової літератури

Берзін П.С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення. Київ: Дакор, 2009. 736 с.

Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика. Харків: Право, 2013. 752 с.

Музыка А.А., Багиров С.Р. Причинная связь: уголовно-правовой очерк. Хмельницкий: Изд-во Хмельницкого ун-та управления и права, 2009. 112 с.

Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н. И. Панов. – Х. : Вища шк., 1982. – 161 с.

Панов Н.И. Уголовно-правовое значение способа совершения преступления : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т., 1984. 111 с.

Ярмыш Н.Н. Действие как признак объективной стороны преступления (проблемы психологической характеристики). Харьков : Основа, 1999. 84 с.

Ярмыш Н.Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ). Харьков : Право, 2003. 512 с.

Тема 8. Суб'єкт кримінального правопорушення

Методичні рекомендації. При вивченні цієї теми необхідно за своїти наступні питання: поняття «суб'єкт кримінального правопорушення у кримінальному праві» і його види; ознаки, що характеризують суб'єкта кримінального правопорушення як елемент складу кримінального правопорушення (особа фізична, осудна, яка досягла певного віку); спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення; службова особа; поняття «неосудність» та її критерії, формула неосудності; відповідальність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними; обмежена осудність, її значення; кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу й швидкість реакції. Окремого варто зупинитися на дискусії щодо можливості визнання юридичних осіб суб'єктами кримінального правопорушення й перспектив втілення такого інституту у

вітчизняне кримінальне законодавство.

Під час аналізу поняття «неосудність» слід звернути увагу на зміст ознак медичного (біологічного) й юридичного (психологічного) критеріїв неосудності; співвідношення цих критеріїв; наслідки визнання особи неосудною; відмежування неосудності й обмеженої осудності.

Для засвоєння цієї теми слід додатково ознайомитися з положеннями Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 р. і постанов Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 р. № 7, «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» від 15.05.2006 р. № 2.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

81. Суд визнав П. винним у вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю. На підставі ч. 2 ст. 20 КК України суд призначенні покарання врахував обмежену осудність П. як обставину, що обтяжує покарання. Крім призначеного покарання, суд постановив застосувати до П. примусові заходи медичного характеру у виді амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку.

Ознайомтеся зі ст. 20 КК України, ППВСУ «Про судову практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 р. №7 і правовою позицією, яка міститься у постанові ККС ВС від 25.07.2019 р. у справі № 156/98/18, провадження № 51-9408км18. Чи можна визнати рішення суду правильним? Які кримінально-правові наслідки визнання судом особи обмежено осудною?

82. 20-річний Н. втягнув у вчинення квартирних крадіжок 13-річного К., який проникав через квартирки до житла громадян і викрадав із них цінні речі.

Ознайомтеся з ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16.04.2004 р. № 5. Чи є К. суб'єктом вчинених ним крадіжок (ст.185 КК України)? З якого віку за загальним правилом настає кримінальна відповідальність?

83. За зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України) було засуджено Р. Захисник заперечував проти такого рішення, вказуючи, що Р. є батьком дитини і в матеріалах справи відсутні відомості

мості, коли і ким його було призначено опікуном над своїм сином.

Які ознаки має спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення? Ознайомтеся з правовою позицією, викладеною в ухвалі ВСУ від 21.11.2006 р. №5-4161км06. Чи можна Р. визнати суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 167 КК України?

84. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, Ш. відкрито викрав велосипед, який належав Г. Під час досудового розслідування встановлено, що у Ш. у період, що збігається із часом вчинення інкримінованого йому правопорушення, проявлялися ознаки шизофренії, які позбавляли його можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Ознайомтеся із ч. 2 ст. 19 КК України і ППВСУ «Про судову практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 р. № 7. Дайте відповідь: чи наявні відомості є достатніми для визнання Ш. неосудним? Які критерії неосудності й кримінально-правові наслідки визнання особи неосудною?

85. Свій чотирнадцятий день народження 1 грудня 2019 р. Б. святкував у кафе. У цей же день близько 20:00 він вчинив звалтування (ст. 152 КК України) однієї із запрошених до кафе однокласниць. Встановлено, що Б. народився 1 грудня 2005 р. о 22 годині 15 хвилин.

Ознайомтеся із постановою ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16.04.2004 р. № 5. Чи є Б. суб'єктом цього кримінального правопорушення? З якого віку настає кримінальна відповідальність за кримінальним правом? Коли особа вважається такою, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність?

86. Як директор підприємства П. склала завідомо неправдиву довідку. Такі її дії органи досудового розслідування кваліфікували за ч.1 ст. 366 КК України. У свою чергу, П. подала скаргу, мотивуючи, що вона очолює приватне підприємство і не є службовою особою. Це, на її переконання, виключає притягнення її до відповідальності за цією статтею.

Хто визнається спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення? Які особи є службовими? Ознайомтеся із ст. 18 КК України, ППВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. і правовою позицією, викладеною у Постанові ВСУ від 30.05.2013 р. у справі № 5-17к13. Чи вірне рішення суду?

87. Т. викрав зварювальний апарат, але при спробі його збуту був затриманий. Після цього він захворів на психічну хворобу, що позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або

керувати ними. Враховуючи це, захисник Т. звернувся до суду з клопотанням про звільнення його підзахисного від кримінальної відповідальності.

Ознайомтеся зі ст. 20 КК України, ППВСУ «Про судову практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 р. № 7. Яке рішення повинен прийняти суд? Наведіть аргументи власної позиції.

88. П'ятнадцятирічний Г., перебуваючи у стані наркотичного сп'яніння, вчинив розбійний напад на аптеку з метою заволодіння грошима, але був затриманий охоронцем і переданий до поліції. Захисник, посилаючись на показання родичів, стверджував, що Г. систематично вживав опіати, тому під час розбою перебував у стані наркотичної абстиненції. Із цієї причини його не можна притягати до кримінальної відповідальності.

Чи вірна аргументація захисника? У чому відмінність наркотичного сп'яніння від наркотичної абстиненції і як це може вплинути на притягнення особи до кримінальної відповідальності. Чи підлягає особа, яка досягла п'ятнадцяти років, кримінальній відповідальності за вчинення розбою?

89. Під час вчинення крадіжки, поєднаної із проникненням до житла, поліцейськими був затриманий А. У ході досудового розслідування не було встановлено його місця проживання, родичів, а також дати народження. Хлопець стверджував, що йому тринадцять років, а за своїм зовнішнім виглядом він був схожий на малолітню особу.

Які ознаки притаманні суб'єкту кримінального правопорушення? Чи підлягає малолітня особа кримінальній відповідальності? Як вирішується питання встановлення ознак суб'єкта кримінального правопорушення за відсутності документа, який підтверджує вік особи?

90. Після тривалого вживання спиртних напоїв у ресторані К. побив офіціанта, який, на його думку, мляво реагував на його замовлення. Наступного дня в поліції К. стверджував, що за вечір, зі слів друзів, він випив не менше літра горілки і трьох літрів пива, однак він зовсім не пам'ятає, що бив офіціанта.

Як впливає алкогольне сп'яніння на притягнення особи до кримінальної відповідальності? У чому відмінність фізіологічного сп'яніння від патологічного? Чи підлягає К. кримінальній відповідальності?

91. 14-річний Д. у складі злочинної організації взяв участь у кількох нападах на інкасаторів, під час яких двох із них було вбито, а співучасники заволоділи майном у великих розмірах.

Ознайомтеся із ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16.04.2004 р. № 5. Чи можна визнати Д. суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 187, 255 КК України? Чи зміниться рішення, якщо буде встановлена розумова відсталість Д., через яку він не усвідомлював в повній мірі свої вчинки?

92. Із магазину А. намагалася винести блиск для губ, однак була зупинена охоронцем. Захисник у судовому засіданні наполягав, що його підзахисна не підлягає кримінальній відповідальності через те, що має психічний розлад. Відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи А. у період вчинення інкримінованого їй діяння страждала на психічний розлад, тому не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії й керувати ними.

Ознайомтеся із ППВСУ «Про судову практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 р. № 7. Відмежуйте обмежену осудність і неосудності за критеріями їх формул і кримінально-правовими наслідками. Яке рішення повинен прийняти суд?

93. 30-річний майор запасу К. отримав повістку для проходження навчальних зборів. Не бажаючи їх проходити, М. підробив медичну довідку про загострення радикуліту і надав її до військкомату. Проте працівниками військкомату підроблення було виявлене, а К. засуджено за ухилення від військової служби самокаліченням або в інший спосіб (ч. 1 ст. 409 КК України). Захисник оскаржив вирок суду, вважаючи, що його винесено з порушенням норм закону, бо М. не є суб'єктом цього кримінального правопорушення і не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за цією статтею.

Які ознаки має спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення? За які кримінальні правопорушення може наставати кримінальна відповідальність із 18 років? Ознайомтеся зі ст. 409 КК України і Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992р.. Якими ознаками характеризується суб'єкт кримінального правопорушення, що передбачений в ч. 1 ст. 409 КК України? Чи вірне рішення прийняв суд?

94. Після звалтування малолітньої (ст. 152 КК України) Б. був затриманий. Під час досудового розслідування встановлено, що Б. страждав на психічний розлад, перебуває на обліку в лікаря-психіатра і неодноразово проходив лікування у психіатричних установах.

Ознайомтеся із правовою позицією, викладеною в Постанові ККС ВС від 26.06.2019р. у справі № 202/5997/17, провадження № 51-6228км18.

До чийої компетенції належить визнання особи неосудною чи обмежено осудною? Чи наявні відомості є достатніми для визнання Б. неосудним чи обмежено осудним?

95. У день святкування свого 14-річчя, проходячи повз автобусну зупинку, Ф. безпідставно почав чіплятися до Ш. Під час суперечки Ф. збив Ш. з ніг і наніс десятки ударів по голові й тулубу.

За заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 121 КК України) вирок суду, вважаючи, що його винесено із порушенням закону, адже Ф. не досяг віку кримінальної відповідальності.

Ознайомтесь зі змістом ст. 22 і ст. 121 КК України. Чи підлягає скарга захисника задоволенню? Чи є Ф. суб'єктом цього кримінального правопорушення? З якого віку настає кримінальна відповідальність за кримінальним правом? Коли особа вважається такою, що досягла віку кримінальної відповідальності?

Список додаткової літератури

Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 780 с.

Вереша Р. В. Суб'єкт злочину: наук.-практ. посібник. Київ: Алерта, 2014. 44 с.

Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 248 с.

Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України. Харків : Майдан, 2007. 240 с.

Зайцев О. В. Науково-практичний коментар до ст. 20 «Обмежена осудність» Кримінального кодексу України. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 4. С. 41–44.

Зайцев О. В. Деякі проблеми визначення формули неосудності у кримінальному праві України. *Вісник Асоціації кримінального права України* : електрон. наук. фах. вид. 2015. № 1 (4). С. 113–123.

Зайцев О. В. До питання про включення до медичного критерію неосудності соматичних захворювань. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 2 (70). С. 62–69.

Зайцев О. Професор В. С. Трахтеров в історії харківської кримінально-правової школи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 182–190.

Кривоченко Л. Н. Об особенностях признания несовершеннолетних невменяемыми. *Вибрані праці*. Харків : Право, 2016. С. 16–18.

Трахтеров В. С. Вменяемость и невменяемость в уголовном

праве (Исторический очерк) : учеб. пособие. Харьков : Укр. юрид. акад., 1992. 83 с.

Чорней С. В. Щодо питання про ознаки повної осудності. *Часопис Київського університету права.* 2014. № 2. С. 341–344.

Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харьков: Вища шк., 1989. 104 с.

Тема 9. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення

Методичні рекомендації. Дана тема потребує з'ясування таких питань, як: поняття і значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення; поняття і форми вини; значення для кримінальної відповідальності мотиву й мети кримінального правопорушення. Особливу увагу слід приділити вивченню форм вини згідно з КК України. При цьому необхідно з'ясувати не тільки трактування понять окремих видів умислу й «необережність», а й правильно розкривати їх соціально-психологічний зміст. Крім того, потрібно навчитися аналізувати особливості їх інтелектуальних і вольових ознак.

Окремо варто зупинитися на питаннях відмежування непрямого умислу від прямого; кримінально протиправної самовпевненості від непрямого умислу; недбалості від самовпевненості й від заподіяння суспільно небезпечних наслідків через невинувате до них ставлення (казус) і його правові наслідки.

Важливо встановити особливості змішаної (подвійної, складної) форми вини й специфіку конструкцій складів кримінальних правопорушень, з якими пов'язують її наявність.

Окрему увагу доцільно приділити поняттю й різновидам юридичної і фактичної помилок, а також їх впливу на кримінальну відповідальність і кваліфікацію злочинів і кримінальних проступків.

Практичні заняття (4 год.)

Завдання

96. Знаходячись на балконі своєї квартири в багатоповерхівці, Р. помітив підлітків, які підривали петарди біля його автомобіля, припаркованого поряд із під'їздом. З огляду на відсутність реакції хлопців на зроблене ним зауваження Р. кинув у бік підлітків шматок цеглини, влучивши в голову одному з них. Від отриманих ушкоджень хлопець незабаром помер у лікарні. Під час судового слідства Р. стверджував, що не хотів будь-кого травмувати, а цеглу кинув, щоб налякати хулі-

ганів і запобігти пошкодженню свого майна.

Проаналізуйте співвідношення вольової та інтелектуальної ознак, характерних для визначення форми вини особи щодо вчиненого нею злочину. Яка з форм вини має місце в діянні Р. щодо смерті хлопця? Ознайомтеся з правовим висновком ВСУ, викладеним у ПВСУ по справі №5-25к15 від 28. 05.2015 р. з приводу правильного рішення цього питання.

97. Бажаючи позбавити життя мийника вікон Д., Л. піднявся на дах п'ятиповерхового офісу, переконався, що Д. знаходиться в підвісній люльці разом з іншим працівником – його напарником Х., і перерізав мотузки, які її тримали. Обидва загинули при падінні. На суді Л. стверджував, що не бажав смерті Х.

Які з форм і видів вини мають місце в діянні Л. щодо смерті Д.? Чи є вина у діях Л. щодо заподіяння смерті Х.? Якщо вина наявна, визначте її форму.

98. Під час сварки М. зробив постріл дробовим зарядом у свого сусіда К. із близької відстані. Від отриманого поранення потерпілий впав. М. викликав швидку допомогу і намагався допомогти К. власноруч, проте останній помер. М. стверджував, що вбивати К. не хотів і цілився у руку.

Яка з форм і видів вини має місце в діянні М. щодо заподіяння смерті К.? Ознайомтеся з правовим висновком ВСУ, викладеним у ПВСУ у справі № 5-46к13 від 14. 11.2013 р., постановами ККС ВС від 04.07.2018 р. по справі № 628/4025/13-к, від 08.05.2018 р. по справі № 755/6384/15к (стосовно того, на які обставини слід звертати увагу при визначенні спрямованості умислу). Наведіть аргументи власної позиції.

99. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, Т. почав сварку з К. Останній обхопив Т. руками, обидва вони впали на підлогу, внаслідок чого Т. отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості.

Чи є вина у діях К. щодо заподіяння тілесних ушкоджень Т.? Якщо вина наявна, визначте її форму. Аргументуйте свою відповідь.

100. До електромережі Д. підключив дротяну огорожу, що була встановлена ним навколо свого індивідуального пляжу. Напруга в електромережі становила 110 В. Підключаючи струм, Д. вивісив з усіх боків виготовлені ним щити з попередженням «Приватна власність. Обережно, огорожа під напругою. Смертельно». Увечері жителька сусіднього села П., гуляючи по берегу річки, торкнулась огорожі й була смертельно травмована. Під час судового слідства Д. пояснив, що, ґрунтуючись на вжитих ним заходах, він був впевнений, що поді-

бне не трапиться.

Проаналізуйте співвідношення вольової та інтелектуальної ознак, характерних для визначення форми вини особи щодо вчиненого нею діяння. Яка з форм і видів вина може мати місце у діянні Д. щодо смерті П.? Проведіть розмежування непрямого умислу, кримінальної протиправної самовпевненості, кримінальної протиправної недбалості й казусу.

101. Господар приватного будинку З. уночі прокинувся, почувши незрозумілі звуки. Він взяв мисливську рушницю і вийшов на подвір'я. Ніч була темна, він нічого не побачив, але почув з боку своєї літньої кухні (окрема споруда на подвір'ї) тихі голоси декількох людей. Вирішивши, що то грабіжники, він зробив постріл у напрямку кухні. Пострілом було вбито одного із двох безхатченків, які влізли до літньої кухні з метою переночувати. Пізніше З. пояснив, що нікого не хотів вбивати, але дуже злякався, тому і вистрілив.

Чи є вина у діянні З.? Якщо вина наявна, визначте її форму. Чи впливає його побоювання на правову оцінку вчиненого? Аргументуйте свою відповідь.

102. С. вирішив покінчити життя самогубством. Із цією метою він вийшов на середину мосту, переліз через огорожу й приготувався стрибнути. Цю ситуацію побачив перехожий В. і схопив С. за одяг. С. пручався, обхопив перехожого і стрибнув разом з ним. У результаті падіння С. зламав ноги, але залишився живий, тому що впав на В., який від отриманих ушкоджень помер на місці. С. пояснював, що він не хотів нікому заподіювати шкоду, і якби йому не заважали, то ніхто б не постраждав.

Чи є вина у діянні С. щодо заподіяння смерті В.? Якщо вина наявна, визначте її форму. Проведіть розмежування казусу, кримінальної протиправної недбалості й непрямого умислу.

103. У невстановленої особи П. придбав горілку і попросив знайомого лікаря К. оцінити, наскільки вона безпечна. К. підтвердив, що це – спиртовмісна речовина, але більш детально її склад визначити не зміг. П. пригостив горілкою М. і Ф., вони наступного дня померли, а П. втратив зір через наявність метилового спирту в «горілці».

Чи є вина у діях П. щодо заподіяння смерті потерпілим? Чи можна спричинення смерті М. та Ф. кваліфікувати як казус? Наведіть аргументи власної позиції.

104. Учасник стріт-рейсінгових змагань Ш. побачив на узбіччі двох дівчат, які дивилися за перегонами, і з метою привернути до себе їх

увагу вирішив продемонструвати свою майстерність у керуванні автомобілем. На великій швидкості він спрямував свій болід у бік глядачів, а під час дрифтінгу, не змігши загальмувати вчасно, наїхав на одну з дівчат, внаслідок чого остання отримала тяжкі тілесні ушкодження.

Проаналізуйте співвідношення вольової та інтелектуальної ознак, характерних для визначення форми вини особи щодо вчиненого нею кримінального правопорушення. Чи є вина у діях Ш. щодо заподіяння тяжкого тілесного ушкодження дівчині? Якщо є, то визначте, яка з форм і видів вина має місце в діянні Ш. щодо заподіяння шкоди потерпій.

105. Вихователька дитячого садочка З. під час прогулянки читала дітям казку, і не помітила, що в цей час малолітній Ж. заліз на гірку, почав спускатися, але зачепився шарфом за кріплення і повисівся.

Ознайомтеся зі змістом ч. 2 ст. 137 КК України. Визначте форму вини, що має місце в діянні З. щодо смерті Ж.? Чи є суб'єктивна сторона цього злочину у діях З.?

106. Перевищуючи швидкість, Г. під'їхав до нерегульованого пішохідного переходу. У цей час С. збирався переходити дорогу. Г., не знижуючи швидкості, впевнений, що його добре видно, почав сигналізувати і мигкотіти фарами, розраховуючи, що С. не почне рух. Проте С. спробував перебігти дорогу, потрапив під авто Г. й отримав тяжкі тілесні ушкодження.

Ознайомившись зі змістом ст. 286 КК України, визначте суб'єктивну сторону вчиненого Г. діяння. Яка з форм і видів вина має місце в діянні Г.? До умисного чи необережного кримінального правопорушення слід віднести злочин, вчинений Г.?

107. Лікар-стоматолог Ч., бажаючи підзаробити, проводив вдома незаконні аборти. Одного разу до нього звернулася Г. із проханням перервати небажану вагітність. Ч. провів операцію вагітній Г., але після абортів потерпіла померла.

Яка форма вини має місце в діях Ч. щодо переривання вагітності? Яка форма вини в діях Ч. щодо заподіяння смерті потерпій Г.? Ознайомившись із ч. 3 ст. 134 КК України, дайте відповідь, чи є суб'єктивна сторона цього складу кримінального правопорушення в діях Ч.?

108. Під час сварки Ш. наніс Р. побої і відібрав дорогий мобільний телефон. Наступного дня, дізнавшись, що Р. збирається звернутися до поліції, Ш. вбив його.

Ознайомтеся зі змістом ст. 186, 115 КК України. Чи наявні всі ознаки суб'єктивної сторони цих кримінальних правопорушень у діяннях

Ш.? Яке значення мають мотив і мета при встановленні суб'єктивної сторони цих кримінальних правопорушень?

109. Пілот мотодельтоплану К., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, заснув за штурвалом і відхилився від дозволеного маршруту, вчинивши виліт за межі України.

Ознайомтеся зі змістом ст. 334 КК України. Чи наявна в діях К. суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення? Якщо наявна, то визначте її форму. Яка форма вини притаманна кримінальним правопорушенням із формальним складом?

110. У лісі на галявині А., Б. і Д. відпочивали. Д. розпалив багаття і відійшов. У цей час пролунав вибух. А. і Б., які були біля багаття, зазнали травм, унаслідок яких А. помер, а Б. отримав середньої тяжкості тілесне ушкодження. Експертами встановлено, що в кущах поблизу багаття вибухнула граната, яка здетонувала через нагрів.

Чи є в діянні Д. вина? Якщо так, то визначте її форму.

111. Після святкування друзі вирішили пожартувати над дуже сп'янілим О. і поклали його сплячого у сміттєвий бак. Вранці водій сміттєвозу Р., завантажуючи сміття і пресуючи його, заподіяв смерть потерпілому О.

Чи є в діянні Р. вина? Якщо так, то визначте її форму. Розмежуйте кримінальну протиправну самовпевненість, кримінальну протиправну недбалість і казус (випадок).

112. До вступу у шлюб Е. примушував 15-річну Н., з якою він був заручений з дитинства за ромськими звичаями. Згодом Е. був затриманий за ці дії. Він пояснював, що вчиняв за усталеними ромськими традиціями і виконував волю своїх батьків, а тому не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності.

Ознайомтеся зі змістом ст. 151² КК України. Чи обґрунтовані доводи Е.? Яке значення має той факт, що Е. не вважав свої дії кримінально караними?

113. Громадянин Нідерландів А. приїхав до родичів у Київ, де почав вживати сам і пригощав братів та батька марихуаною. Це побачили сусіди і повідомили правоохоронні органи. За контрабанду та збут наркотичних речовин А. було затримано. Громадянин Нідерландів заявив, що в його країні такі діяння не суперечать законам, а про закони України він не знає і знати не повинен, тому що він іноземний громадянин.

Ознайомтеся зі змістом ст. 305 і 307 КК України. Чи обґрунтовані доводи А.? Яке значення має той факт, що А. не вважав свої дії кримі-

нально караними?

114. Після того, як Р. дізналася про вагітність, вона вирішила зробити аборт поза межами лікарні. Із цією метою вона звернулася до Г., яка займалася знахарством. Зробивши аборт, під час якого потерпіла втратила свідомість, і вважаючи, що остання померла, Г. вночі відвезла потерпілу до залізниці, де поклала її тіло на колію. Через певний час товарний потяг наїхав на потерпілу. Експертизою було встановлено, що смерть Р. настала не від аборту, а внаслідок наїзду потягу.

Визначте форму вини Г. щодо смерті потерпілої. Чи впливає помилка Г. відносно факту смерті Р. на її відповідальність? Аргументуйте свою відповідь.

115. Із метою згвалтування Д. підсипав А. сильний транквілізатор. Потерпіла втратила свідомість і не подавала ознак життя. Д. вирішив, що вона померла, поклав тіло у діжку та залив вапном. Експертизою було встановлено, що смерть потерпілої настала внаслідок численних хімічних опіків.

Визначте форму вини Д. щодо заподіяння смерті А. Яке значення має помилка Д. для кримінальної відповідальності? Аргументуйте свою відповідь.

116. Д. задумав з помсти вбити свого начальника Л. Вночі він проник до будинку потерпілого та, вважаючи що Л. спить, декілька разів вистрілив у нього. Згодом з'ясувалося, що Л., почувши підозрілий шум у будинку, сховався в шафі, а на ліжку з подушок і ковдр зімітував себе сплячого.

Визначте форму вини Д. щодо спроби заподіяння смерті Л. Визначте вид помилки, якої припустився Д. Яке значення має така помилка для кримінальної відповідальності? Аргументуйте свою відповідь.

117. Д. замовив найманцю А. вбити свого конкурента Л. Через тиждень А. розстріляв автомобіль потерпілого з автомату. Внаслідок обстрілу загинув Л. і його 4-річний син, а дружина отримала тяжкі тілесні ушкодження. Про те, що в машині будуть члени сім'ї потерпілого, А. не знав, а Д. не побачив через тоноване скло.

Яка з форм і видів вини має місце в діянні Д. й А. щодо заподіяння шкоди потерпілим? Чи зміниться рішення, якщо буде встановлено, що Д. бачив перед пострілом, що в автомобілі потерпілий знаходиться не сам? Аргументуйте свою відповідь.

118. Із метою отримати у спадок чотирикімнатну квартиру в центрі міста Є. вирішив вбити свою бабусю. Для цього він заїхав наві-

дати стареньку і привіз їй печиво, одне з якого заздалегідь просочив отрутою. Ввечері потерпіла запросила на каву сусідку і пригостила її цими солодощами. Отруєне печиво з'їла сусідка, внаслідок чого миттєво померла.

Чи наявна помилка в діях Є.? Чим відрізняється помилка в особі потерпілого від ситуації з «відхилення» дії або удару?

119. Через образу У. вирішив вбити Р. Із цією метою він простежив за потерпілим до парку і там вистрелив у нього з пістолета. У цей момент із дерева впав П., який прокладав нову трасу для мотузкового містечка на деревах. Куля пройшла скрізь Р. і влучила в П. Обидва померли на місці.

Визначте форму вини У. щодо смерті Р. Чи є вина в діях У. щодо заподіяння смерті П.? Чи можна заподіяння смерті П. вважати казусом?

120. Під час бійки Л. замахнувся, щоб нанести удар битою по голові Ж. Проте останній ухилився, і Л. влучив у Ш., який був поряд і намагався зупинити бійку. Від завданого удару Ш. отримав тяжкі тілесні ушкодження.

Чи є вина у діях Л. щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень Ш? Якщо так, то визначте її форму. Аргументуйте відповідь.

Колоквіум (2 год.)

П л а н

1. Поняття і значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.
2. Поняття «вина», її форми.
3. Умисел, його види.
4. Особливості умислу у кримінальних правопорушеннях із формальним складом.
5. Необережність та її види. Відмежування кримінально протиправної самовпевненості від непрямого умислу.
6. Кримінально протиправна недбалість, її відмежування від казусу.
7. Змішана (подвійна, складна) форма вини.
8. Мотив і мета кримінального правопорушення, їх значення для суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.
9. Помилка, її види і значення для кримінальної відповідальності.

Список додаткової літератури

Бабанін С. В. Змішана форма вини у кримінальному праві України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2014. № 2. С. 186–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_2_28

Борисов В. І. Необережність та її види: Текст лекції. Харків: Юрид. ін-т, 1991. 21 с.

Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання. Львів : ПАІС, 2006. 200 с.

Вереша Р.В. Вчення про суб'єктивну сторону злочину : монографія. Київ: Алерта, 2018. 1106 с.

Воробей П.А. Кримінальне-правове ставлення в вини. Київ: Атіка, 2009. 176 с.

Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини. Київ : Атіка, 2004. 216 с.

Ломако В. А. Зміст умислу і його види: текст лекції. Харків : Юрид. ін-т, 1991. 15 с.

Пинаев А. А. Особенности составов преступлений с двойной и смешанной формами вины : учеб. пособие. Харків : Юрид. ин-т, 1984. 52 с.

Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. Київ: Атіка, 2002. 144 с.

Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступления. Київ : Вища шк., 1977. 152 с.

Т е м а 10. Стадії вчинення кримінального правопорушення

Методичні рекомендації. При вивченні цієї теми необхідно засвоїти визначення стадій вчинення кримінального правопорушення та їх види. Далі слід проаналізувати поняття «закінчене кримінальне правопорушення». Особливу увагу треба приділити вивченню моменту закінчення кримінальних правопорушень із матеріальним, формальним й усіченим складами. Важливо з'ясувати специфіку незакінченого кримінального правопорушення та його видів, а також обставин, внаслідок яких незакінчене кримінальне правопорушення не доводиться до кінця. Детально варто дослідити поняття «готування до кримінального правопорушення» та його ознаки. Крім того, студенти мають знати й розрізняти форми й види готування. Також треба розмежувати готування до кримінального правопорушення і виявлення наміру, розкрити поняття «замах на кримінальне правопорушення», його ознаки і види (закінчений, незакінчений та інші види замаху). Окремо слід зупинитися на з'ясуванні відмінності замаху на кримінальне правопорушення від готування до нього і від закінченого кримінального правопорушення. Також необхідно відзначити підставу кримінальної відповідальності за готування і замах на кримінальне право-

порушення. Особливої уваги потребують кваліфікація готування і замаху на кримінальне правопорушення; значення стадій вчинення кримінального правопорушення. Після цього треба ретельно дослідити поняття та ознаки добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. Особливо слід зупинитися на особливостях добровільної відмови на стадії закінченого замаху. Важливо також з'ясувати специфіку кримінально-правових наслідків добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. Далі потрібно проаналізувати дефініцію й ознаки дійового каяття, а також його відмінність від добровільної відмови.

Вирішуючи завдання, варто обґрунтовувати висновки щодо наявності тієї чи іншої стадії вчинення кримінального правопорушення, конкретної форми готування чи виду замаху, наявності добровільної відмови чи дійового каяття, а також розмежування суміжних поять.

Практичні заняття (4 год.)

Завдання

121. У свого сусіда С. викрав пістолет і вчинив розбійний напад на Б. Під час розбійного нападу С. вбив Б.

Ознайомтеся з об'єктивною стороною ст. 263, ст.187 і ст. 115 КК України. Коли кримінальні правопорушення, передбачені ст. 263, ст.187 і ст. 115 КК України, є закінченими? Проаналізуйте обставини справи та визначте стадію вчинення кожного з цих кримінальних правопорушень.

122. У сусіда Р. викрав пістолет із метою вбивства С., який як суддя виніс рішення стосовно його позову. Р. зробив постріл, але не влучив у С.

Ознайомтеся з кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 262 і ст.379 КК України. Коли кримінальні правопорушення, передбачені ст. 262 і ст.379 КК України, є закінченими? Проаналізуйте обставини справи і визначте стадію вчинення кожного з цих кримінальних правопорушень.

123. Тривалу сварку С. та Б. мали з сусідом Т. через межі земельних ділянок і захоплення Т. частини їх землі. Після отримання рішення суду не на їх користь, вживаючи алкогольні напої, С. та Б. вирішили вбити сусіда Т. Із цією метою вони підготували мисливську рушницю й зламали камери відеонагляду. Проте цей намір їм не вдалося здійснити, оскільки напередодні вони були затримані, коли збирався вчинити вбивство.

Варіант 2: С. та Б. були затримані, коли вони вже навели рушницю на потерпілого Т.

Варіант 3: С. та Б. зробили постріл у потерпілого Т., але не влучили в нього.

Ознайомтеся зі складом умисного вбивства (ст. 115 КК України). Коли це кримінальне правопорушення є закінченим? Проаналізуйте обставини справи та визначте у кожному варіанті стадію вчинення кримінального правопорушення. Чим відрізняються стадії готування, замаху та закінченого кримінального правопорушення?

124. Старовинну рідкісну монету, вартістю декілька тисяч доларів США, К. вирішила викрасти у П.. Вона заздалегідь дізналася в які дні П. демонструє монету на зборах нумізматів, та яким маршрутом вона туди їде. Також К. домовилася з скупником крадених речей про подальший продаж йому цієї монети. Проте цей намір їй не вдалося здійснити, оскільки вона була затримана напередодні того дня, коли збиралися вчинити крадіжку.

Варіант 2: К. в автобусі розрізала сумку П., намагаючись дістати альбом з монетою, але була викрита іншими пасажирками.

Варіант 3: К. витягнула альбом з монетою з сумки П. та вийшла з автобусу.

Ознайомтеся з об'єктивною стороною крадіжки (ст. 185 КК України). Коли це кримінальне правопорушення є закінченим? Проаналізуйте обставини справи та визначте у кожному варіанті стадію вчинення кримінального правопорушення. Чим відрізняються стадії готування, замаху та закінченого кримінального правопорушення?

125. Через ревності М. вирішив обливи обличчя своїй співмешканці В. кислотою (ст. 121 КК України). Із цією метою він придбав сильнодіючу речовину і підмовив свого знайомого С. допомогти йому. Проте цей намір їм не вдалося здійснити, оскільки С. розповів про цей план своїй сестрі, яка звернулася до правоохоронних органів.

Варіант 2: М. і С. схопили потерпілу й намагалися відкрити пляшечку з кислотою, але В. вирвалася і втекла від них.

Варіант 3: М. і С. плеснули в обличчя В. кислотою, але вона встигла відвернутися.

Ознайомтеся з об'єктивною стороною кримінального правопорушення, передбаченого ст. 121 КК України. Коли це кримінальне правопорушення є закінченим? Проаналізуйте обставини справи й визначте в кожному варіанті стадію вчинення кримінального правопорушення. Чим відрізняються стадії готування, замаху й закінченого кримінального правопорушення?

126. Знаючи, що його знайомий В. зараз безробітний, Б. запро-

понував йому вбивство Л., на що В. погодився і стежив за Л. декілька тижнів, нагострив кухонного ножа й підмовив свого знайомого забезпечити йому алібі на час вчинення вбивства. Проте напередодні вчинення кримінального правопорушення правоохоронні органи його викрили.

Ознайомтеся з складом умисного вбивства (ст. 115 КК України). Проаналізуйте ситуацію й визначте стадію вчинення цього кримінального правопорушення. Який вид незакінченого кримінального правопорушення міститься у діях В. та Б.? Який характер мають обставини, які завадили довести кримінальне правопорушення до кінця?

127. Їдучи у громадському транспорті, Н. помітив З., який безпечно користувався недорогим б/у смартфоном і постійно клав його у задню кишеню джинсів. Зустрічаючи його на маршруті в один і той же час, Н. вирішив викрасти смартфон, сподіваючись, що З. розшукувати його чи подавати до поліції заяву не буде, для чого підготував предмет подібної форми, знайшов у мережі Інтернет інформацію про те, як очистити гаджет й утилізувати sim-карту, і в натовпі наблизився до З. У цей час Н. було затримано.

Ознайомтеся з ч.1 ст. 185 КК України. Яка стадія вчинення цього кримінального правопорушення міститься у діях Н.? Чи може бути Н. притягнений до кримінальної відповідальності за вчинене?

128. Проживаючи однією сім'єю із К. у її квартирі, В. ніде не працював, постійно вживав алкогольні напої. Між ними виникали сварки, бійки, внаслідок яких К. скаржилася сусідам, а також вимагала, щоб В. звільнив належну їй квартиру. Не маючи куди йти, В. придбав наручники і кляп, і вирішив, що тепер «розбиратиметься із примхами» К. так, щоб сусіди не чули. Після придбання цих предметів В. було затримано.

Ознайомтеся з ч.1 ст.126¹ КК України. Яка стадія вчинення цього кримінального правопорушення міститься в діях В.? Чи може бути В. притягнений до кримінальної відповідальності за вчинене?

129. Обікрасти свою знайому Т. задумав С. Для цього він задалегідь пошкодив сигналізацію її будинку і виготовив інструменти для злому дверей.. Проте Т. дізналася про його намір та повідомила у поліцію, яка затримала С. за день до вчинення запланованого кримінального правопорушення.

Ознайомтеся зі змістом ст. 185 КК України. Проаналізуйте ситуацію та визначте стадію вчинення цього кримінального правопорушення. Який вид незакінченого кримінального правопорушення міститься у діях С.? Чим стадії вчинення кримінального правопорушення різняться між собою.

130. Неповнолітній С. вирішив помститися своєму однокласнику Л., який постійно з нього знущався в класі, а колись, випадково штовхнувши, зламав йому руку. Для того, щоб мати змогу реалізувати помсту, С. старанно ходив до секції бойового самбо. Крім того, він намагався підмовити й інших однокласників, які страждали від булінгу Л. Діяльність С. була викрита.

Проаналізуйте ситуацію і визначте стадію вчинення цього кримінального правопорушення. Який вид незакінченого кримінального правопорушення міститься у діях С.? Чи можна діяння С. визнати виявленням умислу?

131. Після екскурсії до місцевого музею Ж. зрозумів, що вчинити крадіжку коштовних старовинних виробів мистецтва, старовинних побутових дрібничок, не становить труднощів через застарілі засоби охорони. До того ж він дізнався про їх вартість і почав відвідувати салони й агентства нерухомості, маючи на меті спланувати, куди витратити кошти, які можна отримати внаслідок крадіжки з музею.

Проаналізуйте ситуацію і визначте стадію вчинення цього кримінального правопорушення. Яка відмінність готування до кримінального правопорушення і замаху на нього від формування й виявлення умислу вчинити певне кримінальне правопорушення?

132. Після одруження М. заявив друзям, що має мисливську рушницю, і у разі зради дружини вб'є її. М. дійсно мав зареєстровану зброю і запальну вдачу.

Проаналізуйте ситуацію та визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Яка відмінність готування до кримінального правопорушення та замаху на нього від формування та виявлення умислу вчинити певне кримінальне правопорушення?

133. Недбало поводячись із феєрверком, Б. заподіяв тяжке тілесне uszkodження Л. Суд кваліфікував його дії як закінчений замах на вбивство, оскільки запуск феєрверка відбувся поруч із потерпілим і заряд влучив йому в шию.

Проаналізуйте правову позицію, яка міститься у Постанові ВСУ від 31.01.2012 р. у справі № 5-32к12. (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/29792703>).

Ознайомтеся з положеннями ст.15 КК України. Визначте ознаки замаху. Чи вірне рішення прийняв суд?

134. На святкуванні весілля сестри Б. згідно зі звичаями почав безладну стрілянину вгору з мисливської рушниці. Зброя була заряджена дробом і частина заряду випадково влучила в одного з гостей,

спричинивши середньої тяжкості тілесні ушкодження. Суд кваліфікував його дії як закінчений замах на умисне вбивство, аргументувавши це тим, що було використано вогнепальну зброю з близької відстані.

Ознайомтеся зі складами середньої тяжкості тілесних ушкоджень й умисного убивства (ст.ст.115, 122 КК України). Проаналізуйте правову позицію, яка міститься у Постанові ВСУ від 31.01.2013 р. у справі № 5-32кц12 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/29792703>). Чи вірне рішення прийняв суд?

135. Вбити свою сусідку вирішив С. Задля цього він взяв одну із своїх мисливських рушниць. Проте, коли С. натиснув на курок, пострілу не сталося. Виявилось, що С. помилково взяв зламану рушницю, переплутавши її зі справною.

Ознайомтеся зі складом умисного вбивства (ст. 115 КК України). Проаналізуйте ситуацію й визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Яке значення має ситуація, коли особа використовує зброя, що за своїми об'єктивними властивостями не може заподіяти шкоди.

136. Маючи на меті позбавити життя М. через ревності, Л. постійно ходила до різних чаклунів й екстрасенсів, намагаючись навести смертельні чари. Один із екстрасенсів погодився й надав їй алгоритм, згідно з яким вона підсипала останній у їжу сушену шкіру гадюки й землю з цвинтаря.

Проаналізуйте ситуацію. Яке значення має ситуація, коли особа використовує зброя, що за своїми об'єктивними властивостями не може заподіяти шкоди. Аргументуйте відповідь.

137. Використовуючи знайдену біля готелю картку від номеру, Б. зайшов у готель, маючи на меті взяти цінності із сейфа, але цінностей у ньому не виявилось.

Ознайомтеся зі складом крадіжки (ст. 185 КК України). Проаналізуйте ситуацію й визначте стадію вчинення цього кримінального правопорушення. Яке значення має відсутність у сейфі цінностей?

138. Із метою вчинити крадіжку В. проник до квартири З., але, коли намагався відкрити сейф, спрацювала сигналізація і його було затримано.

Варіант 2: В. проник до квартири З. із метою його вбити, але спрацювала сигналізація і його було затримано.

Ознайомтеся зі складом крадіжки й умисного вбивства (ст. 185 і ст. 115 КК України). Проаналізуйте ситуації й визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Чим відрізняється готування до криміна-

льного правопорушення від замаху на нього і від закінченого кримінального правопорушення?

139. Озброєний ножем Б. вчинив розбійний напад на З., який, на його думку, виглядав як представник «золотої молоді», але у потерпілого жодного майна при собі не виявилось. Суд кваліфікував дії Б. як замах на розбій, мотивуючи це тим, що Б. не заволодів майном З.

Ознайомтеся зі складом розбою (ст. 187 КК України). Чи вірне рішення прийняв суд? Чим відрізняється замах на кримінальне правопорушення від закінченого кримінального правопорушення? Яке значення має вказівка при кваліфікації вчиненого як замаху на ч.2 та ч.3 ст.15 КК України?

140. Із метою здійснення крадіжки К. вирішила проникнути до квартири своїх сусідів. Коли вона відчинила двері й зайшла до квартири, спрацювала сигналізація. Злякавшись, К. утекла, залишивши в дверях підібрані ключі. Через деякий час вона послала доньку забрати ключі й остаточно вирішила не намагатися більше заволодіти майном сусідів.

Ознайомтеся зі складом крадіжки (ст. 185 КК України). Проаналізуйте ситуацію. Визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Аргументуйте відповідь.

141. Таксист З. намагався звалтувати свою пасажирку Б. Вона опиралася і заявила, що її чоловік записав номер таксі й помститься за неї. Злякавшись, З. випустив Б. з автівки.

Ознайомтеся зі складом звалтування (ст. 152 КК України). Проаналізуйте ситуацію. Визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Чи можна такі дії вважати добровільною відмовою? Яке значення має добровільна відмова? Яке значення мають мотиви добровільної відмови?

142. Своєю співмешканку Н. вирішив вбити О. Коли вона спала, О. ударив її по шиї ножем, розраховуючи зарізати з першого удару, проте йому це не вдалося. На крик потерпілої прибіг син і вибив у О. ножа. Злякавшись відповідальності, О. надав їй медичну допомогу і завдяки цьому Н. залишилася живою.

Варіант 2: Чи змінилося б рішення, якщо б О., бажаючи спричинити Н. особливих страждань, планував вбити її кількома ударами, і після спричинення першого поранення за власною волею відмовився від нанесення наступних ударів.

Ознайомтеся зі складом умисного вбивства (ст. 115 КК України). Проаналізуйте ситуацію. Визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Чи можна такі дії вважати добровільною відмовою?

143. Із метою вбивства А. виштовхнув з човна С., який не вмів плавати. Потерпілий благав його врятувати і запропонував гроші за порятунок. А. погодився і витягнув С. із води.

Ознайомтеся зі складом умисного вбивства (ст. 115 КК України). Визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Чи має значення вид замаху для вирішення питання про добровільну відмову? Чи можна такі дії вважати добровільною відмовою? Яке значення мають мотиви добровільної відмови? Чи має значення, від кого виходить ініціатива припинити кримінально протиправне посягання при добровільній відмові?

144. Після зради цивільної дружини Д. О. вирішив її вбити. Він повісив її за шию на мотузці, але згодом пожалів і витягнув із зашморгу. Завдяки цьому жінка залишилася живою.

Ознайомтеся зі складом умисного вбивства (ст. 115 КК України). Визначте стадію вчинення кримінального правопорушення. Чи можна такі дії вважати добровільною відмовою? Яке значення мають мотиви добровільної відмови?

145. Раніше засуджені за шахрайство К. і С. надрукували фальшиві купюри високої якості. Однак через деякий час вони спалили усі підробки й знищили обладнання.

Ознайомтеся зі ст. 199 КК України. Яка стадія вчинення кримінального правопорушення має місце в діях С. і К.? Чи можна такі дії вважати дійовим каяттям або добровільною відмовою? Чим відрізняється добровільна відмова від дійового каяття? Яке значення дійового каяття та добровільної відмови?

146. Працівник банку К. викрав конверт із грошима, який побачив на столі у колеги. Наступного дня він дізнався, що ці гроші колектив банку зібрав на операцію важкохворому співробітнику. Ввечері він крадькома повернув конверт так, що це ніхто не помітив.

Ознайомтеся зі складом крадіжки (ст. 185 КК України). Яка стадія вчинення кримінального правопорушення має місце в діях К.? Чи змінилося б рішення, якби К. не встиг повернути конверт до виявлення пропажі? Чи можна такі дії вважати добровільною відмовою чи дійовим каяттям? Чим відрізняється добровільна відмова від дійового каяття?

147. Бажаючи позбавити життя, Д. пригостив К. печивом з отрутою повільної дії. Через дві години Д. дізнався, що у К. народилася дитина. Це спонукало його дати протиотруту потерпілому і викликати йому швидку, але К. помер.

Чи можна дії Д. вважати дійовим каяттям або добровільною

відмовою? Чим відрізняється добровільна відмова від дійового каяття?
Яке значення дійового каяття та добровільної відмови?

Колоквіум (2 год.)

П л а н

1. Що таке стадії кримінального правопорушення і які їх види?
2. Що таке закінчене кримінальне правопорушення і який момент закінчення кримінального правопорушення із матеріальним, формальним й усіченим складом?
3. Що таке готування до кримінального правопорушення і які його види?
4. За якими ознаками готування до кримінального правопорушення відрізняється від виявлення умислу?
5. Що таке замах на кримінальне правопорушення і які його види?
6. Які бувають види замаху, пов'язані з фактичною помилкою?
7. За якими ознаками замах на кримінальне правопорушення відрізняється від готування до кримінального правопорушення й від закінченого кримінального правопорушення?
8. Що є підставою кримінальної відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення й які особливості його кваліфікації?
9. На яких етапах вчинення кримінального правопорушення можлива добровільна відмова і які правові наслідки добровільної відмови від кримінального правопорушення?
10. Чим дійове каяття відрізняється від добровільної відмови від кримінального правопорушення?

Список додаткової літератури

- Бурдін В. М.* Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 304 с.
- Горностаї А. В.* Кримінальна відповідальність за замах на злочин : монографія. Харків : Юрайт, 2013. 232 с.
- Гродецький Ю. В.* Остаточність добровільної відмови. *Вісник прокуратури*. 2010. №9 (111). С. 65–70.
- Красницький І. В., Щутяк Л. С.* Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 224 с.
- Маслак Н. В.* Кримінальна відповідальність за готування до злочину. Харків : Право, 2010. 232 с.
- Тихий В. П.* Стадії вчинення злочину: Конспект лекцій. Харків : Юрид. ін-т, 1996. 29 с.
- Тихий В. П., Панов М. І.* Злочин, його види та стадії: науково-практичний коментар. Київ : Видавничий дім «Промінь», 2007. 40 с.

Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України. Харків: Харків юридичний, 2009. 840 с.

Тема 11. Співучасть у кримінальному правопорушенні

Методичні рекомендації. Готуючись до занять з цієї теми, необхідно опрацювати такі питання: поняття співучасті (об'єктивні й суб'єктивні ознаки), її значення (ст. 26 КК України); види співучасників, а саме виконавець (співвиконавець), організатор, підбурювач і пособник (ст. 27 КК України); відмежування діянь співучасників; форми співучасті за характером виконуваних співучасниками ролей (проста (співвиконавство) і складна (співучасть із розподілом ролей)) і за ступенем стійкості суб'єктивних зав'язків між ними (вчинення кримінального правопорушення групою осіб, вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб, вчинення кримінального правопорушення організованою групою, вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією (ст. 28 КК України); підстави й межі кримінальної відповідальності співучасників; співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом; ексцес виконавця (співучасника); невдале організаторство, невдале підбурювання й невдале пособництво; провокація кримінального правопорушення; добровільна відмова співучасників (ст. 31 КК України). Особливу увагу слід приділити питанням кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті. Крім того, необхідно дослідити поняття, види й значення причетності до кримінального правопорушення; відмежування причетності до кримінального правопорушення від співучасті у кримінальному правопорушенні.

Колоквіум (2 год.)

П л а н

1. Співучасть у кримінальному правопорушенні: поняття, ознаки й значення.
2. Види співучасників.
3. Форми співучасті: поняття, види, значення.
4. Кримінальна відповідальність співучасників: підстави й межі.
5. Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.
6. Невдале організаторство, невдале підбурювання й невдале пособництво: поняття й значення.
7. Ексцес виконавця (співучасника): поняття, види, значення.
8. Провокація кримінального правопорушення: поняття й значення.
9. Добровільна відмова співучасників.

10. Кваліфікація кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті.

11. Причетність до кримінального правопорушення: поняття, види, значення. Відмежування причетності до кримінального правопорушення від співучасті у кримінальному правопорушенні.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

148. Чоловік В. і дружина Г. власним автомобілем вранці їхали на роботу. Боячись запізнитися, Г. постійно докоряла чоловікові В., що він повільно їде і закликала його їхати швидше. Зрештою, В. перевищив швидкість і на мокрому асфальті, не впоравшись із керуванням автомобілем, на повороті виїхав на тротуар і збив пішохода, заподіявши йому тяжкі тілесні ушкодження. При цьому він не передбачав можливості заподіяння таких наслідків, хоча повинен був і міг їх передбачити. Суд визнав В. виконавцем порушення правил безпеки дорожнього руху (ст. 286 КК України), а Г. – підбурювачем до цього кримінального правопорушення.

Чи правильним є рішення суду? Чи є ознаки співучасті в діяннях В. і Г.? Які об'єктивні та суб'єктивні ознаки характеризують діяння підбурювача?

149. Під час поїздки на автомобілі, яким керував Б., З. попросив останнього збільшити швидкість, щоб наздогнати автомобіль, який рухався попереду. За це він пообіцяв винагороду. Б. розвинув недозволену швидкість, на повороті не впорався з керуванням, заїхав на тротуар і збив пішохода, заподіявши йому тяжкі тілесні ушкодження.

Чи можна притягнути Б. і З. до кримінальної відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 2 ст. 286 КК України, виходячи з того, що суб'єктивна сторона цього складу кримінального правопорушення передбачає необережну форму вини щодо суспільно небезпечних наслідків?

150. Вранці Ж. пішов купатися у річці, що протікала неподалік від селища. Раптом він побачив коливання кущів на протилежному березі, чорний силует і почув тріск гілок. Вважаючи, що там знаходиться ведмідь, Ж. побіг до сусіда О. і все йому розповів. Узявши однакові одноствольні рушниці й зарядивши їх однаковими патронами, вони побігли до річки, де зробили одночасно постріли по кущах. Як виявилось пізніше, у кущах знаходився технік-геофізик Л., якому була заподіяна смертельна рана, від якої він невдовзі помер.

Виходячи з того, що правоохоронцям не вдалося встановити, від чийого пострілу помер Л., суд визнав Ж. і О. співвиконавцями необережного вбивства.

Чи вірне рішення прийняв суд? Аргументуйте свою відповідь. Якими об'єктивними та суб'єктивними ознаками характеризується співучасть у вчиненні кримінального правопорушення?

151. Знаючи, що Б. вирішив помститися П. за те, що він спокусив його дружину, К. підкинув на поріг будинку Б. вогнепальну зброю. Б. знайшов її і, скориставшись нею, вбив П.

Суд визнав Б. виконавцем, а К. пособником вбивства. Чи вірне рішення прийняв суд? Які об'єктивні та суб'єктивні ознаки характеризують діяння виконавця й пособника. За якими критеріями відбувається розмежування діянь цих співучасників?

152. Під час розпивання спиртних напоїв Б. розповів Н. і Ш., що він був в гостях у М. і бачив там багато цінних речей. Через два дні Н. і Ш., зустрівшись знову, згадали про цю розмову і вирішили заволодіти цінностями М. Озброївшись ножами, вони прийшли до квартири потерпілого і почали вимагати в нього цінності. При цьому Н. приставив до шиї М. ніж, а Ш., тримаючи ніж у руках і погрожуючи розправою, перешкоджав дружині потерпілого вийти з квартири і покликати на допомогу. Злякавшись за життя чоловіка, якому погрожували ножем, дружина віддала злочинцям цінності.

Суд визнав Б., Н. і Ш. співучасниками розбою: Б. – підбурювачем, Н. – виконавцем, Ш. – пособником.

Чи правильно суд вирішив питання про відповідальність цих осіб? Ознайомившись зі змістом ст. 187 КК України. Дайте відповідь, які форми співучасті й які види співучасників мають місце при вчиненні цього кримінального правопорушення?

153. П. задумала позбутися свого коханця, у зв'язку з чим попросила Щ. знайти особу, яка за винагороду змогла б вчинити вбивство. Щ. умовив М. скоїти це кримінальне правопорушення і познайомив його з П. Вона передала М. завдаток за майбутнє вбивство, розповіла про розпорядок дня її коханця, визначила, в який час і в якому місці краще вчинити це кримінальне правопорушення, дала його фотокартку і забезпечила іншою необхідною інформацією. Вона ж познайомила М. із П., який на її прохання передав останньому рушницю для вбивства. Через три дні М. пострілом із рушниці вбив коханця П.

Як належить кваліфікувати діяння П., Щ., М. і П.? Аргументуйте відповідь.

154. Неодноразово судимий Б. постійно займався, як він вважав, «вихованням» свого шістнадцятирічного сина О. як «справжнього чоловіка», розповідаючи йому про більш зручні й швидкі кримінально протиправні способи «заробляння» грошей. Він навчав його кримінально протиправному ремеслу, розповідав про «злочинний світ», закликав до кримінально протиправного способу життя. Зацікавлений розповідями батька, до того ж маючи потребу у грошах, О. вчинив крадіжку.

Вироком суду Б. був визнаний підбурювачем, а його сина виконавцем крадіжки, вчиненої за попередньою змовою групою осіб.

Чи вірним є рішення суду? Дайте аргументовану відповідь. Які об'єктивні й суб'єктивні ознаки характеризують діяння підбурювача?

155. Із метою помсти своєму сусіду З. Х. запропонував Р. і К. вчинити крадіжку майна з квартири З. Він розповів їм про те, де можуть знаходитися цінні речі, а також пообіцяв винагороду, якщо вони погодяться на крадіжку.

Із пропозицією Х. Р. і К. погодилися і, дізнавшись про те, що в останнього є пістолет, попросили дати його «про всяк випадок». Х. довго не погоджувався, але потім надав пістолет.

Обравши час, коли, на їх думку, господаря не було вдома, Р. і К. прийшли до квартири З., зламали двері й зібрали в чемодани цінні речі. Коли вони вже збиралися виходити з квартири, додому несподівано повернувся З. Злякавшись затримання і викриття, Р. накинувся на З., намагаючись його задушити. У цей час К. дістав пістолет і вбив потерпілого.

Визначте форми співучасті й види співучасників. Чи можливо в даному випадку говорити про ексцес виконавців?

156. Про спільне вчинення крадіжки з квартири Т. домовилися М. і Ф. Із цією метою вони ввечері, вважаючи, що в квартирі нікого немає, проникли до неї через вікно. Проте в квартирі вони виявили Т., який спав на дивані. М. мовчки витягнув із-за пазухи ніж і показав його Ф., той кивнув М. і, схопивши Т. за руки, тримав його, поки М. наносив удари ножем потерпілому, унаслідок яких останній помер на місці. Після цього вони заволоділи майном Т. і залишили його квартиру.

Суд визнав М. і Ф. співвиконавцями розбою, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, а також М. виконавцем, а Ф. пособником умисного вбивства, вчиненого групою осіб без попередньої змови.

Чи вірним є рішення суду? Дайте аргументовану відповідь.

157. Вчинити крадіжку майна з продовольчого магазину М. запропонував Н., запевняючи останнього, що підстав для побоювання немає, оскільки магазин знаходиться в такому місці, де ввечері людей дуже мало, а відділення міліції розташоване далеко від нього. Проте

Н., побоюючись відповідальності, не погодився на пропозицію М.

Чи є в даному випадку співучасть у кримінальному правопорушенні? Вирішіть питання про відповідальність М. і Н. Чи можна визнати відмову Н. добровільною відмовою від вчинення кримінального правопорушення?

158. Звільнившись із виправної колонії, де відбував покарання за злісне хуліганство, Д. вирішив помститися Г., який виступав у суді свідком і надав докладні показання про кримінальне правопорушення, вчинене Д. Із цієї метою він умовив 13-річного Б. вистрелити з рушниці в Г., коли той буде повертатися додому. За це він пообіцяв подарувати хлопцеві рушницю. Дочекавшись увечері Г., Б. вистрелив у нього, спричинивши останньому тяжкі тілесні ушкодження.

Чи мають місце в цьому випадку ознаки співучасті? Як належить вирішити питання про відповідальність Д.?

159. Неодноразово судимий Н. організував і очолив стійку групу (об'єднання), до якої входило п'ятеро підлітків (П., С., Л., Д. та О.), кожен віком 12–13 років. Члени цієї групи самостійно, а також за участю Н. протягом двох місяців вчиняли розбійні напади на громадян. Вироком суду Н. був засуджений за створення злочинної організації, керівництво нею й участь у вчиненні кримінальних правопорушень злочинною організацією.

Чи правильним є рішення суду? Як належить вирішити питання про відповідальність Н.?

160. Слідчий органів внутрішніх справ С. неодноразово одержував неправомірну вигоду (ст. 368 КК України) за незаконне закриття кримінальних проваджень. Такі неправомірні вигоди від обвинувачуваних йому передавав адвокат Г. При внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо С. у зв'язку з одержанням ним неправомірної вигоди прокурор району відмовив вносити відомості про співучасть у цьому злочині Г., мотивуючи це тим, що адвокат не є службовою особою, а кримінальній відповідальності за одержання неправомірної вигоди підлягає лише спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення.

Чи вірним є рішення прокурора? Чи можлива співучасть у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом? Як слід вирішити питання про відповідальність С. і Г.?

161. Головний бухгалтер заводу Г., який був у добрих стосунках з бухгалтером розрахункового відділу П. і касиром Ю., не контролював належним чином нарахування заробітної плати робітникам, підписував, не перевіряючи, платіжні відомості.

Скориставшись безконтрольністю головного бухгалтера, П. і

Ю. за фіктивними документами, які були підписані Г., заволоділи грошовою сумою у розмірі, що дорівнює 210 неоподатковуваним мінімумам доходів громадян.

Слідчий кваліфікував скоєне як співучасть у розкраданні. При цьому П. і Ю. були визнані співвиконавцями, а Г. – пособником, який створив об'єктивні умови для вчинення кримінального правопорушення. Адвокат Г. заперечував проти обвинувачення його підзахисного у співучасті в розкраданні, обґрунтовуючи свою позицію відсутністю в поведінці Г. суб'єктивних ознак співучасті.

Чи є в діяннях всіх обвинувачених ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні? Які об'єктивні та суб'єктивні ознаки характеризують діяння пособника?

162. Маючи потребу у грошах, Ч. запропонував У. вчинити крадіжку з будинку К. Будучи впевненими, що остання у відрядженні, Ч. і У. прийшли до її будинку. Відкривши його відмичкою, Ч. залишився на сторожі у дворі, а У. зайшов до будинку. Несподівано з іншої кімнати вийшла К. У. схопив молоток, який лежав у коридорі, і наніс їй 15 ударів по голові. Від отриманих тілесних ушкоджень К. померла на місці кримінального правопорушення. У цей час, побачивши, що до будинку наближаються сусіди, Ч. покликав У. Не встигши заволодіти майном потерпілої, У. і Ч. зникли з місця кримінального правопорушення.

Визначте форми співучасті й види співучасників. Чи можна в даному випадку говорити про ексцес виконавця?

163. Шістнадцятирічний М. домовився із своїм повнолітнім братом С. вчинити крадіжку з квартири сусідки. Вони проникли до квартири потерпілої та зібрали найбільш цінні речі.

Після цього С. поніс вилучене додому, а М. залишився в квартирі, знайшов папір і підпалив його. Внаслідок пожежі були знищені всі інші речі у квартирі потерпілої.

Визначте форми співучасті й види співучасників. Як слід вирішити питання про відповідальність С. і М. за вчинення крадіжки й знищення майна?

164. Із шістнадцятирічним Б. про вчинення крадіжки з будинку К. домовився В. Зокрема, вони домовилися, що В. безпосередньо проникне до будинку і вчинить там крадіжку, а Б. у цей час пильнуватиме на вулиці й вчасно попередить В. про можливу небезпеку. Проникнувши до будинку, В. передумав вчиняти крадіжку. Він уже виходив із будинку, коли раптом повернулася К., прихід якої Б. не помітив. Накинувшись на К., В. звалтував її і тільки потім залишив будинок, після чого розповів Б. про те, що сталося.

Вирішіть питання про відповідальність В. і Б. Обґрунтуйте свою відповідь.

165. Бажаючи стати спадкоємцем будинку своєї тітки Б., Г. запропонував Н. вбити її, пообіцявши за це винагороду. При цьому Г. показав будинок тітки і розповів, як краще до нього проникнути. Н. пристав на пропозицію Г. Проте коли він підійшов до будинку потерпілої, то, злякавшись відповідальності, відмовився від вчинення вбивства.

Чи має місце співучасть у кримінальному правопорушенні? Як що так, то визначте форми співучасті й види співучасників. Як слід вирішити питання про відповідальність Г. та Н.?

166. Директор підприємства Л., довіряючи головному бухгалтерові В., підписував документи податкової звітності без їх перевірки. Дізнавшись про це, начальник відділу збуту Б. підмовив В. внести завідомо неправдиві відомості до документів податкової звітності, що призвело б до ненадходжень у бюджет коштів, що дорівнюють 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При цьому він повідомив, що в нього є «надійні» люди в податковій міліції, які допоможуть залагодити «проблемні питання» у разі їх виникнення. В. спочатку погодилася, але потім, злякавшись відповідальності, внесла у документи податкової звітності справжні відомості, а про наміри Б. повідомила правоохоронні органи.

Вирішіть питання про відповідальність вказаних осіб. Встановіть форми співучасті й види співучасників. Чи можна в даному випадку вести мову про добровільну відмову співучасника?

167. Крадіжку речей Г., З. і С. вирішили вчинити зі складу, який охороняв сторож Ш. Вони домовилися з Ш. про те, що вночі він залишить двері складу незамкненими, а сам відлучиться на півгодини. Однак у призначений час Ш., злякавшись відповідальності, вирішив не виконувати заздалегідь дану ним обіцянку і, залишившись у приміщенні складу, замкнув входні двері. Г., З. і С., які прибули в обумовлений час для вчинення крадіжки, виявили двері замкненими і не змогли проникнути у приміщення.

Чи є в діянні Г., З., С. і Ш. ознаки співучасті? Визначте, яку роль виконувала кожна з осіб у вчиненні кримінального правопорушення. Кваліфікуйте діяння зазначених осіб. Обґрунтуйте свою відповідь.

168. На зберігання П. залишила у К. норкову шубу, пояснивши їй, що цю шубу її коханець С. відібрав для неї у перехожої. К. погодилася. Через декілька днів П. забрала шубу у К.

Чи має місце співучасть у кримінальному правопорушенні? Вирішіть питання про відповідальність К.

169. За попередньою змовою Г., Б., Ф. і А, які за вироком суду відбували покарання у виді позбавлення волі, здійснили 20-метровий підкоп під зоною огороження і втекли з місця відбування покарання. Следством було встановлено, що начальник охорони С. знав про кримінально протиправні наміри вказаних осіб, але ніяких дій щодо запобігання кримінальному правопорушенню не вчинив. Суд визнав його пособником кримінальному правопорушенню.

Чи вірне рішення суду? Детально аргументуйте відповідь. Які об'єктивні й суб'єктивні ознаки характеризують діяння пособника?

170. Увечері П. посварився з Р., який наніс йому побої. Розсердившись на Р., П. пішов додому і з двома ножами повернувся до місця сварки. Побачивши у нього в руках ножі, Р. кинувся бігти. П. став його переслідувати. У цей час по вулиці йшов Т. Коли Р. пробігав повз нього, Т. підставив йому ногу і Р. упав. П. скористався цим і наніс Р. декілька ударів ножем, від яких останній помер.

Дайте відповідь, чи можна визнати Т. пособником вбивства.

171. Охоронець М., перебуваючи на роботі, одного разу помітив, як через паркан підприємства невідома особа перекинула чотири шини до легкового автомобіля і затримав її. Невідомим виявився працівник станції технічного обслуговування автомобілів Т. З метою уникнення покарання Т. запропонував М. гроші та розповів, що шини йому надав завідуючий складом К. і що М. кожного разу за сприяння у викраданні шин буде отримувати винагороду. М. погодився. Надалі Т. отримував шини від завідуючого складом К. та за сприяння М. перекидав їх через паркан і зникав.

Вирішіть питання про відповідальність К., Т. і М.

Список додаткової літератури

Абакумова Ю.В. Інститут співучасті в кримінальному праві України: природа, сутність, сучасні проблеми визначення / за заг. ред. В.Г. Лукашевича. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2012. 320 с.

Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев: Вища школа, 1986. 208 с.

Вереша Р.В. Співучасть у злочині: наук.-практ. посібник. Київ: Алерта, 2014. 56 с.

Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.

Гуторова Н. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: учеб. пособие. Харьков: Рубикон, 1997. 102 с.

Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: монографія. Харків: Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2005. 256 с.

Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків :ФІНН, 2003. 160 с.

Митрофанов І.І., Прутула А.М. Співучасть у злочині: навч. посібник. Одеса: Фенікс, 2012. 208 с.

Невідома Н.В. Вчинення злочину організованою групою: монографія. Харків: Право, 2017. 224 с.

Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України. Київ: Вища шк., 2001. 96 с.

Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України: монографія. Харків: Право, 2019. 624 с.

Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія. Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с.

Ус О. В. Теоретичні та прикладні проблеми кваліфікації в кримінальному праві України : монографія. Харків: Право, 2020. 704 с.

Т е м а 12. Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень

Методичні рекомендації. Вивчаючи цю тему, насамперед, необхідно з'ясувати поняття і види одиничного кримінального правопорушення як структурного елементу множинності кримінальних правопорушень, з огляду на це важливо засвоїти ознаки й різновидів простих і ускладнених за своїм змістом кримінальних правопорушень (триваючих, продовжуваних, складених і кримінальних правопорушень із похідними наслідками).

Далі потрібно звернути увагу на поняття й ознаки множинності кримінальних правопорушень, її видів за КК України, а також соціальну і юридичну характеристику кожного з видів. Крім того, слід акцентувати свою увагу на відмінності того чи іншого виду множинності від різновидів ускладнених одиничних кримінальних правопорушень, передбачених кримінальним законом.

Вирішуючи завдання, необхідно обґрунтовувати висновки про види множинності (сукупність кримінальних правопорушень або сукупність кримінального правопорушення й проступку – чи є вона ідеальною, або реальною; який вид повторності або рецидиву має місце тощо), їх ознаки і критерії визначення, а також відмежування від су-

міжних кримінально-правових явищ.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

172. Бойові припаси М. придбав незаконно, деякий час зберігав, а потім намагався їх продати, проте у момент продажу був затриманий працівниками поліції.

Ознайомившись зі змістом ст. 263 КК України, проаналізуйте діяння вчинене М. Чи є у діях М. множинність кримінальних правопорушень? Проаналізуйте правові позиції ВСУ, сформульовані у постановках Судової палати з кримінальних справ у справі № 5 кс 11 від 20.06.2011 р. (ВВСУ. 2012. №4. С.15-16) і у справі №5-30 кс 12 (ВВСУ. 2013. №10. С.9-10), надайте аргументований висновок.

173. Через ревності Д. вбив свою дружину. А ще через кілька тижнів, з'ясувавши, що дружина зраджувала його з сусідом, вбив останнього.

Проаналізуйте діяння, вчинені Д. Чи є в них ознаки множинності кримінальних правопорушень? До якого з видів множинності або одиночного кримінального правопорушення відносять вчинені Д. діяння.

174. Бажаючи отримувати пенсію по інвалідності К., підробив витяг з акта огляду медико-соціальної експертної комісії та надав її до пенсійного фонду. Завдяки цьому К. за рік незаконно отримав значну суму виплат.

Ознайомтеся зі змістом ст. 358 КК України. Чи є в діях винного множинність кримінальних правопорушень? До якого з видів множинності або одиночного кримінального правопорушення відносять вчинені К. діяння? Проаналізуйте відмінність триваючого кримінального правопорушення від продовжуваного.

175. Фінський ніж С. виготовив незаконно, постійно носив його при собі з метою самозахисту. Увечері, повертаючись додому у метро, він відчув, що хтось витягає з його кишені мобільний телефон. Бажаючи покарати злочинця, С. вихопив фінський ніж та наніс викрадачу удар, від якого останній помер.

Ознайомтеся зі змістом ст. 115 та ст. 263 КК України. Чи є в діях винного множинність кримінальних правопорушень? Який делікт вчинив винний: триваючий чи продовжуваний? Проаналізуйте відмінність триваючого кримінального правопорушення від продовжуваного. Ознайомтеся з правовим висновком ВСУ, викладеним у

ПВСУ у справі № 5к11 від 20. 06.2011 р. з приводу правильного рішення цього питання.

176. На ґрунті неприязних стосунків С. зробив постріл із мисливської рушниці, на володіння якої не мав дозволу, у свого сусіда Ш. Внаслідок пострілу потерпілому Ш. було заподіяно тяжке тілесне ушкодження, крім того, частина заряду зрикошетила та влучила ще й у К., який проходив повз місце події, спричинивши останньому легкі тілесні ушкодження.

Ознайомтеся зі змістом ст. 115., ст. 125 та ст.263 КК України. Чи є в діях винного множинність кримінальних правопорушень? До якого з видів множинності або одичного кримінального правопорушення відноситься вчинене С. діяння? Проаналізуйте відмінність сукупності кримінальних правопорушень від делікту з похідними наслідками.

177. Після звільнення з місць позбавлення волі Х., який відбув покарання за розбій (ст. 187 КК України), звернувся до свого знайомого З. і попросив гроші у борг. Через те, що З. відмовився їх дати, Х. з помсти вдарив його фінським ножом у груди. Пересвідчившись, що потерпілий знепритомнів, Х. вирішив обшукати його квартиру та забрати цінні речі. Згодом З. помер, а Х. було затримано при спробі продажу викраденого майна.

Чи є в діях Х. множинність кримінальних правопорушень? Аргументуйте свою відповідь з посиланням на ст. 32 КК України і примітку до ст. 185 КК України. До якого з видів множинності або одичного кримінального правопорушення відносять вчинені Х. діяння? Проаналізуйте відмінність сукупності кримінальних правопорушень від складеного делікту.

178. Безробітний Ф., бажаючи отримати спадщину, вбив свою бабусю. Після цього забрав усі наявні у квартирі цінні речі та гроші.

Чи є в діях винного множинність кримінальних правопорушень? Аргументуйте свою відповідь з посиланням на ст. 32 КК України. Проаналізуйте відмінність сукупності кримінальних правопорушень від складеного делікту.

179. Г., на наступний день після сплати штрафу, як покарання за раніше вчинену ним крадіжку (ч.1 ст. 185 КК України), вчинив грабж.

Чи є в діях винного повторність проступку та злочину? Аргументуйте свою відповідь з посиланням на ст. 32 КК України і примітку до ст. 185 КК України. Проаналізуйте відмінність рецидиву кримінальних правопорушень від їх повторності.

180. Двох малолітніх осіб Т. умовила за винагороду викрадати

у відвідувачів міського пляжу мобільні телефони, гаманці і приносити їй. Протягом кількох тижнів таким чином було обікрадено десять осіб.

Які види множинності кримінальних правопорушень мають місце в поведінці винної? Чи є в діяннях Т. ознаки продовжуваного delictu? Проаналізуйте відмінність триваючого кримінального правопорушення від продовжуваного.

181. Суд засудив Б. за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених: ч.1 ст.121 КК та ч.1 ст.121 КК, визнавши його винним у тому, що він у ніч на Різдво спочатку заподіяв тяжкі тілесні ушкодження Т., а пізніше, повернувшись додому, і своїй сусідці Д.

Чи правильне рішення прийняв суд? Аргументуйте свою відповідь із посиланням на ст. 32 КК України. Вивчіть Ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 21 грудня 2010 р. (ВКСУ.-2011.-№5.-С.14-15) і надайте аргументований висновок. (<http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/440BF32CCFES76E6C2257895004B427A?OpenDocument>)

Колоквіум (2 год.)

П л а н

1. Поняття й види одиначного кримінального правопорушення.
2. Поняття й загальна характеристика видів множинності кримінальних правопорушень.
3. Повторність кримінальних правопорушень, її ознаки, види й відмежування від сукупності кримінальних правопорушень та інших суміжних понять.
4. Сукупність кримінальних правопорушень, її ознаки, види та відмежування від інших суміжних понять.
5. Рецидив кримінальних правопорушень, його ознаки, види і відмежування від повторності, пов'язаної із засудженням особи.
6. Правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень.

Список додаткової літератури

- Бажанов М. И.* Множественность преступлений по уголовно-праву Украины. Харків : Право, 2000. 128 с.
- Зелинский А. Ф.* Рецидив преступлений (Структура, связи, прогнозирование). Харків : Вища шк., 1980. 152 с.
- Зинченко И. А.* Составные преступления. Харьков : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 176 с.

Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання / за заг. ред. В. І. Тютюгіна. Харків: Фінн, 2008. 336 с.

Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одичні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. 256 с.

Зінченко І. О. Види множинності злочинів: кримінально-правовий зміст і співвідношення / за наук. ред. В. І. Тютюгіна. Харків: Юрайт, 2012. 64 с.

Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навч. посібник. Харків: Право, 2017. 114 с.

Кривошеїн П. К. Повторність в советском уголовном праве (теоретические и практические проблемы). Киев : Вища шк., 1990. 159 с.

Ободовський О. В. Триваючі злочини у кримінальному праві України. Одеса: Юрид. літ., 2016. 256 с.

Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів. Львів: Львівск. держ ун-т внутрішніх справ, 2012. 240 с.

Стрижевська А. А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України. Одеса: Фенікс, 2011. 248 с.

Шевченко Є. В. Злочини з похідними наслідками. Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 216 с.

Т е м а 13. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння

Методичні рекомендації. Вивчаючи цю тему, слід виходити з того, що обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння, перерахованих у розділі VIII Загальної частини КК України, вважаються діями правомірними і суспільно корисними (соціально допустимими) за наявності вказаних у законі підстав і виключають кримінальну відповідальність особи за шкоду, заподіяну об'єктам кримінально-правової охорони. Для правильного застосування ст.36–43 КК України необхідно з'ясувати підстави й ознаки правомірності зазначених діянь у випадках, передбачених цими статтями.

Розглядаючи питання про необхідну оборону, слід мати на увазі, що відповідно до ст.27 Конституції України право на необхідну оборону визнається невід'ємним правом будь-якої особи. Велике значення має питання про уявну оборону, яка пов'язана з фактичною помилкою особи щодо наявності посягання (ст.37 КК України). Особливу увагу слід звернути на положення ч.3 і ч.5 ст.36 КК України, де сформульовані ознаки перевищення меж необхідної оборони, відповідальність за яке настає лише у випадках, спеціально передбачених ст.118, 124 КК України, а також підстави виключення кримінальної відповідальності, неза-

лежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Практичні заняття (2 год.)

З а в д а н н я

182. Під час вживання спиртних напоїв у себе вдома 52-річний К. посварився зі своєю співмешканкою 45-річною М. Під час сварки він схопив її за волосся, правим ліктем охопив її шию та сильно притиснув її голову до свого коліна. Побоюючись за своє життя, М. схопила з мікрохвильовки кухонний ніж і нанесла ним К. удар в грудну клітину, спричинивши тяжкі тілесні ушкодження, що призвели до смерті потерпілого.

Суд визнав М. винною в умисному вбивстві, вчиненому з перевищенням меж необхідної оборони, пославшись на те, що вона мала можливість уникнути заподіяння тяжких наслідків шляхом своєчасного залучення допомоги сторонніх осіб або втекти з будинку.

Чи погоджуєтесь ви з вироком суду? Чи перевищила М. межі необхідної оборони? Як впливає на кримінально-правову оцінку поведінки М. наявність у неї можливості втекти з місця події або звернутися за допомогою інших осіб?

183. До своєї квартири 50-річний К. запросив 40-річну знайому Х., з якою вони разом вживали спиртні напої. Між ними виник конфлікт з приводу того, що К. почав домагатися інтимного зв'язку із жінкою. У ході конфлікту К. застосував насильство щодо жінки, зірвав з неї одягу, а вона, вирвавшись від нього, схопила зі столу ніж і нанесла К. кілька ран в різні частини тіла, від яких він помер.

Дайте кримінально-правову оцінку поведінки Х.? Чи перевищила вона межі необхідної оборони? Які обставини необхідно враховувати при вирішенні питання щодо меж необхідної оборони?

184. Увечері двоє чоловіків на вулиці розмовляли між собою, потім почали сваритися. Під час сварки вони почали наносити один одному удари ногами та руками, в якийсь момент один з них витягнув з кишені ніж і наніс ним удар іншому в плече та виявляв намір продовжувати наносити удари ножем. В., який сидів неподалік в авто, побачив бійку, вибіг з машини і зробив спробу заспокоїти чоловіка з ножем, але той замахнувся і на нього. У відповідь В. направив газовий балончик в очі нападнику, чим заподіяв йому тяжкі тілесні ушкодження за ознакою розладу здоров'я, поєднаного зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину.

Чи правомірними є дії В.? Хто є суб'єктом необхідної оборони? Які цінності (блага) підлягають захисту у стані необхідної оборони?

185. Близько першої години ночі 20-річний чоловік проник на подвір'я подружжя К. і з підсобного приміщення намагався зайти до будинку. 53-річний власник помешкання К. схопив пристрій для відстрілу гумовими кулями і двічі вистрелив у напрямку зловмисника. Одна з куль потрапила у око злочинцю, що призвело до тяжкого тілесного ушкодження.

Чи є правомірними дії К.? Які підстави необхідної оборони передбачені в ч.5 ст.36 КК? Аргументуйте свою відповідь.

186. Увечері 30-річна Б. займалася хатніми клопотами і готувала малечу до сну. Коли відчинилися вхідні двері, вона подумала, що повернувся чоловік. Але в хату ввалився незнайомий К., який був явно нетверезий, бо його сильно хитало. Він почав вимагати у жінки горілку, кричав, сварився, погрожував. Діти перелякалися, господиня спробувала спровадити зайду, але тільки розпалила агресію чужинця. І коли Б. побачила, що ні благаннями, ні застереженнями його не зупинити, вихопила з шафи чоловічу мисливську рушницю. П'яного нападника це ще більше розлютило і він, не розбираючи дороги, посунув на дітей. Жінка зробила два постріли і позбавила життя нападника, а потім викликала поліцію.

Дайте кримінально-правову оцінку поведінці Б.? Чи підпадають її дії під підстави, передбачені ч.5 ст.36 КК України? Чи підлягає Б. кримінальній відповідальності за заподіяння смерті К.?

187. Маючи поганий зір, К. помилково надів у гардеробі чужу норкову шапку. На вулиці його наздогнав власник шапки С. і, не говорячи ні слова, став знімати шапку з К. Останній, прийнявши С. за грабіжника, кілька разів вдарив С. по обличчю і зламав йому шелепу.

Чи підлягає К. кримінальній відповідальності за нанесення середньої тяжкості тілесних ушкоджень С.? Як впливає помилка К. на кримінально-правову оцінку його дій? Які види помилок виділяють при уявній обороні, та які кримінально-правові наслідки тягне за собою кожна помилка?

188. Водій рейсового автобусу, не дочекавшись, поки всі пасажирів вийдуть на зупинці, закрив двері і почав рух. В результаті семірічному хлопчикові дверима защемило руку і автобус поїхав, тягнучи за собою дитину. Свідком того, що сталося, виявився водій таксі Ш., який миттєво відреагував, обігнав автобус, різким поворотом зі свого ряду «підрізав» автобус і зіткнувся з ним. У результаті зіткнення троє пасажирів отримали середньої тяжкості тілесні ушкодження, а дитина, яку звільнили, отримала забій передпліччя.

Чи підлягає водій таксі кримінальній відповідальності за тіле-

сні ушкодження, отриманні пасажирами автобусу? Які підстави застосування ст.39 КК України? Як визначаються межі заподіяння шкоди у стані крайньої необхідності?

189. Водій рейсового автобусу Б., проїжджаючи по багатолюдній вулиці міста різко загальмував, оскільки побачив, як перед його автобусом на червоне гасло світлофору переходить вулицю жінка з двома маляками. Автобус зупинився у безпосередній близькості від жінки і дітей. Однак, у результаті гальмування задню частину автобусу занесло на трамвайну зупинку і трьом пасажирам, що стояли на зупинці, була заподіяна шкода здоров'ю різної тяжкості.

Чи підлягає Б. кримінальній відповідальності? Чи зміниться оцінка його дії, якщо ніхто із громадян не постраждав, або була заподіяна лише матеріальна шкода? Які критерії співвідношення шкоди заподіяної і шкоди відвернутої у стані крайньої необхідності?

190. Близько другої години ночі 14-річна дівчина поверталася додому. У цей час до неї підійшов чоловік, схопив за шию та, погрожуючи ножем, наказав виконувати всі його вказівки. На крики дівчини зреагував місцевий мешканець К., який вибіг із дому і вимагав відпустити дитину. Зловмисник відштовхнув дівчину і кинувся бігти. К. почав його переслідувати. Коли він наздогнав зловмисника, той вчинив опір і став наносити удари кулаками К. У відповідь на насильство злочинця К. носом наніс йому тяжкі тілесні ушкодження, від яких нападник помер у лікарні. Правоохоронці кваліфікували дії К. за ст.118 КК України як умисне вбивство при перевищенні заходів, необхідних для затримання злочинця.

Чи згодні ви з такою кваліфікацією дій К.? Які підстави заподіяння шкоди особі, що вчинила кримінальне правопорушення при його затриманні? Чи допускається можливість правомірного заподіяння смерті особі, що вчинила кримінальне правопорушення, при його затриманні?

191. В одному із штреків вугільної шахти виникла пожежа. Щоб запобігти розповсюдження вогню, майстер У. дав вказівку вибухом завалити вхід у штрек. У результаті трое шахтарів були відрізані від основного ствола шахти й загинули. Експертиза надала висновок, що розповсюдження вогню призвело би до загибелі усіх сьомих шахтарів, які знаходилися під землею.

Надайте кримінально-правову оцінку діям майстра У.? Що є підставою дій при крайньої необхідності? Чим треба керуватися при співвідношенні шкоди заподіяної і шкоди відвернутої у стані крайньої необхідності?

192. В ювелірний магазин увірвалися трое злочинців. Вони тяжко поранили охоронця магазину К. і, погрожуючи пістолетами,

стали вимагати у продавця П. віддати їм наявну в касі готівку та відкрити вітрини з коштовними прикрасами. П. віддала їм гроші та усі ювелірні вироби.

Чи підлягає К. кримінальній відповідальності за невиконання обов'язку по охороні майна? Чи підлягає П. кримінальній відповідальності за розтрату ввіреного їй майна? Який примус виключає кримінальну відповідальність особи за заподіяну нею шкоду об'єкту кримінально-правової охорони? В яких випадках заподіяння особою шкоди внаслідок примусу оцінюється за правилами крайньої необхідності?

193. Співробітник відділу фармацевтичних розробок хімік О. зробив вакцину проти смертельного коронавірусу людини. Для перевірки вакцини в дії, О. запропонував декільком хворим пацієнтам науково-медичного центру зробити щеплення. Отримавши їх письмову згоду, О. ввів їм вакцину. В результаті цих дій у пацієнтів виникли ускладнення, що завдало ще більшу шкоду їх здоров'ю.

Оцініть правомірність ризику О. Які підстави виправданого ризику? Які межі заподіяння шкоди в умовах виправданого ризику?

194. Співробітник управління протидії наркозлочинності Р. виконував спецоперацію у складі злочинної організації, яка контролювала наркотрафік територією України. Коли ватажок злочинного угруповання дізнався, що один із членів організації К. приховує значні суми коштів, отримані за перевезення наркотиків, наказав Р. та двом іншим членам угруповання покарати порушника. Р. разом з іншими заподіяв К. тяжкі тілесні ушкодження.

Вивчіть ст. 43 КК України, проаналізуйте санкцію ч. 1 ст. 121 КК України і дайте відповідь, чи підпадають дії Р. під ст. 43 КК України? Чи буде він визнаний співучасником злочину, передбаченого ст. 121 КК України? Які правові наслідки можуть бути застосовані судом до Р.?

195. Під час вечірки знайомий К. одягнув куленепробивний жилет і попросив вистрілити в нього з метою випробування цього жилету. К. дістав свій пістолет і виконав прохання. Пуля потрапила знайомому у груди, від чого він помер.

Чи правомірна дія К.? Яке кримінально-правове значення має прохання знайомого вистрілити в куленепробивний жилет? В яких випадках згода особи на заподіяння шкоди виключає кримінальну відповідальність того, хто заподіяв таку шкоду?

Список додаткової літератури

Анчукова М.В. Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння. Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М.,

2006. 168 с.

Баулин Ю.В. Право граждан на задержание преступника. Харьков : Вища шк., 1986. 150 с.

Баулин Ю.В. Обстоятельства, исключают преступность деяния. Харьков : Основа, 1991. 360 с.

Баулин Ю.В. Причинение вреда с согласия потерпевшего как обстоятельство, исключает преступность деяния. Харьков: Кроссруд, 2007. 96 с.

Бурдин В.М., Сибаль О.Б. Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. Київ: ТОВ «Центр учбової літератури», 2015. 200 с.

Диденко В.П. Правомерность причинения вреда преступнику при задержании : учеб. пособие / В. П. Диденко. Київ : НИ и РИО ВШ МВД СССР, 1984. 72 с.

Дячук С.І. Виконання наказу чи розпорядження у кримінальному праві (основні поняття, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства). Київ : Атіка, 2001. 176 с.

Кваша О.О., Андрусак Г.М. Необхідна оборона (захист від посягання на статеву свободу та статеву недоторканість особи) : монографія. Київ: «АртЕк», 2016. 264 с.

Лащук Н.Р. Кримінально-правова оцінка використання захисних засобів, що вражають автономію : монографія. Львів: Вид-во «Бона», 2018. 254 с.

Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України. Харків: Харків юридичний, 2009. 840 с.

Т е м а 14. Звільнення від кримінальної відповідальності

Методичні рекомендації. Опанування даної теми передбачає вивчення двох блоків питань. Спершу необхідно розглянути загальні питання звільнення від кримінальної відповідальності, такі як: поняття звільнення від кримінальної відповідальності, його види; відмінність звільнення від виключення кримінальної відповідальності; передумови, підстави, порядок і кримінально-правові наслідки звільнення від кримінальної відповідальності тощо. Потім необхідно перейти до спеціальних питань, до яких належать особливості звільнення від кримінальної відповідальності на підставі окремих статей розділу IX Загальної частини КК України. Зокрема, стосовно кожного виду звільнення, передбаченого статтями названого розділу, мають бути встановлені: передумова, підстава, порядок, умова (за наявності) і кримінально-правові наслідки звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Для їх визначення обов'язковим є використання Постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» (ВВСУ. 2006. № 2. С. 13–16).

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

196. П., який обвинувачувався у вчиненні звалтування (ч. 1 ст. 152 КК України), наполягав на тому, що ніякого кримінального правопорушення він не вчинював, вагітна потерпіла ніяких претензій до нього не має і до органів РАЦС подана заява про укладення шлюбу між ним та потерпілою.

Чи підлягає П. звільненню від кримінальної відповідальності? Якщо так, то що є передумовою такого звільнення? Яку підставу слід встановити, щоб можна було звільнити особу від кримінальної відповідальності? Який порядок, умови та кримінально-правові наслідки застосування такого виду звільнення?

197. Час від часу М. зберігав майно, яке викрадалося його родичем зі складських приміщень, усвідомлюючи, що таке майно є викраденим, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 198 КК України. Коли М. зрозумів, що його злочинна діяльність буде викрита, він щиро розкався у вчиненому та активно сприяв розкриттю кримінальних правопорушень, які вчинив його родич.

Чи можна М. звільнити від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України? Які передумови, підстави, порядок та наслідки такого виду звільнення?

198. У вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, було обвинувачено А., бо вона намагалася скористатися пільговою карткою своєї доньки-школярки на станції метрополітену, бо її картка для проїзду в метрополітені була дуже схожа з доньчиною. Адвокат подав клопотання про звільнення А. від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України, мотивуючи це тим, що його підзахисна щиро розкалася, активно сприяла розкриттю вчиненого нею кримінального правопорушення. Відшкодування завданих збитків не було, бо А. нікому жодних збитків не заподіяла.

Чи можна А. звільнити від кримінальної відповідальності? Чи є передумови та підстави такого звільнення? Який виняток із передумови такого звільнення встановив законодавець?

199. Під час ремонту трактора Т. перевіряв гальма і не помітив жінки, яка проходила повз трактор і наїхав на неї, заподіявши невеликої тяжкості тілесні ушкодження. Коли він побачив, що сталося, то почав її лаяти, що вона винна у скоєному і ніякої допомоги їй не надав. Т. було засуджено за ч.1 ст. 125 КК України. Пізніше з'ясувалося, що Т. співчуває тій жінці та жалкує про скоєне, але при цьому не сприяв розкриттю кримінального правопорушення і ніяких збитків не відшкодував.

Визначте, чи можна Т. звільнити від кримінальної відповідальності. Які для цього є передумови та підстави? Як відмежувати щире каяття від дійового каяття та яке каяття мало місце?

200. Заподіяння майнової шкоди В. вчинив шляхом обману, використовуючи майно всупереч інтересам власника для особистого незаконного збагачення (ч. 1 ст. 192 КК України). У момент, коли кримінальна справа розслідувалася в суді, В. вчинив нове кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 286 КК України, порушивши правила безпеки дорожнього руху, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесні ушкодження. Після вчинення останнього кримінального правопорушення В. надав потерпілому першу медичну допомогу, відшкодував кошти, які потерпілий витратив на лікування, сприяв розкриттю кримінального правопорушення та повністю визнав свою вину.

Чи є передумови для звільнення В. від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України за нове кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 286 КК України? Коли можна визнати кримінальне правопорушення вчиненим вперше? Які кримінально-правові наслідки звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України?

201. Обіймаючи посаду інженера з техніки безпеки та охорони праці автогазового підприємства, Б. допускав до роботи на автозаправних станціях операторів, які не пройшли спеціального навчання і перевірки знань із пожежної безпеки. Його дії було кваліфіковано за ч.1 ст. 272 КК України. У подальшому він визнав свою вину, щиро покався, активно сприяв розкриттю кримінального правопорушення але збитки не відшкодував.

Ознайомившись із правовою позицією ВСУ у справі № 219/7230/17 провадження № 51 – 85км17, визначте, чи правильне рішення суду про звільнення Б. від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Обґрунтуйте й аргументуйте свою відповідь.

202. Засуджений за викрадення вогнепальної зброї (ч. 1 ст. 262 КК України) В. в апеляційній скарзі просив звільнити його від кримі-

нальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим за ст. 46 КК України, на підставі того, що він вчинив кримінальне правопорушення уперше, щиро розкався у вчиненому, вогнепальну зброю повернув власнику і ніякої шкоди нікому не заподіяв, бо викрадену зброю не використовував.

Чи підлягає апеляційна скарга задоволенню? Чи є передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілою особою? Чи можна назвати такий вид звільнення від кримінальної відповідальності умовним?

203. Із помсти Г. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст. 146 КК України щодо свого сусіда Б., а наступного дня зняв з його рахунку велику суму грошей. Через деякий час Г. відпустив Б. і віддав всі гроші, які зняв з рахунку. Потерпілий звернувся до слідчого з клопотанням про звільнення Г. від кримінальної відповідальності у зв'язку з їх примиренням. Ухвалою суду Г. було звільнено від кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення.

Чи є законним рішення суду? Чи є передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим? Який виняток із передумови такого звільнення встановив законодавець?

204. Під час тренування в спортивній секції З. вчинив таке діяння, як необережне тяжке тілесне ушкодження, передбачене ст. 128 КК України. За рішенням прокурора, на підставі клопотання керівництва спортивного клубу, З. був переданий на поруки керівництву спортивного клубу для виправлення. Проте через шість місяців З. перестав відвідувати спортивний клуб і заявив, що не збирається виконувати вказівки його керівництва.

Дайте ґрунтовний висновок по справі. Які підстави, порядок, умови та кримінально-правові наслідки застосування ст. 47 КК України? Чи правильне рішення суду щодо З. передати його на поруки керівництву спортивного клубу, чи треба було передати його на поруки колективу спортивної секції в якій він тренувався?

205. До суду надійшло клопотання директора магазину про передачу на поруки обвинуваченого за ч. 1 ст. 190 КК України продавця В. Суд відмовив у задоволенні клопотання на тій підставі, що 2 роки тому продавець В. вже передавався на поруки за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 192 КК України.

Чи правомірна відмова суду? Які передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності з передачею на поруки? Які кримінально-правові наслідки такого звільнення?

206. Суд, враховуючи те, що К., який заподіяв умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 122 КК України), проходить строкову військову службу, після вчинення кримінального правопорушення, з'явився зі зізнанням та широко покаявся, визнав його таким, що втратив суспільну небезпечність і, пославшись на ст. 48 КК України, звільнив його від кримінальної відповідальності.

Чи мав суд підстави для застосування положень ст. 48 КК України? Що є передумовою такого звільнення? Чи можна визнати таке звільнення умовним?

207. Р. протягом року займався підприємницькою діяльністю і, бажаючи забезпечити розвиток виробництва та поліпшити умови праці, сплачував податки не в повному обсязі. У зв'язку з цим Р. обвинуватили у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212 КК України. Дізнавшись про це, Р. сплатив всі кошти, яких не вистачало, але вини своєї не визнав. Суд звільнив Р. від кримінальної відповідальності на підставі ст. 48 КК України.

Чи правильне рішення суду? Які підстави та передумови такого звільнення? Які кримінально-правові наслідки такого виду звільнення?

208. Г. вчинив умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 122 КК України) 2 лютого 2013 р., а 15 травня 2015 р. – захоплення заручників (ч. 1 ст. 147 КК України). Вироком суду від 13 січня 2019 р. він був засуджений за ці два кримінальні правопорушення. В апеляційній скарзі Г. наполягав на незаконності його засудження за умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження та просив звільнити його від кримінальної відповідальності за це кримінальне правопорушення на підставі ст. 49 КК України.

Чи підлягає апеляційна скарга задоволенню? Що є передумовою та підставою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності? Які винятки встановлює закон із передумови такого звільнення? Які будуть кримінально-правові наслідки такого звільнення у разі сприятливого закінчення строків давності?

209. Вироком суду від 12 листопада 2019 р. Б. був засуджений за ч. 1 ст. 164 КК України за те, що він з 15 березня 2010 р. по 1 листопада 2019 р. ухилявся від сплати аліментів на утримання дітей. В апеляційній скарзі Б. просив його звільнити від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності, оскільки на його думку кримінальне правопорушення він вчинив у 2010 р.

Чи підлягає скарга задоволенню? Як обчислюються строки

давності притягнення до кримінальної відповідальності при триваючих кримінальних правопорушеннях? Які кримінально-правові наслідки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності?

210. У серпні 2016 р. В. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 289 КК України. Після 5 місяців з моменту події, він, з метою ухилитися від слідства та суду, виїхав до Німеччини, де у вересні 2019 р. був затриманий правоохоронними органами за вчинення цього кримінального правопорушення.

Чи є підстави для звільнення В. від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності? Чим відрізняється припинення від переривання строків давності? Які передумови та підстави такого виду звільнення від кримінальної відповідальності?

Список додаткової літератури

Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. Київ : Атіка, 2004. 296 с.

Вознюк А.А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.

Губська О. А. Звільнення від кримінальної відповідальності за новим КПК. Київ : НВП «ІНТЕРСЕРВІС», 2013. 156 с.

Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 152 с.

Ковітіді О. Ф. Звільнення від кримінальної відповідальності (за нормами Загальної частини КК України). Сімферополь : Квадранал, 2005. 224 с.

Козак О.С. Ефективність звільнення від кримінальної відповідальності в Україні / за ред. О.М. Бандурки. Київ: Освіта України, 2009. 204 с.

Куц В.М., Яценко А.М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект). Харків: Юрайт, 2013. 328 с.

Луценко Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України. Харків: Право, 2015. 200 с.

Мандриченко Ж.В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Одеса: Фенікс, 2009. 228 с.

Наден О.В. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Харків: Право, 2003. 224 с.

Скибицкий В.В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания. Киев : Наук. думка, 1987. 183 с.

Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс. Київ : Атіка, 2001. 128 с.

Тихий В.П., Панов М. І. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Конституційного Суду України.* 2004. № 4.

Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України. Харків: Харків юридичний, 2009. 840 с.

Хряпінський П.В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України: навч. посібник. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2010. 270 с.

Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / Н. М. Оніщенко, А. Є. Шевиченко, О. В. Скрипнюк та ін. ; відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2013. 424 с.

Теми 15, 16. Поняття покарання. Класифікація видів покарань

Методичні рекомендації. При розгляді цих тем, насамперед потрібно ознайомитися з положеннями статей 38, 41, 43, 61–63, 124 Конституції України і усвідомити їх значення для встановлення соціальної природи покарання, його поняття. Досліджуючи поняття «покарання», слід з'ясувати всі його ознаки. Вивчення питання мети покарання слід здійснювати з урахуванням історії її розвитку, спираючись на погляди науковців. Далі доцільно ознайомитися з положеннями ст. 51 КК України, з'ясувати поняття, ознаки, значення системи покарань, встановити порядок розташування в ній видів покарань.

Обов'язково треба дослідити класифікації видів покарань: за порядком (способом) їх призначення; за суб'єктом, до якого вони можуть бути застосовані; за можливістю визначення строку покарання та за іншими критеріями. Особливу увагу необхідно приділити поділу покарань на основні, додаткові й такі, що можуть застосовуватися як основні й як додаткові покарання, з'ясувати їх види й особливості призначення. При вирішенні завдань до цієї теми треба ознайомитися зі змістом статей 53–64 КК України, виокремити підстави застосування кожного виду покарання. Варто звернути увагу і на категорію осіб, до яких не можуть бути застосовані окремі види покарання. Доцільно розглянути підстави й порядок заміни таких покарань, як штраф і позбавлення волі на певний строк, передбачені статтями 53 і 62 КК України.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

211. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 286 КК України. У ході слідства було встановлено, що він є військовослужбовцем та має звання лейтенанта. Врахувавши особу винного та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, суд призначив А. покарання у виді штрафу у розмірі 50 тис. грн з позбавленням права керувати транспортними засобами на 6 місяців та позбавив А. військового звання лейтенанта, понизивши його до молодшого лейтенанта.

На підставі аналізу положень ст. 53, 54, 55 КК України вирішіть, чи припустився суд помилок при призначенні покарання? До яких видів покарань відносяться призначені покарання? Перед вирішенням задачі ознайомтеся із Постановою ВСУ від 27.10.2016 р. по справі № 5-99жс16 (у частині, що стосується особливостей визначення розміру штрафу) і Постановою ВС від 01.11.2018 р. по справі № 753/12073/15-к, провадження №51-2250км18 (у частині, що стосується особливостей призначення позбавлення права обіймати певні посади).

212. Працюючи охоронцем у супермаркеті, В. вчинив крадіжку майна із нього. Його дії були кваліфіковані за ч. 1 ст. 185 КК України. Суд, врахувавши особу винного та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, призначив В. покарання у виді вправних робіт строком на 5 місяців та позбавив його права обіймати посади, пов'язані з охороною майна.

На підставі аналізу положень статей 55, 57 КК України вирішіть, чи припустився суд помилок при призначенні покарання? До яких видів покарань відносяться призначені покарання? Перед вирішенням задачі ознайомтеся із Постановою ВС від 01.11.2018 р. по справі № 753/12073/15-к, провадження №51-2250км18 (у частині, що стосується особливостей призначення позбавлення права обіймати певні посади).

213. Лейтенант К., яка проходила військову службу за контрактом, вчинила грабіж (ч. 1 ст. 186 КК України). Суд, врахувавши особу винної та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, призначив К. покарання у виді позбавлення волі строком на 1 рік. Керуючись положеннями ч. 1 ст. 62 КК України, замінив призначене покарання на 9 місяців триманням у дисциплінарному батальйоні К. з позбавленням її військового звання лейтенанта.

Чи вірне рішення прийняв суд? Чи правомірно суд при заміні

основного покарання приєднав до нього покарання у виді позбавлення військового звання? До яких видів покарань відносяться призначені покарання?

214. За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК України, був засуджений І. Розмір заподіяної шкоди державі становив 2 млн 545 грн. Суд призначив йому покарання у виді штрафу в розмірі 425 тис. грн із позбавленням права обіймати посади на державних підприємствах без конфіскації майна.

Вивчивши положення статей 53, 55, 59 КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? Чи має значення для розміру штрафу, що призначається судом, розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням? До яких видів покарань належать призначені покарання? Перед вирішенням задачі ознайомтеся із Постановою ВСУ від 04.04.2011 р. у справі № 5-1кс11 (у частині, що стосується особливостей призначення конфіскації майна) і з Постановою ВС від 23.05.2019 р. у справі № 414/876/17, провадження № 51-8220км18.

215. К., яка перебувала на другому місяці вагітності, було засуджено за погрозу вбивством (ч. 1 ст. 129 КК України). Суд призначив їй покарання у виді обмеження волі на строк 10 місяців та штраф у розмірі 850 грн.

Вивчивши положення статей 53, 61 КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? До яких видів покарань належать призначені покарання? Перед вирішенням задачі ознайомтеся із Постановою ВСУ від 27.10.2016 р. у справі № 5-99к16 (у частині, що стосується особливостей визначення розміру штрафу).

216. Вчитель І. пригостив у дворі школи наркотичним засобом учня цієї школи. Дії І. були кваліфіковані як збут шляхом безоплатної передачі наркотичних засобів за ч. 2 ст. 307 КК. Суд призначив І. покарання у виді позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією визначеного майна: наявні у нього наркотичні засоби, холодильник марки «Самсунг», постільна білизна (3 комплекти), 3 персональні комп'ютери, що належать родині, гроші І., які знаходяться на його банківських рахунках. І. проживав однією сім'єю із матір'ю. Також суд позбавив І. звання «Вчитель року».

Вивчивши положення статей 54, 59, 63, 96¹ КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? У чому полягає відмінність між конфіскацією майна та спеціальною конфіскацією? Які ще додаткові покарання міг призначити суд І. за вчинене ним кримінальне правопорушення? Перед відповіддю на це питання ознайомтеся із Постановою ВС від 07.11.2018 р. у справі №

418/689/16-к (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77720745>).

217. За контрабанду М. було засуджено за ч. 2 ст. 201 КК України. Суд призначив М. покарання у виді позбавлення волі на строк 6 років і 7 місяців з конфіскацією картин, які він перевіз контрабандою, автомобіля, на якому перевозилися ці картини, дачного будинку, 10 тис. доларів, які М. зберігав вдома та колекції кубків, які він отримав за перемогу у спортивних змаганнях з дзюдо ще в дитинстві.

Вивчивши положення статей 59, 63, 96¹ КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? До яких видів покарань відносяться призначені покарання? Перед рішенням задачі ознайомтеся із Постановою ВС від 14.06.2018 р. у справі № 366/1872/17 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842644>). У чому полягає відмінність між конфіскацією майна та спеціальною конфіскацією?

218. За хуліганство У. була засуджена за ч. 1 ст. 296 КК України. Вона мала педагогічну освіту, не працювала, проживала з чоловіком та 2-річною донькою. Суд призначив їй 8 місяців арешту, який постановив відбувати вдома, з позбавленням права працювати у школі строком на 4 роки.

Вивчивши положення статей 60, 55 КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? Які особливості призначення покарання у виді позбавлення права займатися певною діяльністю? Перед вирішенням задачі ознайомтеся із Постановою ВС від 01.11.2018 р. у справі № 753/12073/15-к, провадження №51-2250км18 (у частині, що стосується особливостей призначення позбавлення права обіймати певні посади) й Ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних правах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24.01.2013 р. (КС. 2013. Вип. 2. С. 47–49.)

219. У день свого 18-річчя Р. вчинив вбивство двох людей (п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України). Суд призначив йому покарання у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією майна.

Вивчивши положення статей 59, 64, 98 КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? Чи має значення для призначення покарання вік особи на момент вчинення кримінального правопорушення? Ознайомтеся із рішенням ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№ 2)», (заява № 41216/13) і надайте відповідь, чи правомірне існування в системі покарань, передбаченої чинним КК України, покарання у виді довічного позбавлення волі.

220. Суд за вчинення крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК), призначив безробітній А. 6 місяців громадських робіт, які вона відбувала, допо-

магаючи у місцевому будинку-інтернаті для людей похилого віку та інвалідів щодня по 8 годин. Через 3 місяці вона завагітніла, і звернулася до суду з проханням замінити їй невідбуту частину покарання на штраф, оскільки їй стало складно відбувати призначене судом покарання. Суд задовольнив її прохання.

Ознайомившись з положеннями статей 53 та 56 КК дайте аргументований висновок по справі. Чи припустився суд помилки? Перед вирішенням задачі ознайомтеся із ухвалами Колегії суддів Судової палати ВСУ у справі № 5-3257км09 від 08.09.2009 р. та у справі № 5-4731км09 від 27.05.2010 р.

221. Після підписання Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, але ще до його ратифікації Верховною Радою України, суддя, посилаючись на ч. 1 ст. 77 та ч. 3 ст. 78 Статуту, призначив 30 років позбавлення волі К. за катування 5 цивільних осіб.

Чи правильно суддя застосував норми міжнародного права та ст. 63 КК України? Аргументуйте свою відповідь. Перед вирішенням задачі ознайомтеся із положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

222. Охоронець магазину К. (55 років) був визнаний винним в умисному вбивстві при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 118 КК). Суд призначив йому 1 рік виправних робіт і позбавив його почесного звання «Заслужений донор України». Адвокат К. подав апеляцію через те, що К. був військовим пенсіонером, і просив застосувати ч. 3 ст. 57 КК, замінивши виправні роботи на штраф.

На підставі аналізу положень статей 53, 54, 57 КК дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? Чи підлягає апеляційна скарга адвоката задоволенню? Для вирішення поставлених запитань, ознайомтеся із ухвалою ВС від 02.04.2018 р. у справі № 489/3007/17 та ухвалою Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 7.04.2005 р.// Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах, 2007. С. 53-54.

223. Л. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 220-2 КК, за що суд призначив йому покарання у виді 6 місяців обмеження волі з позбавленням права працювати бухгалтером чи фінансистом на строк 9 років та повну конфіскацію майна, враховуючи корисливі мотиви та наслідки вчинення цього кримінального правопорушення.

На підставі аналізу положень статей 55, 59, 61 КК дайте аргументований висновок по справі, чи припустився суд помилок? Перед вирішенням задачі ознайомтеся із постановою ВС від 01.11.2018 р. у справі

№ 753/12073/15-к та постановою ВС від 20.02.2018 р. у справі № 154/2423/16 (провадження № 51-54км18). До яких видів покарань належать призначені покарання?

Список додаткової літератури

Антипов В. В., Антипов В. І. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання. Київ : Атіка, 2004. 208 с.

Бажанов М. І. Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1977. 50 с.

Бажанов М. І. Назначение наказания по советскому уголовному праву. Киев : Вища шк., 1980. 216 с.

Бурдін В. М., Мартинишин Г. Р. Призначення покарання за сукупністю вироків (кримінально-правове дослідження). Львів : Ліга-Прес, 2014. 216 с.

Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз. Запоріжжя: КПУ, 2007. 288 с.

Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання / за заг. ред. В. І. Тютюгіна. Харків : Фінн, 2008. 336 с.

Книженко О. О. Теоретичні аспекти встановлення санкцій у кримінальному праві. Харків: Акта, 2013. 384 с.

Книженко О. О. Санкції в кримінальному праві. Харків: Ника Нова, 2011. 336 с.

Литвинов О. М., Назимко Є. С. Інститут покарання в кримінальному праві України: навч. посібник. Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. 213 с.

Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні. Одеса : Юрид. л-ра, 2013. 272 с.

Маляренко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України. Київ : Фонд «Правова ініціатива», 2003. 156 с.

Мозгова В. А. Громадські роботи як вид покарання: теорія і практика: монографія. Київ :ВД «Дакор», 2014. 248 с.

Нікіфорова Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України. Харків : Харків юрид., 2009. 208 с.

Новікова К. А. Обмеження свободи як вид покарання : монографія / наук. ред. Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2019. 288 с.

Орловская Н. А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа. Одесса: Юрид. літ-ра, 2010. 296 с.

Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций. Одесса: Юрид. літ-ра, 2011. 624 с.

Палий М. В., Бегалиев Е. Н., Назымко Е. С., Байсентова А. Т., Юношев О. В. Поняття, признаки, система и назначение наказания по уголовному законодательству Украины и Республики Казахстан: учеб. пособие / под ред. В.Н. Бесчастного. Киев: КНТ, 2009. 232 с.

Пироженко О. С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених за кримінальним правом України / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : НікаНова, 2012. 294 с.

Полтавець, В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. 240 с.

Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву України. Харків : Финн, 2009. 344 с.

Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / [наук. ред. Ю. В. Баулін]. Харків : Право, 2012. 80 с.

Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України. Харків : Право, 2009. 224 с.

Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.

Трубников В. М., Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування. Харків : Харків юрид., 2007. 288 с.

Тютюгін В.І. Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью как вид наказания. Харків: Вища школа, 1982. 145 с.

Тютюгін, В. І. Призначення покарання при вчиненні кількох злочинів та за кількома вироками : конспект лекцій. Харків : УЮА, 1992. 22 с.

Тютюгін В. І. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: конспект лекцій. Харків : УЮА, 1993. 18 с.

Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру. Харків : НікаНова, 2014. 388 с.

Тема 17. Призначення покарання

17.1. Загальні засади призначення покарання

Методичні рекомендації. Приступаючи до вивчення теми, треба пам'ятати, що призначення покарання ґрунтується на певних принципах, тому передусім слід розглянути такі принципи, як законність покарання, визначеність покарання в судовому вирокі, гуманність покарання, індивідуалізація і справедливості покарання.

Необхідно ознайомитися з положеннями ст. 65 КК України,

з'ясувати поняття, ознаки й значення загальних засад призначення покарання. Особливу увагу слід приділити критеріям (вихідним вимогам), згідно з якими суд призначає покарання. Важливу роль при цьому відіграють обставини, які пом'якшують і обтяжують покарання. Тому необхідно уважно дослідити кожну з цих обставин і встановити правила їх врахування при призначенні покарання.

Далі доцільно розглянути спеціальні правила призначення покарання, закріплені у статтях 68–69¹ КК України, з'ясувати особливості призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення і за наявності обставин, що пом'якшують покарання. Докладно бажано вивчити підстави й порядок (способи) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України).

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

224. За вчинення замаху на вбивство судді у зв'язку його діяльності, пов'язаною із здійсненням правосуддя, К. було засуджено за ст. 379 КК до довічного позбавлення волі. У апеляційній скарзі К. просив обвинувальний вирок скасувати, посилаючись на порушення судом вимог ч. 4 ст. 68 КК України при призначенні покарання.

Ознайомившись з диспозицією ст. 379 КК України, вирішіть, до яких видів кримінальних правопорушень за конструкцією об'єктивної сторони належить діяння, в ній передбачене. Вивчивши положення ч. 4 ст. 68 КК України, дайте аргументований висновок, чи підлягає скарга задоволенню? Який порядок (правила) призначення покарання за замах на кримінальне правопорушення? Чи може суд при замаху на кримінальне правопорушення, в санкції статті за який передбачено позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі, одночасно застосувати і ч. 3, і ч. 4 ст. 68 КК України?

225. За вчинення замаху на вбивство працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків Д. було засуджено за ст. 348 КК України до довічного позбавлення волі. У апеляційній скарзі Д. просив обвинувальний вирок скасувати, посилаючись на порушення судом вимог ч. 4 ст. 68 КК України при призначенні покарання.

Ознайомившись із диспозицією ст. 348 КК України, вирішіть, до яких видів кримінальних правопорушень за конструкцією об'єктивної сторони належить діяння, в ній передбачене. Вивчивши положення ч. 4 ст. 68 КК України, дайте аргументований висновок, чи підлягає скарга задоволенню? Який порядок (правила) призначення покарання за замах

на кримінальне правопорушення? Чи може суд при замаху на кримінальне правопорушення, в санкції статті за який передбачено позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі, одночасно застосувати і ч. 3, і ч. 4 ст. 68 КК України?

226. До покарання у виді позбавлення волі А. було засуджено за ч. 2 ст. 15 і п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України на строк 12 років. У апеляційній скарзі А. просив вирок скасувати у зв'язку з недотриманням судом приписів ч. 3 ст. 68 КК України, відповідно до яких максимальний строк позбавлення волі за замах на кримінальне правопорушення не може перевищувати двох третин найбільш суворого виду покарання, тобто 10 років позбавлення волі.

На підставі аналізу відповідної правової позиції Верховного Суду та положень частин 3 і 4 ст. 68 КК України дайте аргументований висновок, чи підлягає скарга задоволенню? Який порядок(правила) призначення покарання за замах на кримінальне правопорушення? Чи може суд при замаху на кримінальне правопорушення, в санкції статті за який передбачено позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі, одночасно застосувати і ч. 3, і ч. 4 ст. 68 КК України?

227. За вчинення готування до контрабанди наркотичних засобів у великих розмірах П. було засуджено за ч. 1 ст. 14 та ч. 2 ст. 305 КК України.

Проаналізуйте санкцію ч. 2 ст. 305 КК України, положення ч. 2 ст. 68 КК України та правову позицію Верховного Суду з питань застосування ст. 68 КК України і визначте, яке мінімальне й максимальне покарання суд може призначити П. за вчинене кримінальне правопорушення. Який порядок (правила) призначення покарання за замах на кримінальне правопорушення? Чи має суд право за готування чи замах на кримінальне правопорушення призначити покарання нижче від мінімальної межі санкції? Чи поширюються положення частин 2 і 3 ст. 68 КК на додаткові покарання?

228. За готування до грабежу С. було засуджено за ч. 1 ст. 14 та ч. 2 ст. 186 КК України.

Проаналізуйте санкцію ч. 2 ст. 186 КК України, положення ч. 2 ст. 68 КК України і правову позицію Верховного Суду з питань застосування ст. 68 КК України, визначте, яке мінімальне та максимальне покарання суд може призначити С. за вчинене кримінальне правопорушення. Який порядок (правила) призначення покарання за замах на кримінальне правопорушення? Чи має суд право за готування чи замах на кримінальне правопорушення призначити покарання нижче від мінімальної межі санкції? Чи поширюються положення частин 2 і 3 ст. 68

КК України на додаткові покарання?

229. За ст. 220² КК України К. було засуджено до обмеження волі на 4 роки з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях, пов'язані з виконанням фінансово-господарських функцій на десять років.

Проаналізуйте положення ст. 55, ч. 1 ст. 65 КК України, а також правову позицію Верховного Суду з питань призначення покарання і визначте, чи вірно рішення суду? Як слід вирішувати питання, якщо санкція статті Особливої частини КК України суперечить приписам норм Загальної частини КК України про систему, види покарань і правила (підстави і порядок) їх призначення? Яке значення мають загальні засади (ст. 65 КК України) призначення покарання?

230. За ч. 4 ст. 220¹ КК України Т. було засуджено до позбавлення волі на 4 роки з обмеженням права обіймати посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях, пов'язані з виконанням фінансово-господарських функцій на десять років.

Проаналізуйте положення ст. 55, ч. 1 ст. 65 КК України, а також правову позицію Верховного Суду з питань призначення покарання і визначте, чи вірно рішення суду? Як слід вирішувати питання, якщо санкція статті Особливої частини КК України суперечить приписам норм Загальної частини КК України про систему, види покарань і правила (підстави і порядок) їх призначення? Яке значення мають загальні засади (ст. 65 КК України) призначення покарання?

231. У. який вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 309 КК України, повністю визнав свою вину, щиро покався, активно сприяв розкриттю кримінального правопорушення. Обставин, які обтяжують покарання, судом встановлено не було. Вчиненням кримінального правопорушення він нікому збитків не завдав та шкоди не заподіяв. Адвокат наполягав на застосуванні ст. 69¹ КК України при призначенні покарання. Втім суд відхилив клопотання у зв'язку з відсутністю одного з елементів підстави для застосування ст. 69¹ КК України у виді добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди та призначив покарання у виді 3 років позбавлення волі.

Проаналізуйте положення ст. 69¹ КК України і, спираючись на правову позицію Верховного Суду з питань застосування цієї норми, дайте аргументований висновок, чи вірно рішення суду? Визначте передумову, підставу та порядок призначення покарання за ст. 69¹ КК України.

232. До 240 годин громадських робіт із позбавленням права займа-

тися лікарською діяльністю В. було засуджено за ч. 1 ст. 139 КК України.

Дайте аргументований висновок чи вірне рішення суду? Яке значення мають загальні засади призначення покарання (ст. 65 КК України)? Який порядок призначення додаткових покарань за кумулятивними санкціями статей Особливої частини КК України відповідно до правової позиції Верховного Суду?

233. За ч. 3 ст. 258 КК України Г. було засуджено на 20 років позбавлення волі з конфіскацією майна та штрафом у розмірі 10 000 нмдг.

Дайте аргументований висновок чи вірне рішення суду? Яке значення мають загальні засади призначення покарання (ст. 65 КК України)? Який порядок призначення додаткових покарань за кумулятивними санкціями статей Особливої частини КК України відповідно до правової позиції Верховного Суду?

234. За вчинення розбою за попередньою змовою з іншими особами Б. було засуджено за ч. 2 ст. 187 КК України із застосуванням ст. 69¹ до 6-ти років позбавлення волі. Суд у вирокі аргументував своє рішення тим, що Б. повністю визнав свою вину у вчиненому кримінальному правопорушенні, відшкодував потерпілим заподіяну шкоду, щиро покався та активно сприяв розкриттю кримінального правопорушення. Обставинами, що обтяжують покарання, суд визнав вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК).

Проаналізуйте умови завдання, санкцію ч. 2 ст. 187 КК України, положення ст. 69¹ КК України, вирішіть, чи правильно суд призначив покарання? Які передумова, підстава та порядок призначення покарання відповідно до ст. 69¹ КК України? Чи поширюються приписи ст. 69¹ КК України на додаткове покарання?

235. За ч. 2 ст. 286 КК України В. було засуджено на 8 років позбавлення волі. При призначенні покарання суд пом'якшуючими обставинами визнав вчинення кримінального правопорушення вперше, а обтяжуючими обставинами – наявність тяжких наслідків у виді смерті потерпілого (п. 5 ч. 1 ст. 67 КК України). Хоча під час вчинення кримінального правопорушення В. знаходився у стані алкогольного сп'яніння, суд на підставі ч. 4 ст. 67 КК України не визнав цю обставину такою, що обтяжує покарання, бо, на його думку, вона є ознакою об'єктивної сторони ч. 2 ст. 286 КК України.

На підставі аналізу відповідної правової позиції Верховного Суду і положень ст. 67 КК України дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок врахування пом'якшуючих та обтяжуючих обставин при призначенні покарання? На які дві групи

можна поділити обставини, що обтяжують покарання?

236. До штрафу у розмірі 6 800 грн Т. було засуджено за ч. 1 ст. 203² КК України із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України.

На підставі аналізу положень ч. 1 ст. 69 КК України дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які підстави й порядок призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом? Які особливості застосування ст. 69 КК України у випадках, якщо в санкції статті Особливої частини КК України передбачене основне покарання у виді штрафу у відповідному розмірі?

237. Суд, встановивши наявність декількох пом'якшуючих обставин, що істотно знижують тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, й особу винного, засудив М. за ч. 5 ст. 27 та ч. 3 ст. 212 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до штрафу у розмірі 1000 нмдг без конфіскації майна.

На підставі аналізу положень ст. 69 КК України дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які підстави і порядок призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом? Які особливості застосування ст. 69 КК України стосовно додаткових видів покарань?

238. Суд, встановивши наявність декількох пом'якшуючих обставин, що істотно знижують тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, й особу винного, засудив Л. за ч. 1 ст. 296 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до двох роки виправних робіт.

На підставі аналізу положень ст. 69 КК України дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які підстави і порядок призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом? Які особливості застосування ст. 69 КК України стосовно основних видів покарань?

239. Суд затвердив угоду про примирення між потерпілим й обвинуваченим і призначив узгоджене сторонами покарання із застосуванням ст. 69 КК України у виді штрафу в розмірі 20 нмдг.

На підставі аналізу положень ст. 69 КК України дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які підстави і порядок призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом? Які особливості застосування ст. 69 КК України стосовно основних видів покарань?

17.2. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень і сукупністю вироків

Методичні рекомендації. При розгляді теми, зверніть увагу на особливий порядок призначення покарання за сукупністю криміна-

льних правопорушень і сукупністю вироків.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

240. За ч. 1 ст. 185 КК України Б. було засуджено на 3 роки обмеження волі, а за ч. 2 ст. 187 КК України – на 7 років позбавлення волі. За сукупністю кримінальних правопорушень суд призначив покарання у виді 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Проаналізуйте положення ст. 70 і 72 КК України, санкції статей, зазначених у завданні, і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок визначення остаточного основного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень? Як визначається остаточне основне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, якщо за окремі з них призначені основні покарання різних видів? Який порядок призначення додаткового покарання за сукупністю кримінальних правопорушень?

241. До виправних робіт на строк 6 місяців Д. було засуджено за ч.2 ст. 125 КК України, а за ст. 193 КК України – до виправних робіт на строк 8 місяців. За сукупністю кримінальних правопорушень суд призначив остаточне покарання у виді виправних робіт строком на 1 рік 2 місяці.

Проаналізуйте положення ст. 70 і 72 КК України, санкції статей, зазначених у завданні, і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які способи (принципи) визначення остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень? В яких межах здійснюється складання покарань за сукупністю кримінальних правопорушень?

242. За ч. 1 ст. 122 КК України Д. було засуджено до 2 років виправних робіт, а за ст. 126¹ КК України – до 2 років і 6 місяців обмеження волі. За сукупністю кримінальних правопорушень суд призначив остаточне покарання шляхом повного складання у виді обмеження волі строком на 4 роки 6 місяців.

Проаналізуйте положення ст. 70 і 72 КК України, санкції статей, зазначених у завданні, і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які способи (принципи) визначення остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень? В яких межах здійснюється складання покарань за сукупністю кримінальних правопорушень?

243. За ч. 1 ст. 296 КК України Г. було засуджено до п'яти років обмеження волі, а за ч. 2 ст. 309 КК України – до одного року позбавлення волі. Призначаючи покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, суд вирішив застосувати спосіб (принцип) поглинення покарань. На підставі ч. 1 ст. 72 КК України суд встановив, що 5

рокам обмеження волі відповідає 2 роки і 6 місяців позбавлення волі. Виходячи з цього, зроблено висновок, що п'ять років обмеження волі є більш суворим покаранням, ніж один рік позбавлення волі, тому остаточне покарання було визначено у розмірі п'яти років обмеження волі.

Проаналізуйте положення ст. 70 і 72 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? У чому полягає спосіб (принцип) поглинення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень? За яких умов поглинення покарання не може бути застосоване і коли суд вимушений його застосувати?

244. К. було засуджено за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України до довічного позбавлення волі, а за ч. 1 ст. 358 КК України – до штрафу у розмірі 1000 нмдг. Керуючись положеннями ч. 3 ст. 72 КК України, суд за сукупністю злочинів призначив довічне позбавлення волі зі штрафом у розмірі 1000 нмдг і з конфіскацією майна.

Проаналізуйте положення ст. 70 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок застосування способу (принципу) поглинення при обранні остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень? За яких умов суд змушений удатися до поглинення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень і коли він не має права удатися до поглинення покарання?

245. За ч. 3 ст. 187 КК України П. було засуджено до 10 років позбавлення волі. Через три роки з моменту початку відбуття покарання стало відомо, що ще до моменту засудження за розбій П. вчинив крадіжку, за яку за ч. 1 ст. 185 КК України його було засуджено на п'ять років обмеження волі. Ураховуючи це, суд вирішив застосувати положення ст. 71 КК України і за сукупністю вироків визначив остаточне покарання у розмірі 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Проаналізуйте положення статей 70 і 71 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок обрання остаточної міри покарання, якщо після постановлення вироку стає відомо, що засуджений винен ще в іншому кримінальному правопорушенні, вчиненому ним до постановлення цього вироку? За яких умов можуть бути одночасно застосовані приписи статей 70 і 71 КК України?

246. За ч. 3 ст. 185 КК України Ф. було засуджено до шести років позбавлення волі. Через два роки з моменту початку відбуття цього покарання стало відомо, що ще до вчинення крадіжки Ф. вчинив грабїж, за який суд засудив його за ч. 2 ст. 186 КК України до шести років позбавлення волі. Виходячи з цього, суд вирішив застосувати ст.

71 КК України і за сукупністю вироків визначив остаточну міру покарання у виді 10 років позбавлення волі.

Проаналізуйте положення статей 70 і 71 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок обрання остаточної міри покарання, якщо після постановлення вироку стає відомо, що засуджений винен ще в іншому кримінальному правопорушенні, вчиненому ним до постановлення цього вироку? Чим відрізняються правила (порядок) призначення покарання за ст. 70 від правил призначення покарання за ст. 71 КК України?

247. Засуджений за хуліганство за ч. 1 ст. 296 КК України до п'яти років обмеження волі М. після відбуття трьох років заподіяв у кримінально-виконавчій установі тяжкі тілесні ушкодження іншому засудженому з використанням незаконно виготовленого ним фінського ножа. У ході розслідування встановлено, що ще до засудження за хуліганство М. вчинив погрозу вбивством і крадіжку. Суд засудив М.: а) за ч. за ч. 1 ст. 129 КК України до шести місяців арешту; б) за ч. 1 ст. 185 КК України – до штрафу у розмірі 100 нмдг; в) за ч. 1 ст. 121 КК України – до 8 років позбавлення волі; г) за виготовлення фінського ножа за ч. 2 ст. 263 КК України – до п'яти років обмеження волі.

Проаналізуйте положення статей 70 і 71 КК України, санкції зазначених у завданні статей і детально опишіть порядок (етапи і правила) визначення остаточного покарання в цьому випадку, вказуючи на ті норми (статті і частини статей) КК України, на підставі яких має бути призначене покарання. Визначте, у яких межах може бути призначене остаточне покарання в даному випадку?

248. Засуджений за ч. 3 ст. 187 КК України до 8 років позбавлення волі З., відбувши 3 роки позбавлення волі, вчинив у виправній установі вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України), за яке йому було призначено 15 років позбавлення волі. Застосовуючи ст. 71 КК України, суд за сукупністю вироків остаточно визначив 15 років позбавлення з конфіскацією майна, поглинувши невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

Проаналізуйте положення ст. 71 КК України і санкції статей, зазначених у завданні, і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок (правила) призначення покарання за сукупністю вироків? В яких межах може призначатися позбавлення волі за сукупністю вироків? У яких випадках призначення покарання за сукупністю вироків суд може вийти за межі 15-річного строку позбавлення волі і чи є вихід за ці межі правом або обов'язком суду?

249. За ч. 3 ст. 185 КК України Л. було засуджено до 3 років

позбавлення волі, а за ч. 1 ст. 187 КК України теж до 3 років позбавлення волі. За сукупністю злочинів суд, застосовуючи принцип поглинення (ч. 1 ст. 70 КК України), визначив остаточне покарання у виді 3 років позбавлення волі

Проаналізуйте ст. 70 КК України, санкції статей, зазначених у завданні, і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які способи (принципи) визначення остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень передбачені у ст. 70 КК України? В яких випадках суд вимушений обрати спосіб (принцип) поглинення, а у яких не може до нього удатися при визначенні остаточної міри покарання за сукупністю злочинів?

250. За ч. 3 ст. 212 КК України Ч. було засуджено до штрафу у розмірі 15 000 нмдг із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими функціями строком на 2 роки та з конфіскацією майна, а за ч. 2 ст. 204 КК України – на 3 роки позбавлення волі.

Проаналізуйте положення ст. 70 КК України, санкції зазначених у завданні статей і визначте яке остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень може обрати суд у випадку застосування способу (принципу) поглинення? Яке остаточне покарання може обрати суд, якщо застосує принцип складання покарань за сукупністю кримінальних правопорушень? Чим повинен керуватися суд, обираючи той чи інший спосіб (принцип) визначення остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень?

251. За ч. 2 ст. 185 КК України Ш. було засуджено до двох років обмеження волі, а за ч. 1 ст. 201 КК України – до чотирьох років позбавлення волі. Остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 70 КК України) суд визначив у 6 років позбавлення волі. Через один рік із моменту початку відбуття цього покарання стало відомо, що ще до моменту засудження за крадіжку і контрабанду Ш. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 289 КК України, за яке суд призначив йому 5 років позбавлення волі. Остаточне покарання суд визначив керуючись ст. 71 КК України, а саме до нового покарання (5 років позбавлення волі) приєднав невідбуту частину за попереднім вироком (5 років позбавлення волі) та визначив остаточне покарання за сукупністю вироків у розмірі 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Проаналізуйте положення статей 7–72 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок обрання остаточної міри покарання, якщо після постановлення вироку стає відомо, що засуджений винен ще в іншому кримінальному правопорушенні, вчиненому ним до постановлення цього вироку? У яких випадках використовуються

правила, передбачені у ч. 1 ст. 72 КК України?

252. За ч. 3 ст. 185 КК України Х. було засуджено до 6 років позбавлення волі. Через 3 роки з моменту початку відбування покарання В. умисно заподіяв легкі тілесні ушкодження іншому засудженому, за що його було засуджено за ч.1 ст. 125 КК України на 180 годин громадських робіт. За сукупністю вироків суд застосував спосіб поглинення призначених покарань та визначив остаточне покарання у виді 6 років позбавлення.

Проаналізуйте статті 71 і 72 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Який порядок обрання остаточної міри покарання за сукупністю вироків? У яких випадках суд може обрати спосіб поглинення покарань за сукупністю вироків?

253. За вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 201 КК України, А. було засуджено до семи років позбавлення волі з конфіскацією майна, а за ч. 1 ст. 364 КК України – до трьох років позбавлення волі зі штрафом у розмірі 300 нмдг. За сукупністю цих злочинів було остаточного призначено 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Таким чином, визначаючи остаточне основне покарання суд удався до повного їх складання, а стосовно додаткового – до поглинення штрафу конфіскацією майна.

Проаналізуйте положення статей 70 і 72 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Дайте аргументовану відповідь, чи має суд право за сукупністю кримінальних правопорушень застосувати стосовно основних покарань один принцип (спосіб) їх остаточного визначення за сукупністю, а стосовно додаткових – інший?

254. За ч. 2 ст. 15 і ч. 1 ст. 194 КК України Ж. був засуджений до трьох років позбавлення волі, а за ч. 1 ст. 296 КК – до трьох років обмеження волі. За сукупністю цих злочинів шляхом повного складання суд призначив 6 років позбавлення волі і, пославшись на ч. 3 ст. 68 КК України з огляду на те, що один зі злочинів був незакінченим (замах на знищення майна), остаточного визначив за ст. 70 КК України чотири роки позбавлення волі.

Проаналізуйте положення статей 68, 70 та 72 КК України, санкції зазначених у завданні статей і дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Проаналізуйте положення статей 68, 69 та 69¹ КК України, дайте аргументовану відповідь, у який момент застосовуються положення цих норм, якщо особа притягується до відповідальності за сукупність кримінальних правопорушень?

Список додаткової літератури

Антипов В. В., Антипов В. І. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання. Київ : Атіка, 2004. 208 с.

Бажанов М. І. Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1977. 50 с.

Бажанов М. І. Назначение наказания по советскому уголовному праву. Киев : Вища шк., 1980. 216 с.

Бурдін В. М., Мартинишин Г. Р. Призначення покарання за сукупністю вироків (кримінально-правове дослідження). Львів : Ліга-Прес, 2014. 216 с.

Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання / за заг. ред. В. І. Тютюгіна. Харків : Фінн, 2008. 336 с.

Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні. Одеса : Юрид. л-ра, 2013. 272 с.

Нікіфорова, Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України. Харків : Харків юрид., 2009. 208 с.

Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. 240 с.

Тютюгін В. І. Призначення покарання при вчиненні кількох злочинів та за кількома вироками : конспект лекцій. Харків : УЮА, 1992. 22 с.

Тютюгін В. І. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом : конспект лекції. Харків : УЮА, 1993. 18 с.

Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

Тема 18. Звільнення від покарання та його відбування

Методичні рекомендації. Працюючи над даною темою, слід навчитися відмежовувати: звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування; звільнення від подальшого відбування покарання; підстави їх застосування і кримінально-правові наслідки. Потрібно засвоїти, що на відміну від звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання застосовується до вже засуджених осіб. Звільнення від покарання здійснюється тільки судом (крім звільнення від покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування). Кримінальний кодекс України передбачає різні види звільнення від покарання. Ко-

жному з них притаманні власні передумови, підстави, характер, порядок і кримінально-правові наслідки їх застосування. З огляду на це варто детально дослідити кожну з цих ознак при вивченні конкретного виду звільнення від покарання. Передумовою визнаються передбачені законом обставини, наявність яких дає суду право лише поставити питання про можливість звільнення особи від покарання. Підстава – це ті юридичні факти (об'єктивні або суб'єктивні чинники), з наявністю яких закон пов'язує право або обов'язок звільнити особу від покарання. Порядок відображає правову процедури звільнення від покарання. Характер кожного окремого виду звільнення від покарання визначається залежно від того чи є воно обов'язковим або факультативним, умовним або безумовним, повним або частковим. Кожен вид звільнення від покарання тягне за собою певні кримінально-правові наслідки, які можуть бути як сприятливими, так і несприятливими для засудженого.

Розглядаючи питання про звільнення від покарання, необхідно ознайомитися зі змістом Закону України № 160-VIII від 05.02.2015 р. «Про пробацію»; Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 р., Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015 «Положення про здійснення помилування, розділом IX Порядку здійснення нагляду і проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, затв. наказом Мінюст України № 272/5 від 29.01.2019 р. При вирішенні завдань обов'язкове потрібно використовувати положення постанов Пленуму Верховного Суду України: «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 р. № 7; «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від 26.04.2002 р. № 2, а також відповідні правові позиції або висновки Верховного Суду.

Практичне заняття (2 год.)

18.1. Звільнення від призначення покарання

З а в д а н н я

255. За ч. 1 ст. 213 КК України Т. було засуджено до штрафу в розмірі 1 500 *нмдг* із розстрочкою виплати суми штрафу строком на 12 місяців. Після завершення строку розстрочки Т. штраф не сплатив і звернувся до суду з клопотанням про звільнення його від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України з огляду на його бездоганну поведінку, сумлінне ставлення до праці й неможливість сплатити всієї суми призначеного штрафу.

Використовуючи положення ч. 4 ст. 74 КК України, правові по-

зиції і висновки Верховного Суду, дайте аргументований висновок у справі, чи підлягає клопотання задоволенню? Що виступає передумовою та підставою застосування даного виду звільнення?

256. За використання підробленого документа Л. була засуджена за ч. 4 ст. 358 КК України до штрафу у розмірі 50 нмдг. В апеляційній скарзі захисник наполягав на тому, що оскільки Л. щиро покалася та має неповнолітню дитину, суд зобов'язаний був звільнити її від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України.

Використовуючи положення ч. 4 ст. 74 КК України, дайте аргументований висновок у справі, чи підлягає скарга задоволенню? Визначте, що виступає передумовою та підставою звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності. Який характер даного виду звільнення?

257. Ш., який був засуджений за ч. 1 ст. 185 КК України до двох років позбавлення волі, звернувся до суду із заявою про звільнення його від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України, бо він відбув половину строку призначеного покарання, позитивно себе зарекомендував і став на шлях виправлення.

Використовуючи положення ч. 4 ст. 74 КК України, дайте аргументований висновок, чи підлягає клопотання задоволенню? Які передумови, підстава та порядок застосування звільнення від покарання, передбаченого у ч. 4 ст. 74 КК України?

258. П., вчинив кримінальне правопорушення, передбачений ч. 1 ст. 185 КК України. Суд, врахувавши, що П. вперше притягується до кримінальної відповідальності, має позитивну характеристику за місцем навчання і прагне здобути професійну освіту, на підставі ч. 4 ст. 74 КК України звільнив його від покарання.

Використовуючи положення ч. 4 ст. 74 КК України, дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які передумови, підстава та порядок застосування звільнення від покарання, передбаченого у ч. 4 ст. 74 КК України?

259. Злочин, передбачений ч. 2 ст. 191 КК України, вчинив К. Враховуючи те, що К вперше притягується до кримінальної відповідальності, щиро розкався, має позитивну характеристику і бездоганну поведінку, сумлінно ставиться до праці, суд застосував ч. 4 ст. 74 КК України.

Використовуючи положення ч. 4 ст. 74 КК України, дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які передумови, підстава та порядок застосування звільнення від покарання, передбаченого у ч. 4 ст. 74 КК України?

260. За ч. 1 ст. 185 КК України В. було засуджено до штрафу у розмірі 70 нмдг. Засуджений, із моменту набуття вироком законної сили і до закінчення строку давності його виконання, штраф добровільно не сплатив. У цей період питання щодо притягнення В. до кримінальної відповідальності за ст. 389 КК України не порушувалося. Після спливу двох років із моменту набуття вироком законної сили В. звернувся до суду про звільнення його від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання покарання.

Використовуючи положення ст. 80 КК України, правові позиції й висновки Верховного Суду, дайте аргументований висновок, яке рішення має прийняти суд? У чому полягає ухилення від виконання вироку й які його кримінально-правові наслідки? Враховуючи положення ст. 80 КК України, обчисліть строк давності в цьому випадку

261. К. було засуджено на 2 роки виправних робіт. Після закінчення одного року від дня вступу вироку в закону сили, який ще не було звернено до виконання, К. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 125 КК України.

Використовуючи положення ст. 80 КК України, обчисліть строк давності в цьому випадку. Як вирішувалося б питання щодо строку давності, якби після закінчення шести місяців від дня вступу вироку в силу К. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 186 КК України? Чим відрізняється припинення від переривання перебігу строків давності виконання обвинувального вироку?

262. У 2013р. Засуджений Б. звернувся до суду про застосування до нього строків давності відповідно до ч.5 ст.80 КК. У своїй заяві Б. зазначив, що у 1998 р. він був засуджений до смертної кари. Ухвалою суду 2000 р. смертну кару йому було замінено на довічне позбавлення волі. Із моменту засудження до смертної кари минуло 15 років, а вона так і не була виконана, тому Б. вважає, що є підстави для його звільнення від відбування довічного позбавлення волі відповідно до ч. 5 ст. 80 КК України.

Чи підлягає заява задоволенню? Що слід розуміти під давністю виконання обвинувального вироку? З якого моменту починають спливати строки давності виконання обвинувального вироку?

263. У 2005 р. К. за ч. 2 ст. 307 КК України був засуджений на шість років позбавлення волі з конфіскацією майна. У 2017 р. захисник К. звернувся до суду з заявою про звільнення К. від відбування конфіскації майна та скасування арешту на майно, у зв'язку із закінченням строків давності виконання вироку, оскільки з моменту набуття вироком сили в частині конфіскації майна він так і не був виконаний, бо відповідно до повідомлень кримінально-виконавчої служби вона не отримувала виконавчого документу по цій справі.

Чи підлягає заява задоволенню? Як обчислюється строки давності виконання обвинувального вироку щодо додаткових покарань? Чи змінилось би рішення суду, якщо б така заява була подана у 2011 р.?

18.2. Звільнення від реального відбування призначеного судом покарання

З а в д а н н я

264. Обвинувальним вироком К. було засуджено за ст. 118 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 1 рік 6 місяців. Враховуючи категорію тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу підсудного, який вперше притягується до кримінальної відповідальності, позитивно характеризується і має на утриманні малолітню дитину, суд на підставі ст. 75 КК України звільнив К. від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком 1 рік і 6 місяців і зі сплатою штрафу у розмірі 150 нмдг.

На рішення суду прокурор подав апеляцію на неправильне застосування ст. 75 КК України, бо рішення суду невідповідає тяжкості вчиненому кримінального правопорушення, а саме суспільно небезпечним наслідкам, що настали, і завданим матері стражданням внаслідок смерті сина.

Використовуючи положення ст. 75, 76, 77 КК України, правові позиції Верховного Суду, дайте аргументований висновок у справі, чи підлягає апеляційна скарга задоволенню?

265. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, В. спричинив дорожньо-транспортну пригоду, внаслідок якої одна потерпіла померла, а іншій були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження. Враховуючи те, що В. вперше притягується до кримінальної відповідальності і є депутатом сільської ради, суд засудив В. за ч. 2 ст. 286 КК України до п'яти років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспо-

ртим засобом строком на три роки. На підставі ст. 75 та ч. 3 ст. 76 КК України звільнив В. від відбування основного й додаткового покарання з випробуванням з іспитовим строком п'ять років із покладенням обов'язку попросити публічно пробачення у потерпілих.

Використовуючи положення статей 75, 76 КК України, правові позиції Верховного Суду дайте аргументований висновок у справі, чи є рішення суду вірним?

266. Обвинувальним вироком П. було засуджено за ч. 3 ст. 185 КК України до трьох років позбавлення волі, а на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки. Згідно з ч. 2 ст. 78 КК України суд скасував звільнення від відбування покарання з випробуванням і направив П. у місяць позбавлення волі у зв'язку з тим, що П. через рік після звільнення змінив місце проживання і не повідомив про це уповноважений орган із питань пробачії.

Використовуючи положення статей 75, 76, 78 КК України, правові позиції та висновки Верховного Суду дайте аргументований висновок у справі, чи є рішення суду вірним? Як вирішувалося б питання, якщо б через 1 рік після звільнення П. вчинив нове кримінальне правопорушення?

267. За ч. 2 ст. 185 КК України С. було засуджено на два роки позбавлення волі за те, що, маючи дві непогашені судимості за корисливій кримінальні правопорушення, С. знов вчинив крадіжку. Враховуючи тяжкість вчиненого, активне сприяння слідству, а також те, що С. на обліку в лікарів нарколога і психіатра не перебуває, має постійне місце проживання, у нього відсутні зв'язки з антигромадськими елементами, одружений, суд на підставі ст. 75 КК України звільнив С. від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком три роки із заборонаю виїзду за межі України.

Використовуючи положення ст. 75, 76 КК України, правові позиції та висновки Верховного Суду, дайте аргументований висновок у справі, вкажіть, чи є рішення суду вірним?

268. Д. було засуджено за ч. 3 ст. 189 КК України на п'ять років позбавлення волі з конфіскацією всього майна. Враховуючи то, що ним кримінальне правопорушення вчинене вперше, а також його щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, компенсацію винним заподіяної шкоди, наявність у Д. постійного місця роботи і відсутність обтяжуючих обставин, суд на підставі ст. 75 КК України звільнив Д. від відбування

позбавлення волі з випробуванням з іспитовим строком 5 років.

Використовуючи положення статей 75, 76, 77 КК України, правові позиції та висновки Верховного Суду дайте аргументований висновок у справі, чи є рішення суду вірним? Який порядок застосування даного виду звільнення?

269. Протягом двох років П. систематично здійснювала розтрату і привласнення ввіреного майна, за що суд засудив її за ч.1 ст. 191 КК на 2 роки позбавлення волі, за ч. 3 ст. 191 КК України на 4 роки позбавлення волі і за сукупністю кримінальних правопорушень відповідно до ст. 70 КК України призначив 5 років позбавлення волі.

Захисник подав апеляційну скаргу, у якій вирок просив скасувати, бо на момент судового розгляду справи у суді П. була вагітна, про що було відомо суду, а тому відповідно до ст. 79 КК України суд зобов'язаний був звільнити її від відбування покарання.

Прокурор заперечував проти задоволення цієї скарги, бо П. вчинила понад 100 кримінально-протиправних епізодів і на момент ухвалення вироку не компенсувала у повному обсязі заподіянні збитки.

Дослідивши ст. 79 КК України і врахувавши правові висновки Верховного Суду, аргументуйте свій висновок, яке рішення має прийняти апеляційний суд? Що виступає передумовою та підставою застосування звільнення за ст. 79 КК України? Чи є даний вид звільнення правом чи обов'язком суду?

270. За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 310 КК України, В. було засуджено на 3 роки позбавлення волі. Враховуючи те, що засуджена вперше вчинила кримінальне правопорушення, досягла пенсійного віку, є вдовою, суд на підставі ст. 75 КК України звільнив її від відбування покарання з випробуванням строком на 2 роки і штрафом у розмірі 30 нмдг.

Використовуючи положення статей 75, 76, 77 КК України, дайте аргументований висновок у справі, чи є рішення суду вірним? Який порядок застосування даного виду звільнення?

18.3. Звільнення від подальшого відбування покарання

З а в д а н н я

271. За ч.2 ст.309 КК України В. була засуджена на 4 роки поз-

бавлення волі. Через 2 роки після початку відбування покарання вона народила дитину та була звільнена від відбування покарання на підставі ст.83 КК України. Під час звільнення В. забезпечувала належні умови для виховання дитини, піклувалася про неї, нових правопорушень не вчиняла.

Дослідивши положення ст. 83 КК України, дайте аргументований висновок по справі, яке рішення може прийняти суд щодо В. після досягнення дитиною трирічного віку? Яке рішення мав би ухвалити суд, якщо дитина померла би через рік внаслідок генетичного захворювання? Яке рішення мав би ухвалити суд, якщо через рік після народження В. передала дитину у дитячий будинок?

272. За ч. 3 ст. 185 КК України Д. була засуджена до чотирьох років позбавлення волі. Враховуючи те, що на момент ухвалення вироку Д. мала дитину, яка не досягла трирічного віку, суд звільнив її від покарання на підставі ст. 83 КК України.

Проаналізувавши положення ст. 83 КК України, дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Що виступає передумовою та підставою застосування даного виду звільнення від покарання? Чи є це обов'язковим або факультативним видом звільнення від покарання?

273. За ч. 2 ст. 286 КК України С. був засуджений на чотири роки позбавлення волі. Через три роки після початку відбування покарання він захворів на тяжку хворобу, що перешкоджала подальшому відбуванню покарання. У зв'язку з цим суд звільнив С. від подальшого відбування покарання на підставі ч. 2 ст. 84 КК України. Через рік С. одужав.

Дослідивши положення ст. 84 КК України, дайте аргументований висновок по справі, яке рішення має прийняти суд щодо С. після його одужання? Яке рішення мав би прийняти суд, якщо С. одужав через 3 роки?

274. За ч.2 ст.286 КК України А. був засуджений на 8 років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортним засобом на 3 роки. Через 4 роки після початку відбування покарання у кримінально-виконавчій установі він довів своє виправлення, тобто готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Дослідивши положення ст. 81 КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи підлягає А. умовно-достроковому звільненню? Який порядок умовно-достроково звільнення від відбування додаткового покарання? Чи змінилося б рішення суду, якщо А. засуджений за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України?

275. Засуджений за ч. 3 ст. 321¹ КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна К. через 5 років після початку відбування покарання звернувся із заявою щодо умовно-дострокового його звільнення від відбування покарання у зв'язку з тим, що він довів своє виправлення.

Чи може бути задоволене прохання К.? Які підстави і порядок передбачає кримінальний закон для умовно-дострокового звільнення від покарання? Чи можливо в даному випадку умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання?

276. За ч. 2 ст. 286 КК України Б. був засуджений на 5 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 263 КК України – на 3 роки позбавлення волі; за ч. 4 ст. 187 КК України – на 8 років позбавлення волі. За сукупністю кримінальних правопорушень(ст. 70 КК України) суд призначив 15 років позбавлення волі.

Визначте, за наявності яких умов засуджений може підлягати умовно-достроковому звільненню від відбування покарання? Як обчислюється мінімальний строк відбутого покарання, після якого особа може претендувати на умовно-дострокове звільнення, якщо вона була засуджена за сукупністю кримінальних правопорушень?

277. За ч. 2 ст. 286 КК України Б. був засуджений на 5 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 263 КК України – на 3 роки позбавлення волі; за ч. 4 ст. 187 КК України – на 8 років позбавлення волі. За сукупністю кримінальних правопорушень(ст. 70 КК України) суд призначив 15 років позбавлення волі.

Визначте, за наявності яких умов засуджений може підлягати умовно-достроковому звільненню від відбування покарання? Як обчислюється мінімальний строк відбутого покарання, після якого особа може претендувати на умовно-дострокове звільнення, якщо вона була засуджена за сукупністю кримінальних правопорушень?

278. За ч. 1 ст. 369 КК України Б. був засуджений на 3 роки позбавлення волі; за ч. 1 ст. 286 КК України – на 2 роки обмеження волі. За сукупністю кримінальних правопорушень(ст. 70 КК України) суд призначив 4 роки позбавлення волі.

Визначте, за наявності яких умов засуджений може підлягати умовно-достроковому звільненню від відбування покарання? Як обчислюється мінімальний строк відбутого покарання, після якого особа може претендувати на умовно-дострокове звільнення, якщо вона була засуджена за сукупністю кримінальних правопорушень?

279. За ч. 2 ст. 286 КК України А. був засуджений на 6 років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортним засобом на 3 роки. Враховуючи те, що А. став на шлях виправлення, після відбуття ним 2 років позбавлення волі суд замінив невідбуту частину покарання виправними роботами на строк 3 роки, а позбавлення права керувати транспортним засобом на штраф у розмірі 100 нмдг.

Чи дотримані в цьому випадку правила заміни невідбутої частини покарання більш м'яким? Які вимоги закон висуває до більш м'якого покарання, на яке замінюється невідбута частина? Чи може бути замінена невідбута частина додаткового покарання більш м'яким?

280. За ч. 3 ст. 185 КК України А. був засуджений на 4 роки позбавлення волі. Враховуючи те, що А. став на шлях виправлення, після відбуття ним 2 років позбавлення волі суд замінив невідбуту частину покарання обмеженням волі строком на 3 роки. Через рік після заміни покарання А. вчинив нове кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 122 КК України. Призначивши йому за останнє кримінальне правопорушення 2 роки обмеження волі, суд приєднав до цього покарання невідбуту частину за попереднім вироком – 2 роки позбавлення волі і остаточно за сукупністю вироків призначив до відбуття 3 роки позбавлення волі.

Чи дотримані в цьому випадку правила заміни невідбутої частини покарання більш м'яким? Які вимоги закон висуває до більш м'якого покарання, на яке замінюється невідбута частина? Чи правильно визначені кримінально-правові наслідки вчинення нового кримінального правопорушення під час відбуття, більш м'якого покарання?

281. За ч. 2 ст. 191 КК України В. був засуджений до 3 років позбавлення волі. Через рік суд визнав В. таким, що став на шлях виправлення, та замінив йому невідбуту частину покарання на штраф в розмірі 200 нмдг.

Чи дотримані в цьому випадку правила заміни невідбутої частини покарання більш м'яким? Які вимоги закон висуває до більш м'якого покарання, на яке замінюється невідбута частина?

282. Обвинувальним вироком суду від 28.08.2014 р. К. був засуджений за ч. 2 ст. 185 КК України. Він звернувся до суду із заявою про звільнення його від відбування покарання на підставі Закону України «Про амністію у 2014 році» від 08.04.2014 року.

Дослідивши положення ч. 2 ст. 86 КК України, Закону України «Про застосування амністії в Україні» і Закону України «Про амністію у 2014 році», дайте аргументований висновок у справі, чи підлягає клопотання задоволенню?

283. За обвинувальним вироком К. у 2015 р. було засуджено за ч. 2 ст. 286 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки. У 2016 р. суд на підставі Закону України «Про амністію у 2016 р» К. було звільнено від відбування покарання у виді позбавлення волі.

У апеляційній скарзі захисник просив рішення суду скасувати у зв'язку з неправильним застосуванням закону, бо, на його думку, суд на підставі закону про амністію був зобов'язаний звільнити від подальшого відбування як основного, так і додаткового покарання.

Дослідивши положення ч. 2 ст. 86 КК України, Закону України «Про застосування амністії в Україні» і Закону України «Про амністію у 2016 році», правові висновки й позиції Верховного Суду, дайте аргументований висновок у справі, чи підлягає скарга задоволенню?

Список додаткової літератури

Богатирьова О. І., Журова І. І., Лісіцков О. В. Інститут звільнення від відбування покарання у законодавстві України: навч. посібник / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: ВД «Дакор», 2014. 214 с.

Горох О.П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / за наук. ред. А.А. Музики. Київ: ВД «Дакор», 2019. 676 с.

Маляренко В. Т., Музика А. А. Амністія та помилування в Україні: навч. посібник. Київ: Атіка, 2007. 700 с.

Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України / наук. ред. О.О. Дудоров. Луганськ: РВВ ЛУВДС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 728 с.

Скибицкий В.В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания. Київ : Наук. думка, 1987. 183 с.

Тютюгин В.И. Условно-досрочное освобождение от наказания: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1981. 68 с.

Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України. Харків: Харків юрид., 2009. 840 с.

Яковець І. С. Умовно-досрочкове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким. PRL, 2012. 212 с.

Яценко А.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

Аналіз судової практики. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>

Тема 19. Судимість

Методичні рекомендації. Дана тема передбачає вивчення таких питань: поняття судимості; її підстава й правові наслідки; визначення й обчислення строків погашення і зняття судимості; підстави переривання строків погашення судимості і кримінально-правові наслідки такого переривання.

Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України особа визнається такою, що має судимість із дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Отже, судимість поширюється на: 1) строк відбування покарання; 2) у випадках, передбачених законом, – на певний строк після відбуття покарання, тобто до погашення або зняття судимості.

Треба засвоїти, що у ч. 1 ст. 88 КК України закріплено два види припинення судимості: її погашення й зняття. Важливо провести відмежування між погашенням і зняттям судимості.

Практичне заняття (2 год.)

Завдання

284. Вагітна Е. вчинила кримінальне правопорушення, передбачений ст. 128 КК України і була визнана обвинувальним вироком винною, але без призначення покарання.

Чи буде Е. вважатися судимою за вчинення вказаного кримінального правопорушення (якщо так, то з якого моменту Е. буде визнано судимою)? Як у цьому випадку потрібно обчислювати строки погашення судимості (і чи потрібно)? Які положення КК України слід урахувати для вирішення цього питання?

285. За ч. 1 ст. 383 КК України Ч. було засуджено до позбавлення волі на строк два роки, за ч. 1 ст. 309 КК України – до обмеження волі на строк три роки, а за сукупністю вчинених кримінальних правопорушень – до позбавлення волі на строк два роки шість місяців.

Варіант. Ч. було засуджено за ч. 1 ст. 383 КК України до обмеження волі на строк три роки, за ч. 1 ст. 398 КК України – до позбавлення волі на строк два роки і за сукупністю вчинених кримінальних правопорушень – до позбавлення волі на строк два роки шість місяців.

Через який строк після відбуття покарання Ч. визнаватиметься таким, що не має судимості? Як співвідносяться погашення й зняття судимості? Який максимальний строк погашення судимості щодо Ч.?

286. За ч. 3 ст. 286 КК України К. був засуджений до позбавлення волі на строк вісім років із позбавленням права керувати транспортними засобами на строк три роки, за ч. 1 ст. 135 КК України – до позбавлення волі на строк два роки і за сукупністю вчинених кримінальних правопорушень – до позбавлення волі на строк десять років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк три роки.

Варіант 2. До позбавлення волі на строк вісім років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк три роки К. був засуджений за ч. 2 ст. 286 КК України.

Як обчислюються строки погашення судимості? Через який строк після відбуття основного покарання К. визнаватиметься таким, що не має судимості? Який мінімальний строк зняття судимості з К.? Який максимальний строк погашення судимості К.?

287. За ч. 3 ст. 286 КК Б. був засуджений до позбавлення волі на строк дев'ять років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк три роки. Через 4 роки 7 місяців після початку відбування основного покарання невідбута його частина на підставі ст. 82 КК була йому замінена обмеженням волі на строк чотири роки п'ять місяців.

Варіант 1. Через 3 роки 7 місяців після початку відбування обмеження волі Б. був умовно-достроково звільнений від відбування цього покарання на підставі ч. 5 ст. 82 КК.

Варіант 2. Через 4 роки 7 місяців після початку відбування основного покарання невідбута його частина була замінена Б. виправними роботами на строк два роки.

Який строк має пройти після заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, щоб він визнавався таким, що не має судимості? Обчисліть у даному випадку строк погашення судимості. Ознайомившись зі змістом ст. 85, 88 і 90 КК України, вирішіть питання, чи буде С. визнаватися таким, що має судимість. Який максимальний строк погашення судимості у С.?

288. За ч. 3 ст. 191 КК України К. був засуджений до обмеження волі на строк п'ять років із позбавленням права обіймати певні посади на строк три роки зі звільненням від відбування покарання з випробуванням. Під час іспитового строку, а саме через рік після набрання першим вироком законної сили, він вчинив шахрайство і був засуджений за ч. 2 ст. 190 КК України до позбавлення волі на строк два роки шість місяців.

Варіант 1. За ч. 2 ст. 190 КК України К. був засуджений до штрафу в розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Варіант 2. За ч. 2 ст. 190 КК України К. був засуджений до

обмеження волі на строк три роки.

Протягом якого строку після набрання другим вироком законної сили К. буде визнаватися таким, що має судимість за кожне з учинених ним кримінальних правопорушень? Визначте найбільш несприятливий для К. варіант. Які положення КК України слід ураховувати для вирішення цього питання? Який мінімальний строк зняття судимості з К.? Який максимальний строк погашення судимості К.?

289. За ч. 1 ст. 286 КК України П. був засуджений до обмеження волі на строк три роки з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк три роки зі звільненням від відбування покарання з випробуванням. За вироком суду йому був встановлений іспитовий строк тривалістю два роки. По його закінченні П. був остаточно звільнений від відбування покарання на підставі ч. 1 ст. 78 КК України.

Варіант 1. У період іспитового строку П. був направлений для відбування покарання, призначеного вироком, на підставі ч. 2 ст. 78 КК України.

Варіант 2. Після закінчення іспитового строку, але до звільнення від відбування покарання, на підставі ч. 1 ст. 78 КК України, П. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 263 КК України, і був засуджений за нього до обмеження волі на строк п'ять років.

З якого моменту потрібно обчислювати строки погашення судимості? Коли П. визнаватиметься таким, що не має судимості? Обчисліть у наведених випадках строки погашення судимості. Які положення КК України слід ураховувати для вирішення цього питання?

290. За ч. 3 ст. 185 КК України М. був засуджений до позбавлення волі на строк п'ять років. Через три роки п'ять місяців після початку відбування покарання він був умовно-достроково звільнений від його відбування, а через рік після звільнення вчинив крадіжку. За це кримінальне правопорушення М. було засуджено за ч. 2 ст. 185 КК України до позбавлення волі на строк п'ять років.

Варіант. Крадіжку М. вчинив через 2 роки.

Як будуть обчислюються строки погашення судимості? Ознайомтеся зі змістом ст. 72, 89 та 90 КК України. Протягом якого строку після набрання другим вироком законної сили М. визнаватиметься таким, що має судимість за кожне з учинених ним кримінальних правопорушень (відповідь дати за найбільш несприятливим для М. варіантом)?

291. Проти К. була порушена кримінальна справа за ч. 5 ст. 27 і ч. 3 ст. 191 КК України і щодо нього був обраний запобіжний захід у виді тримання під вартою. Досудове розслідування і судовий розгляд тривали понад рік, але вина К. у вчиненні зазначеного крими-

нального правопорушення не була доведена. У результаті суд засудив його за ч. 1 ст. 367 КК України із застосуванням ч. 2 ст. 69 КК України до штрафу в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на підставі ч. 5 ст. 72 КК України повністю звільнив від відбування покарання.

Чи визнаватиметься К. таким, що має судимість, після набрання вироком законної сили? Як у цьому випадку потрібно обчислювати строки погашення судимості (і чи потрібно)? Які положення КК України слід урахувати для вирішення цього питання?

292. У 2020 р. Т. був засуджений за ч. 1 ст. 185 КК України до одного року обмеження волі і звільнений 13 жовтня 2021 року за відбуття строку покарання. Нове кримінальне правопорушення Т. вчинив 16 лютого 2022 р., за що його було засуджено за ч. 3 ст. 185 КК України вироком від 17 травня 2022 року на три роки позбавлення волі і звільнено на підставі ст. 75 КК України від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки. Цей вирок набув законної сили 2 червня 2022 року.

На підставі аналізу положень ст. 89, 90 КК України і правових позицій Верховного Суду дайте аргументовану відповідь, з якого моменту Т. буде вважатися таким, що не має судимості. Який порядок обчислення строку погашення судимості у разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням? Який порядок обчислення строку погашення судимості, якщо особа, яка відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить кримінальне правопорушення?

293. Вироком суду З. було засуджено за ч. 1 ст. 353 КК України до двох років обмеження волі, за ч. 2 ст. 355 КК України – до трьох років позбавлення волі, а за сукупністю кримінальних правопорушень остаточне покарання було визначене у виді трьох років позбавлення волі. Покарання З. відбув повністю. До закінчення строку погашення судимості З. вчинив нове кримінальне правопорушення, за яке був засуджений судом, але від кримінальної відповідальності його звільнили на підставі ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності.

Яким чином слід обчислювати строк погашення судимості З.? На підставі аналізу положень ст. 89, 90 КК України дайте аргументовану відповідь, з якого моменту З. буде вважатися таким, що не має судимості. Які строки погашення судимості встановлено законом для різних видів кримінальних правопорушень?

294. Вироком суду від 5 квітня П. був засуджений за ч. 1 ст. 248 КК України до штрафу у розмірі одна тисяча неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Вирок набув чинності 17 травня. Штраф сплачено 28 травня. Проте 20 травня П. вчинив нове кримінальне правопорушення.

Чи можна вважати П. судимим на момент вчинення нового кримінального правопорушення? Як у цьому випадку потрібно обчислювати строки погашення судимості (і чи потрібно)? Які положення КК України слід урахувати для вирішення цього питання?

295. За ч. 1 ст. 213 КК України С. було засуджено до одного року обмеження волі, за ч. 2 ст. 190 КК України – до трьох років позбавлення волі, за ч. 1 ст. 201 КК України – до шести років позбавлення волі, а за сукупністю кримінальних правопорушень остаточно покарання було визначене у виді семи років позбавлення волі.

В якому порядку може бути погашена судимість С.? Коли С. Буди вважатися таким, що не має судимість? Чи впливає на обчислення строку погашення судимості дострокове звільнення від покарання?

Список додаткової літератури

Голіна В.В. Судимість. Харків : Харків юрид., 2006. 384 с.

Муратова С. О. Погашення судимості: поняття та правила обчислення строків її погашення. *Часопис Київського університету права.* 2015. № 1. С. 265-270.

Муратова С.О. Судимість у системі інститутів Загальної частини кримінального права України : монографія. Харків : Право, 2017. 272 с.

Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України /МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ :РВВ ЛДУВС, 2009. 216 с.

Яценко А.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

Тема 20. Інші заходи кримінально-правового характеру

Методичні рекомендації. Для вивчення цієї теми слід звернутися до розділу XIII Загальної частини КК України, розділу XIV Загальної частини КК України, розділу XIV-1 Загальної частини КК України, ст. 97, 105 розділу XV Загальної частини КК України. При підготовці до заняття необхідно звернути увагу на тенденцію до багатокільності у розвитку сучасного кримінального права, розширення способів реагування держави на кримінальні правопорушення й суспільно небезпечні діяння, наявність поруч із кримінальною відповідальністю інших заходів кримінально-правового характеру, спрямованих більшою мірою на забезпечення безпеки суспільства. Іноді подібні заходи називають «заходами безпеки». Необхідно з'ясувати ознаки, які відрізняють інші заходи кримінально-правового характеру від криміналь-

ної відповідальності. Важливо також розібратися з різновидами інших заходів кримінально-правового характеру залежно від суб'єкта, до якого вони можуть бути застосовані, зокрема, до фізичних осіб – примусові заходи медичного характеру, примусове лікування, спеціальна конфіскація або примусові заходи виховного характеру, до юридичних осіб – штраф, конфіскація майна або ліквідація. Особливої уваги вимагають обмежувальні заходи – новий інститут, що з'явився у кримінальному законодавстві як інструмент боротьби з домашнім насильством. У науці кримінального права природа обмежувальних заходів залишається дискусійною, втім вони тяжіють до інших заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до фізичних осіб, і розглядаються під час вивчення даної теми.

Стосовно кожного з різновидів інших заходів кримінально-правового характеру необхідно з'ясувати підставу, зміст, порядок життя і правові наслідки застосування.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

296. Спробу таємного викрадення товару з вітрини магазину вчинила З., після чого була затримана працівником магазину й передана поліції. Під час досудового розслідування встановлено, що З., хворіючи на параноїдальну шизофренію, вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України. У результаті досудового розслідування прокурор надіслав до суду клопотання про застосування до З. примусових заходів медичного характеру. Ухвалою суду встановлено, що З. під час вчинення діяння знаходилася у стані неосудності. Через це суд застосував до неї один із видів примусових заходів медичного характеру.

Перша міні-група: визначте поняття й мету примусових заходів медичного характеру, передбачених ст. 92 КК України. У чому відмінність примусового лікування від примусових заходів медичного характеру? Визначте підставу застосування примусових заходів медичного характеру відповідно до наданої фабули. Який порядок застосування примусових заходів медичного характеру? Які нормативно-правові акти регулюють застосування примусових заходів медичного характеру? Який вид заходу примусового характеру може бути застосоване до З. згідно з наданою фабулою?

Друга міні-група: проаналізуйте позицію суду, сторін обвинувачення й захисту. Чи допущено помилки судом, прокурором або адвокатом? Які обставини підлягають встановленню під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування приму-

сових заходів медичного характеру? Які питання має з'ясувати суд під час постановлення ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру? Чи обов'язковим для суду було застосування примусових заходів медичного характеру до З.?

Третя міні-група: проаналізуйте надану фабулу, використовуючи Постанову Касаційного кримінального суду у складі ВСУ від 26.06.2019 р. (справа № 202/5997/17, провадження № 51-6228 км 18). Чи допущено помилки судом, прокурором або адвокатом?

297. Під час його затримання працівниками правоохоронних органів К., який мав судимість за придбання і зберігання наркотичних засобів без мети збуту, проковтнув пакетик із кокаїном. З огляду на це поліцейські невідкладно доставили К. до лікарні, де його було прооперовано. У суді прокурор просив визнати К. винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України, і призначити йому покарання у виді чотирьох років позбавлення волі. Адвокат К. стверджував, що наркозалежність – це хвороба, а тому К. потребує примусового лікування. При цьому час лікування від наркоманії у спеціальному лікувальному закладі слід зараховувати до строку покарання відповідно до ст. 540 КПК України. Сам К. скаржився на те, що в лікарні він не давав згоди на операцію, а в СІЗО – постійно, але безрезультатно клопотав про видачу наркотиків для полегшення страждань від «ломки».

Перша міні-група: визначте передумови і підстави застосування примусового лікування, передбаченого ст. 96 КК України. Чи може бути призначене примусове лікування у разі звільнення особи від покарання? Чи правильне рішення прийняв законодавець, коли визнав призначення примусового лікування правом, а не обов'язком суду? У чому відмінність примусового лікування від примусових заходів медичного характеру?

Друга міні-група: проаналізуйте позиції сторін обвинувачення й захисту. Які помилки допущено прокурором і адвокатом? До яких хвороб Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ віднесена наркоманія? Чи є наркоманія хворобою, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (відповідно до абз. 1 п. 24 ППВСУ «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 р. №7)? Дайте оцінку зазначеному положенню ППВСУ.

Третя міні-група: проаналізуйте рішення ЄСПЛ по справах «Voguitilv. Portugal» 07.10.2008 р., «Dvoracek. Republique Tchegue» 06.11.2014 р.; «McGlinchey and othersv. The United Kingdom» 28.05.2002 р., «Serzhantovv. Ukraine» 11.07.2019 р. і визначте, чи вказують скарги К. на порушення Україною ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.

298. До Т., який вчинив діяння, передбачене ч. 2 ст. 212 КК України, і якого на підставі ч. 4 ст. 212 КК України було звільнено від кримінальної відповідальності, суд застосував спеціальну конфіскацію відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 96² КК України.

Ухвалою слідчого судді відповідно до ч. 2 ст. 172 КПК України було накладено арешт на майно (автомобіль) повнолітнього сина Т. Дане рішення суд аргументував тим, що син проживав разом із батьком.

Дайте правову оцінку рішенням суду. Проаналізуйте правові підстави спеціальної конфіскації грошей, цінностей та іншого майна у особи, що вчинила кримінальне правопорушення або суспільно небезпечне діяння (ч. 1 ст. 96¹ КК України); а також правові підстави спеціальної конфіскації грошей, цінностей та іншого майна у третьої особи (ч. 4 ст. 96² КК України).

299. Неповнолітнього І., якому на момент вчинення діяння виповнилося 16 років і який вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 5 ст. 186 КК України, було направлено судом до спеціальної навчально-виховної установи строком на три роки 6 міс. і покладено обов'язок відшкодувати заподіяні кримінальним правопорушенням майнові збитки.

Чи правильне рішення прийняв суд? Надайте правову оцінку. Аргументуйте відповідь.

300. Робота в групах:

Перша міні-група: ознайомтеся зі ст. 24 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. Проаналізуйте підстави, зміст, порядок і правові наслідки застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству.

Друга міні-група: ознайомтеся зі ст. 21⁵, 21⁶, 21⁸ ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» в редакції від 07.01.2018 р. Проаналізуйте підстави, зміст, порядок і правові наслідки застосування заходів протидії насильству за ознакою статі.

Третя міні-група: ознайомтеся зі ст. 91¹ КК України і проаналізуйте підстави, зміст, порядок і правові наслідки застосування обмежувальних заходів.

Загальна дискусія: встановіть співвідношення між обмежувальними заходами, заходами протидії домашньому насильству й насильству за ознакою статі.

301. Робота в групах:

Утворіть міні-групи й проведіть мозковий штурм, склавши схему-таблицю заходів кримінально-правового характеру, що можуть за-

стосовуватися до юридичних осіб, і продемонструйте взаємозв'язок і співвідношення конфіскації майна юридичної особи (ст. 96⁸ КК України) з іншими заходами кримінально-правового впливу.

Презентуйте результати роботи кожної з міні-груп.

Проаналізуйте в модерованій дискусії доцільність de lege ferenda передбачення в системі заходів кримінально-правового характеру щодо заборони займатися певним видом діяльності.

302. Директор швацької фабрики Р. підписав угоду про виготовлення полотнища, яке повинно було мати в основі щільний матеріал і попеременно комбінувати чорний і помаранчевий колір у рівновеликі смуги по 0,5 см. Замовникові Р. мав віддати це полотнище порізаним шириною в 2 см. За результатом виконаних робіт Р. передав 50 м. замовленої продукції. У суді прокурор наполягав на притягненні Р. до кримінальної відповідальності за виготовлення символіки комуністичного тоталітарного режиму у вигляді сувенірної продукції згідно з ч. 1 ст. 436¹ КК України й ліквідації швацької фабрики із конфіскацією всього належного їй майна у власність держави за ст. 96⁸, 96⁹ КК України. Адвокат Р. стверджував, що його підзахисний має підлягати адміністративній відповідальності за ст. 173³ КУпАП, а щодо конфіскації пропонував компромісне рішення – з огляду на те, що ст. 96³ КК України не містить посилання на ст. 436¹ КК України, то відповідно до ст. 96⁸ КК України у власність держави конфіскувати можна лише виготовлену продукцію. У свою чергу, Р. вину у виготовленні георгіївської стрічки не визнавав, наполягав на тому, що виконував замовлення, а не виготовляв сувенірну продукцію; у цілому вказував на те, що не розуміє, у чому суспільна небезпечність виготовлення таких сувенірів.

Перша міні-група: проаналізуйте ст. 96³, 96⁸, 96⁹ КК України, визначте матеріально-правову підставу застосування конфіскації майна юридичних осіб. Кого слід розуміти під уповноваженими особами юридичної особи? У яких випадках визнається, що кримінальне правопорушення вчинене в інтересах юридичної особи? Зверніться до ст. 96⁶, 96⁸ КК України й дайте відповідь на питання про те, правом чи обов'язком суду є застосування конфіскації майна юридичної особи? Надайте оцінку такому рішенню законодавця. Відповідно до ст. 96⁶, 96⁸, 96¹⁰ КК України визначте правила застосування конфіскації майна юридичної особи. Чи може бути застосована часткова конфіскація майна юридичної особи?

Друга міні-група: проаналізуйте позиції сторін обвинувачення й захисту. Які помилки допущено прокурором і адвокатом? Проаналізуйте ст. 96³, 96⁸, 96⁹ КК України і встановіть, чи може бути застосована конфіскація майна юридичної особи у разі вчинення її уповноваженою особою кримінального правопорушення, передбаченого ст.

436¹ КК України?

Третя міні-група: Проаналізуйте рішення ЄСПЛ по справам «Sporrong and Lönnroth v. Sweden» від 23.09.1982 р., «Broniowski v. Poland» від 22.06.2004 р., встановіть, які три норми закріплено у ст. 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. За яких умов втручання держави у право власності юридичної особи є правомірним і сумісним із гарантіями ст. 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.? Розкрийте зміст таких принципів, як: законність, переслідування законної мети в інтересах суспільства, справедливий баланс.

Четверта міні-група: чи впливає на вирішення питання про відповідальність Р. його твердження щодо виконання ним замовлення, а не виготовлення сувенірної продукції? Проаналізуйте рішення ЄСПЛ по справам «Vajnai v. Hungary» від 08.07.2008 р., «Fratanolov. Hungary» від 03.11.2011 р. і надайте оцінку зауваженням Р. щодо відсутності суспільної небезпечності у виготовленні сувенірної продукції, предметно пов'язаної із комуністичним тоталітарним режимом.

303. Юриста Т., який представляв інтереси ТОВ «Завод з вироблення піротехніки» в суді, обвинувачено за пропозицію надати неправомірну вигоду судді в розмірі 100 000 грн за постановлення завідомо неправосудного судового рішення. Прокурор у суді наполягав не тільки на притягненні юриста Т. за ч. 3 ст. 369 КК України, а й на застосуванні заходів кримінально-правового характеру щодо ТОВ «Завод з вироблення піротехніки». Адвокат у суді зазначив, що його підзахисний Т. діяв в інтересах ТОВ «Завод з вироблення піротехніки» лише в судових засіданнях, однак поза ними діяв за власною ініціативою.

Перша міні-група: проаналізуйте фактуру й надайте правову оцінку вчиненого юристом Т.. Проаналізуйте ст. 96³, 96⁴ КК України і визначте матеріально-правову підставу застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У яких випадках визнається, що кримінальне правопорушення вчинене в інтересах юридичної особи? Які види заходів кримінально-правового характеру можуть бути застосовані до юридичних осіб?

Друга міні-група: зверніться до ст. 96⁶, 96⁷ КК України й дайте відповідь на питання про те, які види заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є основними, а які додатковими? Відповідно до ст. 96⁶, 96⁷, 96¹⁰ КК України визначте правила застосування штрафу до юридичної особи. Як визначити розмір штрафу за умови неможливості обчислення неправомірної вигоди?

Третя міні-група: проаналізуйте позиції сторін обвинувачення й захисту. Чи допущено помилки прокурором і адвокатом? Проаналізуйте ст. 96³, 96⁶, 96⁷ КК України і встановіть, чи можуть бути

застосовані заходи кримінально-правового характеру до ТОВ «Завод з вироблення піротехніки», якщо у його статутному капіталі є частка держави?

Список додаткової літератури

Батиргарєєва В. С. Спеціальна конфіскація як засіб запобігання злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2014. Вип. 27. С. 101–109.

Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 780 с.

Гуторова Н. О. Заходи кримінально-правового характеру. *Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та необхідності застосування*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Одеса, 7 лютого 2014 р. / відп. ред. С.В. Ківалов. Одеса: Гельветика. 2014. С. 18–20.

Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2019. – С. 45-52.

Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 113–157.

Задоя К.П. Правова природа заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб. *Право і громадянське суспільство*. URL :<http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-9-2014/item/191-pravova-priroda-zakhodiv-kriminalno-pravovogo-kharakteru-shcho-zastosovuyutsya-do-yuridichnikh-osib-zadoya-k-p>

Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України: монографія. Харків: Майдан, 2007. 240 с.

Козаченко О. В. Архітектоніка кримінально-правового впливу: поняття? властивості та система кримінально-правових заходів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8). С. 22–40.

Кримінально-правові заходи в Україні : підручник / за ред. О. В. Козаченка. Миколаїв: Іліон, 2015. 216 с.

Лень В.В., Книга М.М. Примусові заходи медичного характеру: історія, стан, тенденції : монографія. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2010. 212 с.

Музика А.А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1997. 290 с.

Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу в Україні. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 125–130.

Палюх Л. М. Примусові заходи виховного характеру: теорія і практика застосування : навч. посібник. Львів : Львів. нац. ун-т

ім. І.Франка, 2010. 214 с.

Пономаренко Ю.А. Поняття, зміст і форми реалізації кримінальної відповідальності. *Проблеми правової відповідальності* : монографія / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, Л.М. Баранова та ін. ; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків : Право, 2014. С. 257–287.

Туляков В. О. Сингулярність кримінального права та державний примус. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв: Ліон, 2016. С. 23–30.

Харитонова О. В. Ключові засади гендерної політики у кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству : наук.-практ. посібник. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. С. 73–80.

Харитонова О. Обмежувальні заходи в системі інструментів запобігання та протидії домашньому насильству. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (30 листопада 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. С. 214–216.

Яремко Г.З. Система заходів кримінально-правового характеру. *Часопис Академії адвокатури*. 2014. № 4 (25). Т. 7. С. 89–96.

Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

Т е м а 21. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх

Методичні рекомендації. При вирішенні завдань необхідно звернути увагу на те, що кримінальна відповідальність і покарання неповнолітніх тільки тоді сприйматимуться суспільством як справедливі, коли будуть максимально враховуватися особливості віку, рівень фізичного й психічного розвитку неповнолітнього, умови його життя й виховання, вплив дорослих та ін. Виходячи з цього, потрібно усвідомити особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх, призначення їм покарання й звільнення від його відбування, відображені законодавцем у розділі XV Загальної частини КК України. Розглядаючи особливості відповідальності неповнолітніх, необхідно ознайомитися з постановами ПВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 р., «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7; «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» від 15 травня 2006 р. № 2.

Практичне заняття (2 год.)

З а в д а н н я

304. 17-річний С. вчинив грабіж (ч. 1 ст. 186 КК України). Враховуючи те, що С. вчинив злочин вперше, щиро розкався у вчиненому, активно сприяв розкриттю злочину, добровільно повернув потерпілому викрадені речі, суд звільнив його від кримінальної відповідальності на підставі ч. 1 ст. 97 КК України і застосував до нього примусові заходи виховного характеру у виді обмеження дозвілля і заборони змінювати місце проживання без дозволу органу пробачії.

Дослідивши положення ст. 97, 105 КК України, дайте аргументований висновок по справі, чи вірне рішення суду? Які передумови й підстави звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності? Який порядок застосування примусових заходів виховного характеру?

305. 16-річний А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 185 КК. Прокурор подав клопотання про звільнення А. від кримінальної відповідальності на підставі ст. 97 КК у зв'язку з тим, що А. вчинив кримінальне правопорушення вперше, визнав свою вину, щиро покався, активно сприяв його розкриттю, відшкодував потерпілому за подіяну шкоду, позитивно характеризується за місцем навчання.

Дослідивши положення ст. 97 КК дайте аргументований висновок, и підлягає клопотання задоволенню? Які передумови та підстави звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності?

306. 16-річний А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 128 КК України. Суд, враховуючи те, що А. вчинив кримінальне правопорушення вперше, визнав свою вину, щиро покався, активно сприяв його розкриттю, відшкодував потерпілому за подіяну шкоду, позитивно характеризується за місцем навчання, звільнив його від кримінальної відповідальності на підставі ст. 97 КК України.

Дослідивши положення ст. 97 КК України, дайте аргументований висновок, чи вірне рішення суду? Які передумови й підстави звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності? Який порядок застосування примусових заходів виховного характеру?

307. За ч. 3 ст. 187 КК України 15-річного Д. засуджено на 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Дослідивши положення статей 98, 102 КК України, аргументуйте свою відповідь на питання, чи вірне рішення суду? У чому полягає особливість системи покарань для неповнолітніх? Які особливості призначення

позбавлення волі й конфіскації майна неповнолітнім?

308. За ч. 2 ст. 186 КК України 17-річного С. було засуджено до чотирьох років позбавлення волі. Застосувавши до нього звільнення від відбування покарання з випробуванням, суд визначив іспитовий строк на три роки й на підставі ст. 105 КК України поклав на нього обов'язок у виді обмеження дозвілля.

Дослідивши положення ст. 104, 105 КК України, аргументуйте свою відповідь на питання, чи вірне рішення суду? Які умови звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням? Які обов'язки суд може покласти на засудженого у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням?

309. За замах на вбивство 17-річний Г. був засуджений за ч. 2 ст. 15 і п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Зважаючи на те, що на момент винесення обвинувального вироку він досяг 18-річного віку, суд призначив йому покарання у виді позбавлення волі на дванадцять років із конфіскацією майна.

Дослідивши положення ст. 98, 102 КК України, аргументуйте, чи вірне рішення суду? Які покарання можуть призначатися неповнолітнім? Які особливості призначення конфіскації майна та позбавлення волі неповнолітнім?

310. До штрафу у розмірі 600 нмдз з іспитовим строком три роки 16-річний В. був засуджений за ч. 1 ст. 296 КК України.

Дослідивши положення статей 99, 104 КК України, аргументуйте, чи вірне рішення суду? Які особливості призначення штрафу неповнолітнім? У чому особливість звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням?

311. До арешту строком на два місяці 14-річного Д. було засуджено за ч. 1 ст. 186 КК України і звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 2 роки і 6 місяців. При цьому суд поклав на Д. обов'язки у виді заборони залишати постійне місце проживання з 21.00 до 7.00 і закінчити навчання у коледжі.

Дослідивши положення статей 101, 104 КК України, аргументуйте свою відповідь на питання, чи вірне рішення суду? У чому полягає особливість системи покарань для неповнолітніх? Які особливості призначення арешту неповнолітнім? У чому полягає особливість звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням? Які обов'язки суд може покласти на засудженого у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням?

312. За ч. 1 ст. 121 КК України 17-річного К. було засуджено на 5 років позбавлення волі. За час відбування покарання К. сумлінно ставився

до навчання, не порушував режиму відбування покарання, мав заохочення від адміністрації. Після двох років засуджений звернувся до адміністрації з клопотанням про його умовно-достроково звільнення від призначеного покарання.

Дослідивши положення ст. 107 КК України, дайте аргументуйте відповідь на питання, чи підлягає клопотання задоволенню? У чому полягає особливість умовно-дострокового звільнення від відбування покарання засуджених за кримінальне правопорушення, вчинене у неповнолітньому віці? Чи може неповнолітній клопотати про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким?

313. До чотирьох років позбавлення волі 17-річний В. був засуджений за ч. 2 ст. 286 КК України. За час відбування покарання В. сумлінно ставився до навчання, не порушував режим відбування покарання, мав заохочення від адміністрації, чим довів своє виправлення. Після того, як минув рік, засуджений звернувся до адміністрації з клопотанням про його умовно-достроково звільнення від призначеного покарання.

Дослідивши положення ст. 107 КК України, дайте аргументовану відповідь на питання, чи підлягає клопотання задоволенню? У чому полягає особливість умовно-дострокового звільнення від відбування покарання засуджених за кримінальне правопорушення, вчинене у неповнолітньому віці? Чи може неповнолітній клопотати про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким?

314. За ч. 3 ст. 185 КК України 16-річний А. вироком суду засуджений на 3 роки позбавлення волі.

З якого моменту А. буде вважатися таким, що не має судимості? З якого моменту А. буде вважатися таким, що не має судимості, якщо його буде звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком один рік?

315. У віці 16 років А. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 296 КК України. Вироком суду він засуджений до покарання у виді штрафу в розмірі 50 нмдг.

З якого моменту він буде вважатися таким, що не має судимості? З якого моменту А. буде вважатися таким, що не має судимості, якщо за вчинене кримінальне правопорушення його буде звільнено від покарання на підставі ст. 105 КК України і направлено до спеціальної навчально-виховної установи на рік?

316. За ч. 1 ст. 152 КК України 17-річний Р. був засуджений на 4 роки позбавлення волі. Через півроку після свого звільнення Р. звернувся до суду з проханням зняти з нього судимість.

Чи має право суд достроково зняти судимість з Р.? Коли він буде вважатися таким, що не має судимості? Які передумови й підстави дострокового зняття судимості з неповнолітніх?

Список додаткової літератури

Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

Палух Л. М. Примусові заходи виховного характеру: теорія і практика застосування: навч. посібник. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2010. 214 с.

Ковтун Н. Я. Види додаткових покарань для неповнолітніх: монографія. Київ: Ін Юре, 2011. 208 с.

Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України (нарис з методології дослідження). Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2014. 370 с.

Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

Назимк Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 336 с.

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ

1. Кримінальне право як галузь права: поняття, предмет, метод і система.
2. Кримінальна відповідальність: поняття, ознаки, підстава й форми реалізації.
3. Дія закону про кримінальну відповідальність у часі. Поняття «час вчинення кримінального правопорушення».
4. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність в часі: поняття, підстави, наслідки.
5. Дія закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території України.
6. Дія закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, вчинених за межами України.
7. Кримінальне правопорушення: поняття, ознаки, класифікація кримінальних правопорушень за їх тяжкістю, її значення.
8. Поняття, ознаки і значення малозначного діяння, його відмінність від кримінального правопорушення.
9. Поняття і значення складу кримінального правопорушення
Види складів кримінального правопорушення.
10. Елементи й ознаки складу кримінального правопорушення.
11. Об'єкт кримінального правопорушення: поняття, види й значення.
12. Предмет кримінального правопорушення й потерпілий від кримінального правопорушення: поняття, відмінність від об'єкта, значення.
13. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення: поняття, ознаки, значення.
14. Діяння як ознака об'єктивної сторони: поняття, ознаки, форми. Умови кримінальної відповідальності за бездіяльність.
15. Суспільно небезпечні наслідки: поняття, види, значення.
16. Причинний зв'язок: поняття, правила встановлення, значення.
17. Суб'єкт кримінального правопорушення: поняття, ознаки, види.
18. Осудність і неосудність: поняття, критерії, значення.
19. Обмежена осудність: поняття, критерії, значення.
20. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення: поняття, ознаки, значення.
21. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення: поняття, ознаки, значення.
22. Вина: поняття, форми, значення.
23. Прямий умисел: поняття, ознаки, відмінність від непрямого умислу.
24. Непрямий умисел: поняття, ознаки, відмінність від прямого умислу.
25. Кримінально протиправна самовпевненість: поняття, ознаки, відмінність від непрямого умислу.
26. Кримінально протиправна недбалість: поняття, критерії, від-

мінність від казусу.

27. Змішана (складна (подвійна) форма вини: поняття, різновиди, значення.
28. Казус: поняття, ознаки, відмінність від вини, правові наслідки.
29. Фактична помилка: поняття, види, значення.
30. Юридична помилка: поняття, види, значення.
31. Закінчене кримінальне правопорушення: поняття, ознаки й види.
32. Готування до кримінального правопорушення: поняття, ознаки, кваліфікація, відмінність від виявлення умислу та замаху на кримінальне правопорушення.
33. Замах на кримінальне правопорушення: поняття, ознаки, види, відмінність від готування до кримінального правопорушення і закінченого кримінального правопорушення.
34. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні: поняття, ознаки, кримінально-правові наслідки.
35. Співучасть у кримінальному правопорушенні: поняття, об'єктивні й суб'єктивні ознаки, значення.
36. Виконавець як співучасник кримінального правопорушення: поняття, ознаки, види, кваліфікація.
37. Організатор як співучасник кримінального правопорушення: поняття, ознаки, кваліфікація.
38. Підбурювач як співучасник кримінального правопорушення: поняття, ознаки, кваліфікація.
39. Пособник як співучасник кримінального правопорушення: поняття, ознаки, кваліфікація.
40. Форми співучасті за характером участі у кримінальному правопорушенні.
41. Форми співучасті за ступенем стійкості суб'єктивних зв'язків між співучасниками.
42. Кримінальна відповідальність і кваліфікація діянь співучасників.
43. Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.
44. Невдале підбурювання й пособництво: поняття, значення, відмінність від добровільної відмови співучасників.
45. Екссес виконавця: поняття, види, значення.
46. Особливості добровільної відмови співучасників.
47. Причетність до кримінального правопорушення: поняття, види, відмінність від співучасті.
48. Триваюче, продовжуване і складне (складене) кримінальне правопорушення: поняття, ознаки.
49. Сукупність кримінальних правопорушень: поняття, ознаки, види, кваліфікація.
50. Повторність кримінальних правопорушень: поняття, ознаки, види, кваліфікація.
51. Рецидив кримінальних правопорушень: поняття, ознаки, види, кваліфікація.

52. Необхідна оборона: поняття, підстава, ознаки.
53. Уявна оборона: поняття, види, правові наслідки.
54. Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: поняття, підстава, ознаки.
55. Перевищення меж необхідної оборони і заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: поняття, види, кримінально-правові наслідки.
56. Крайня необхідність: поняття, підстави, ознаки, відмінність від необхідної оборони.
57. Виконання наказу або розпорядження: поняття, види, правові наслідки.
58. Звільнення від кримінальної відповідальності: поняття, види, порядок, правові наслідки.
59. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим каяттям: передумова, підстава, порядок, правові наслідки.
60. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: передумова, підстава, порядок, правові наслідки.
61. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки: передумова, підстава, умова, правові наслідки.
62. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки: передумова, підстава, порядок, правові наслідки.
63. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності: передумова, підстава, порядок, правові наслідки.
64. Поняття, ознаки й мета покарання.
65. Система покарань: поняття, ознаки, значення.
66. Основні й додаткові покарання: поняття, види, особливості призначення.
67. Штраф: поняття, розмір, особливості призначення і заміни.
68. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: поняття, строки, особливості призначення.
69. Громадські й виправні роботи: поняття, строки, особливості призначення.
70. Конфіскація майна: поняття, види, особливості призначення, відмінність від спеціальної конфіскації.
71. Службові обмеження для військовослужбовців: поняття, строки, особливості призначення.
72. Тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: поняття, строки, особливості призначення.
73. Обмеження волі: поняття, строки, відмінність від позбавлення волі, особливості призначення.
74. Арешт і позбавлення волі на певний строк: поняття, строки, особливості призначення.
75. Довічне позбавлення волі: поняття, особливості призначення.
76. Загальні засади призначення покарання.
77. Обставини, що пом'якшують покарання: поняття, особливості призначення покарання за наявності окремих обставин, що

пом'якшують покарання.

78. Обставини, що обтяжують покарання: поняття, особливості врахування при призначенні покарання.

79. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: передумова, підстава й способи пом'якшення покарання.

80. Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення і за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті.

81. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень: порядок і визначення остаточної міри покарання.

82. Призначення покарання за сукупністю вироків: порядок і визначення остаточної міри покарання.

83. Звільнення від покарання: поняття, види, порядок, правові наслідки.

84. Звільнення від відбування покарання з випробуванням: передумова, підстава й умова.

85. Кримінально-правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням.

86. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку: передумова, підстава, порядок, правові наслідки.

87. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: передумова, підстава, умова, кримінально-правові наслідки.

88. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким: передумова, підстава, кримінально-правові наслідки.

89. Звільнення від відбування покарання за хворобою: передумова, підстава та правові наслідки.

90. Амністія і помилування у кримінальному праві України: поняття та порядок застосування.

91. Погашення судимості: поняття, передумова, підстава, строки, значення.

92. Зняття судимості: поняття, передумова, підстава, строки, значення.

93. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності.

94. Види покарань, що застосовуються до неповнолітніх, особливості їх призначення.

95. Особливості звільнення неповнолітніх від покарання.

96. Спеціальна конфіскація: поняття, випадки застосування, відмінність від конфіскації майна як виду покарання.

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
до самостійної роботи та практичних занять
і поради до їх виконання
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ.
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА»

для студентів II курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»
4-те видання, перероблене і доповнене

Укладачі: БАУЛІН Юрій Васильович,
БАЙДА Антон Олександрович,
БОРИСОВ Вячеслав Іванович,
В'ЮНИК Максим Вікторович,
ГРИГОР'ЄВА Марина Євгенівна,
ГРОДЕЦЬКИЙ Юрій Васильович,
ГОРНОСТАЙ Алеся Вікторівна,
ГУД Тетяна Миколаївна,
ДЕМИДОВА Людмила Миколаївна,
ЄВДОКІМОВА Олена Володимирівна,
ЄМЕЛ'ЯНЕНКО Володимир Віталійович,
ЗАБУГА Юлія Юріївна,
ЗАЙЦЕВ Олексій Володимирович,
ЗІНЧЕНКО Ірина Олександрівна,
МАСЛАК Наталія Володимирівна,
МИХАЙЛІЧЕНКО Тетяна Олександрівна,
ОРЛОВСЬКИЙ Руслан Семенович,
ОСАДЧА Анна Сергіївна,
ПОНОМАРЕНКО Юрій Анатолійович,
РАДУТНИЙ Олександр Едуардович,
ТАВОЛЖАНСЬКА Юлія Сергіївна,
ТАЦІЙ Василь Якович,
ТЮТЮГІН Володимир Ілліч,
УС Ольга Володимирівна,
ХАРИТОНОВА Олена Володимирівна,
ХАРИТОНОВ Сергій Олександрович,
ШЕВЧЕНКО Євген Валерійович,
ШЕПІТЬКО Михайло Валерійович,
ШУЛЬЖЕНКО Надія Володимирівна